

EEN DREMPELLOZE KERK

Bernd Hirschfeldt

EEN DREMPELLOZE KERK

Een onderzoek naar het stadspredikantschap en pionierplekken als bijdrage aan nieuwe vormen van kerkzijn binnen de VPKB

Eindverhandeling voor de Master Theologie (pastorale Master) aan de FPTR, september 2023

door Bernd Hirschfeldt

HOOFDSTUKKEN

Voorwoord.....	5
Inleiding.....	5

THEORETISCH KADER

1. Ontstaansgeschiedenis

1.1 De stadspredikant, een geschiedenis in vogelvlucht.....	7
1.2 Pioniersplekken; een geschiedenis in vogelvlucht.....	10

2. Een ecclesiologisch kader

2.1 De stadspredikant; een kort ecclesiologisch kader.....	13
2.2 Pionieren; een kort ecclesiologisch kader.....	15

3. Een theologisch kader

3.1 <i>Liquid Church</i>	18
3.2 Pneumatologie.....	24
3.3 <i>Missio Dei</i>	29
3.4 Presentietheorie.....	36
3.5 Samenvatting theoretisch kader.....	44

HET PRAKTIJKONDERZOEK

4. veldonderzoek

4. verslag veldonderzoek.....	47
4.1 veldverslag Anna.....	47
4.2 veldverslag Bea.....	50
4.3 veldverslag Chris.....	52
4.4 veldverslag Dirk.....	55
4.5 Conclusie veldwerk.....	57

DISCUSSIE

5. Inleiding.....65

5.1 Ecclesiologische aspecten.....65

5.2 Theologische aspecten.....68

CONCLUSIE.....75

NAWOORD.....78

Literatuurlijst.....79

Bijlagen

A. Vragenlijst.....83

B. Interviews.....86

VOORWOORD

Binnen de VPKB zijn de laatste jaren nieuwe vormen van kerkzijn ontwikkeld, die meer aansluiten bij een steeds veranderende maatschappij waarin de kerkgang niet langer vanzelfsprekend is. Het gaat voorlopig met name om het stadspredikantschap en het pionieren. Deze vormen van kerkzijn sluiten aan bij een breder veld van *chaplaincy* zoals dit door aalmoezeniers in gevangenissen, ziekenhuizen en in het leger beoefend wordt. Ook passen deze vormen binnen een brede internationale beweging van ‘*fresh expressions*’, waarin nieuwe vormen van kerkzijn ontwikkeld zijn om de kerk meer aansluiting te laten vinden bij de samenleving. Het stadspredikant is niet nieuw; vanuit het PSC in Antwerpen bestaat al heel lang een stadspredikant. Daarnaast zijn een diaken en een pionier al heel wat jaren bezig in nieuwe vormen van kerkzijn. Inmiddels is er een tweede stadspredikant benoemd. Naast de bestaande en vertrouwde vorm van kerkzijn, vormen deze nieuwe ambten een nieuwe uitdaging. Deze nieuwe vormen van kerkzijn bieden nieuwe mogelijkheden aan de kerk. In dit onderzoek wil ik een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van deze nieuwe vormen van kerkzijn.

De nieuwe vormen van kerk-zijn lijken een kans te bieden aan mensen buiten de kerk om opnieuw met het geloof kennis te maken. Omgekeerd bieden zij reguliere leden van de VPKB een kans om de verbinding met de samenleving te vergroten. Met name de laagdrempeligheid van de nieuwe vormen van kerkzijn maken deze daadwerkelijk verwelkomend en daardoor interessant voor zinzoekers, die niet snel een kerk binnen zouden stappen. Vandaar ook mijn titel, die deels beschrijvend is als het gaat om de nieuwe vormen van kerkzijn en ook deels een wens voor de toekomst inhoudt: Een drempelloze kerk.

INLEIDING

In mijn onderzoek zal ik eerst kort de historische en internationale voorlopers van de nieuwe vormen van kerkzijn binnen de VPKB bespreken. Daarbij schets ik - eveneens in vogelvlucht - het ecclesiologische kader zoals dit tot nu toe aan het ontstaan is. Dit is voorlopig nog een ‘*work in progress*’. Vervolgens zal ik een theologisch kader opstellen, vanwaaruit ik mijn onderzoek heb gedaan.

Het theologische kader gaat uit van de belangrijkste theologische stromingen die rondom de nieuwe vormen van kerkzijn ontstaan zijn in de laatste decennia; *Liquid Church*, *Missio Dei*, de nieuwe pneumatologie en presentietheorie. In mijn praktijkonderzoek zal ik kijken in hoeverre deze theorie een rol speelt, aangezien kan blijken dat inspirerende theorie niet bekend is in de praktijk of juist andersom in de praktijk theorievorming een rol speelt en de vraag van een nieuwe theorie doet oproepen. Dit zijn interessante vragen bij een kerk die in volle transitie is.

Het onderzoek heeft een kleinschalig karakter; dit onderzoek gaat uit van de binnen de VPKB werkzame stadspredikanten, de pionier en de diaken, die op dit moment van onderzoek de nieuwe vormen van kerkzijn in de praktijk brengen. Doel van dit kleinschalig onderzoek is inzicht te bieden in de praktijk en daarbij een aanzet tot een theoretische kader van stadspredikantschap en het pionieren te geven. Mijn onderzoeksvraag luidt daarom:

Welke theorieën en theoretische concepten vormen het fundament voor de praktijk van stadspredikanten en pioniers binnen de VPKB?

Daarbij wordt specifiek zowel de theorie, als de praktijk en de relatie tot elkaar onderzocht. Deelvragen hierbij zijn:

- Wat vertellen stadspredikanten en pioniers over de theologische en ecclesiologische achtergrond van hun werk?
- Welke theoretische concepten zijn waarneembaar in hun dagelijkse praktijk?
- Wat is de plaats van de pionier c.q. de stadspredikant binnen de VPKB?

In de discussie zal ik de uitkomsten uit het praktijkonderzoeken vergelijken met het theoretische kader, de theologische en ecclesiologische achtergronden zoals in dit onderzoek naar voren komen. In de conclusie zal blijken bekijken in hoeverre er gevolgtrekkingen kunnen worden gemaakt uit het onderzoek, welke praktische aanbevelingen geformuleerd kunnen worden. Ook in hoeverre dit onderzoek handvaten aanreikt tot verdere vragen en eventueel vervolgonderzoek.

METHODE

Het onderzoek wordt opgezet vanuit een historisch en een interpretatief literatuur- en bronnenonderzoek, en dit theoretisch kader wordt in een kwalitatief veldonderzoek aan de praktijk getoetst. Het veldonderzoek zal plaatsvinden middels participerende observatie en via observatie op tijd. Daarnaast zal ik een survey doen, waarbij ik mij baseer op het standaardwerk van Nel Verhoeven, *Wat is onderzoek? Praktijkboek methoden en technieken voor het hoger onderwijs* (2006). In dit onderzoek worden semi-gestructureerde diepte-interviews worden afgenomen. In het kader van privacy-overwegingen en onderzoeksethiek zullen de deelnemers in dit onderzoeksverslag geanonimiseerd worden.

Voor beide onderzoeksinstrumenten fungeert het theoretisch kader als structurerend bij het ontwerp. Daarna zal ik de verkregen data analyseren middels labellen, en op basis van deze labels worden portretten opgesteld. De conclusies uit de observaties die deel uitmaken van het veldonderzoek fungeren daarbij als aanvulling en correctie. Op basis van de portretten zal ik verdere conclusies trekken. De verkregen data uit de praktijk zal ik tenslotte weer toetsen aan het geschetste theoretische kader.

Uit dit onderzoek zal blijken dat er een groot verschil bestaat tussen traditionele vormen van kerkzijn en de nieuwe vormen van kerkzijn en dat beide niet bij voorbaat samengaan. Vooral omdat de realiteit in het veld een heel andere is. Diaconaat neemt in de praktijk heel andere proporties aan. Er is ook sprake van samenwerking en afhankelijkheid van het sociaal middenveld. De politiek heeft voorts de nodige invloed op de financiering en mogelijkheden die deze ambtsdragers toebedeeld krijgen. Missie speelt ook een rol, met name in het pionieren, al gaat het hier niet meer om de traditionele

evangelisering, maar eerder om een aanwezigheid in de stad, een present zijn voor hen die in de marge leven of zinzoeker zijn. Er zit daarom ook een sterk pastorale kant aan het werk van deze ambtsdragers die vooral via het present zijn voor en luisteren naar mensen, die vaak onbeluisterd blijven.

I. THEORETISCH KADER

1. Ontstaansgeschiedenis

1.1 De stadspredikant, een geschiedenis in vogelvlucht

Het stadspredikantschap is niet nieuw; de internationale voorloper van het stadspredikantschap is de *Urban Mission*. *Urban Mission* heeft haar wortels in de negentiende eeuw, toen mensen vanuit de kerk de achterstandswijken introkken en zich solidair verklaarden met de tijdens de Industriële Revolutie gemarginaliseerden.¹

Urban Mission kwam opnieuw in de belangstelling vanaf de jaren zestig, toen er in een snel veranderende samenleving nieuwe vormen van kerk-zijn ontstonden. Deze ontstonden onder invloed van een maatschappelijke, vooral maatschappijkritische beweging. *Urban Mission*, een Protestantse beweging, kwam vooral tot ontwikkeling in achterstandswijken van grote steden in India, Indonesië en later in de VS.² De Wereldraad van Kerken schaarde zich achter deze beweging en bleef haar ontwikkeling volgen en ondersteunen. *Urban mission* is een beweging die tot op vandaag de dag actief is. In de VS vormt *Urban Mission*³ eveneens nog steeds een actieve beweging, ze heeft zich geëvolueerd naar een netwerk van non-profit organisaties:⁴ Deze organisaties zetten o.a. voedselbanken op (Food & Resource Center) en ontwikkelen leerprogramma's.⁵

In het VK is eveneens een waaier aan organisaties ontstaan die onder de vlag van *UK Urban Mission* varen. Hiertoe behoren grote organisaties als *The Salvation Army* (Leger des Heils) en het *Frontier*

---

¹ 'Urban Mission ontstond op het einde van de negentiende eeuw, toen mensen (pastores en anderen) uit kerken weg stapten om zich in de achterstandswijken van grote steden te solidariseren met 'vergeten mensen op vergeten plekken'. New York, enkele grote Aziatische steden.' - In: Pionieren - Eigentijds Kerk-Zijn, Brochure naar aanleiding van de studiedag pionieren, VPKB-studievergadering, p. 23

² Bob ter Haar en Tony Addy, *Urban Mission* - in: Waar het visioen ontbreekt, verwildert het volk, p.4

³ Kenith. A. David, *An introduction to urban rural mission*, p. 319, In: Vol. 76, Iss. 303, Wcc Mission Series, Eugene L. Stockwell 1987.

⁴ zie: <https://urbanmissionokc.org>

⁵ Zoals S.P.A.R.K. (Support Program of Arts and Reading for Kids), zie: <https://urbanmissionokc.org/s-p-a-r-k>

*Youth Trust*⁶, een organisatie voor jeugdwerk in steden, daarnaast een myriade aan kleinere initiatieven. In het kader van dit onderzoek is het goed een kleiner initiatief te noemen: *Street Pastors*. Dit is een organisatie die vrijwilligers opleidt tot werk dat doet denken aan de stadspredikant.⁷ Zij zijn net als stadspredikanten present op de straat en aanwezig voor de meer kwetsbare mensen en knopen contacten met autoriteiten aan om mensen verder te geleiden naar instanties die hen op allerlei mogelijk manieren kunnen helpen. Dit werk gebeurt wel vooral gedurende de nacht, waarbij druggebruikers, daklozen en eenzame mensen op straat aangesproken worden en verder geholpen worden. Daarbij dragen zij een uniform en zijn hierdoor herkenbaar als straatpastor.

*The Antioch Network*⁸ is een initiatief dat present is in achterstandswijken in en rondom Manchester en daar kleine kerkgemeenschappen opricht (*church plants*) en present is, deze vorm van kerkzijn heeft mogelijk raakvlakken met de pioniersplekken binnen de VPKB, hoewel hier het accent meer ligt op safeguarding. *Safeguarding* is het aanbieden van laagdrempelige nuldelijks ondersteuning, onder andere via telefoonlijnen die gericht zijn op slachtoffers van (huiselijk) geweld en het seksueel misbruik binnen de Anglicaanse kerk. Gepoogd wordt om mensen die in situaties leven waarin acuut gevaar bestaat of mensen die met trauma leven door dergelijke situaties opgevangen en gehoord worden en eventueel doorverwezen naar andere instanties.

Nederland

In Nederland is de beweging van *Urban Mission* opgegaan in '*de Derde Kerk*'.⁹ De naam verwijst naar de oorspronkelijke focus van *urban mission* in de Derde Wereld en vertaalt dit naar het Westen, waar ook mensen in kwetsbare omstandigheden of in armoede leven. Daarbij worden er in Nederland initiatieven in het leven geroepen die eveneens lijken op het stadspredikantschap, onder benamingen als de stadspastor en het *Citypastoraat*¹⁰. Dat laatste is een oecumenisch inloophuis, waar vrijwilligers van wacht zijn om met mensen die daar behoefte aan hebben te spreken.

De Nederlandse *stadspastor*¹¹ trekt de stad in om met mensen in kwetsbare posities te praten en hen bij te staan, deze stadspastor is werkzaam in allerlei denominaties, ook binnen de RK-kerk.¹² Daarbij

---

⁶ Zie: <https://fyt.org.uk>

⁷ <https://www.streetpastors.org>

⁸ <https://www.antiochnetwork.org.uk>

⁹ <https://www.dederdekerk.nl/index.php/encyclopedie-sp-157882441/bondgenoten-sp-143728425/244-netwerk-urban-mission-sp-1332174102>

¹⁰ <https://citypastoraatenschede.nl>

¹¹ <https://protestantsekerk.nl/verdieping/god-ontmoeten-buiten-de-kerkmuren/>

¹² <https://www.parochiesintjoris.nl/images/pdf-bestanden/straatpastoraatinterview.pdf>

ontplooiën sommige stadspastores missionaire activiteiten, die eerder doen denken aan de pioniers binnen de VPKB.¹³ Zo worden er onder het mom van 'God ontmoeten buiten de kerkmuren' bijeenkomsten op soms onverwachte plekken georganiseerd, zoals de activiteit "Wijn en Wijsheid" in een wijncafé¹⁴. Worden er citypastoraten/inloopmomenten ingericht als 'een huiskamer van de buurt' waar mensen kunnen spreken over wat hen bezighoudt.

In Duitsland en Zwitserland is er de *Citykirche*. Hierin worden buitenkerkelijken uitgenodigd de kerk te betreden en aan laagdrempelige activiteiten deel te nemen.¹⁵ Daarbij blijft de vorm van kerkzijn echter steeds volledig verbonden aan een kerkgebouw.

Tenslotte blijkt de globale beweging van *Urban Mission* ook universiteiten en opleidingsinstituten te hebben voortgebracht; zowel instituten die mensen in het veld praktisch opleiden, als faculteiten die op wetenschappelijk niveau over de nieuwe vormen van kerkzijn nadenken en deze in kaart brengen. Een voorbeeld hiervan is de *Urban Theology Union*, een onderzoekscentrum dat vanuit het Luther King Centre in Manchester en de York Saint-John University werkt. Deze faculteit vertrekt vanuit contextuele theologie om de initiatieven van *urban mission* in wetenschappelijk opzicht te funderen.¹⁶

Concluderend kan men zeggen dat *urban mission* als doel heeft de meest kwetsbaren in de samenleving, grotendeels buitenkerkelijken, te ondersteunen en daarbij missionair is. Deze missie heeft, aangezien zij gefundeerd wordt in de contextuele theologie, zowel een culturele, maatschappelijke als politieke dimensie.

De opstart van de stadspredikant binnen de VPKB

Binnen de VPKB ontstond in de lijn van de *Urban Mission* het wijkpastoraat, met name de Protestants Sociale Centra (PSC's). In deze centra waren vanuit de kerk vrijwilligers actief op diaconaal en op pastoraal vlak. Om het PSC te verankeren binnen de VPKB en de groeiende hoeveelheid werk aan te kunnen, werd in samenspraak met een aantal gemeentes in Antwerpen besloten om een professionele kracht vanuit de VPKB aan te stellen om de vrijwilligers te begeleiden. Het ging om een tweede

---

¹³ <https://www.wijksnieuws.nl/nieuws/overig/859165/stadspastor-bart-van-nes-in-cafe-eacute-de-engel>

¹⁴ <https://protestantsekerk.nl/verdieping/god-ontmoeten-buiten-de-kerkmuren/>

¹⁵ <https://de.wikipedia.org/wiki/Citykirche>

¹⁶ <https://utusheffield.org.uk/accredited-learning/>

predikantsplaats voor Antwerpen-Noord, en deze werd aangewend voor een functie die de stadspredikant ging heten.¹⁷

In 1989 ging zo de eerste stadspredikant van de VPKB van start.¹⁸ De eerste stadspredikant binnen de VPKB werd begeleid door een commissie die bestond uit vertegenwoordigers van de vijf VPKB-gemeenten in Antwerpen, de Duitstalige gemeente en het PSC. Per 1 januari 2016 werd deze predikantsplaats overgedragen aan het PSC en viel zo voortaan onder de verantwoordelijkheid van het PSC.¹⁹

1.2 Pioniersplekken; een geschiedenis in vogelvlucht

Church Planting

Eind jaren tachtig werd binnen de Anglicaanse Kerk de term *church planting* geïntroduceerd. Bob Hopkins, de initiatiefnemer van de ACPI (Anglican Church Planting Initiatives) definieerde *church planting* als:

*...the discipline of creating new communities of Christian faith as part of the mission of God to express God's kingdom in every geographic and cultural context.*²⁰

In het VK had deze nieuwe aanpak aanvankelijk een groot succes. Jarenlang kwamen er in de Anglicaanse Kerk zo'n 40 kerken per jaar bij.²¹ Voor pioniers ontstonden eveneens officiële opleidingstrajecten, zoals in de VS waar zelfs een bachelor *Church Planting* in het leven werd geroepen.²²

Church planting was echter nog grotendeels gericht op het laten ontstaan van nieuwe traditionele kerken. Daarvan afgeleid ontstond de focus op missionaire vormen van kerk-zijn die niet per se tot de

---

¹⁷ Pionieren - Eigentijds Kerk-Zijn, Brochure naar aanleiding van de studiedag pionieren VPKB- studievergadering, p.23

¹⁸ Waar het visioen ontbreekt, verwildert het volk, Stadspredikant Antwerpen 1989 - 2009, brochure PSC, voorwoord

¹⁹ Werkverslag van de stadspredikant te Antwerpen, PSC, 2017, p.3

²⁰ A Mission-shaped Church, The Archbishops' Council, Church House Publishing, 2004, p. xii

²¹ <https://www.ucumberlands.edu/academics/undergraduate/majors-minors/church-planting>

²² 'The number of churches planted each year continued to rise, reaching about 40 per year in 1990, a figure sustained until 1992. The 1991 conference papers became the book *Planting New Churches*, which is still the most substantial work from Church of England authors on the subject.' In: A Mission-shaped church, Church House Publishing, London, 2004, p.17

stichting van een nieuwe kerkgemeenschap hoefden te leiden, er werden vrijblijvender en lossere vormen van christelijke gemeenschap en samenzijn nagestreefd.²³ Dit ging 'fresh expressions of church' heten, oftewel 'fresh expressions'.

Fresh Expressions

Binnen de VPKB ziet men het pionieren binnen het kader van deze *fresh expressions*:²⁴

*een nieuwe vorm van kerk-zijn die opkomt vanuit de (snel) veranderende contemporaine context en in de eerste plaats is gericht op mensen die nog niet naar de kerk gaan.*²⁵

Ook de PKN in buurland Nederland is men met name vanaf 2013 flink aan de weg aan het timmeren; vanaf dat jaar zijn er maar liefst 84 pioniersplekken of initiatieven in die richting gelanceerd.²⁶ Tenslotte zijn er in buurland Duitsland ook geaccrediteerde opleidingen voor pioniers in het voortgezet beroepsonderwijs, o.a. als deelopleiding binnen het sociaal-cultureel werk.²⁷

Begin 2018 werd in de VPKB een kleine projectmatige werkgroep gevormd. Deze werkgroep organiseerden twee studiedagen om een denkproces over de plaats van pionieren binnen de VPKB vlot te trekken. Het accent lag op de vraag hoe de kerk pionieren ziet en hoe dit in de praktijk werkt. Op 19 november 2019 werd er een studiedag georganiseerd met als thema 'Missie in de marge', waar het pionierschap genoemd werd als één van de aanjagers van een vernieuwingsproces binnen de kerk. Uiteindelijk kwam hier een statuut van pionier uit voort.

---

²³ Zie hiervoor: <https://freshexpressions.com/2013/07/31/gannon-sims-is-there-a-difference-between-a-fresh-expression-and-a-church-plant>

²⁴ <https://freshexpressions.de/pioniere-brauchen-inspiration/>

²⁵ Naar: Goodhew, Roberts & Volland, 'Fresh!' An introduction to Fresh Expressions of Church and Pioneer Ministry, SCM Press, London 2012, geciteerd in: *Pioniers in de VPKB: Statuut, opleiding en bevoegdheden*: voorstellen voor de toekomst, 2020

²⁶ <https://www.lerenpionieren.nl/wp-content/uploads/2017/01/Tussenstand-pionieren-januari-2017-Op-hoop-van-zegen.pdf>, p.6

²⁷ <https://www.cvjm-hochschule.de/forschung/institut-fuer-missionarische-jugendarbeit/projekte/weiterbildung-fuer-pionierinnen-in-kirche/>

2. EEN ECCLESIOLOGISCH KADER

In de Kerkorde en Gewoonteregels worden de nieuwe vormen van kerkzijn zoals pionieren en het stadspredikantschap niet vermeld. Wel is in beleidsnota's van de VPKB de term *fresh expressions* terug te vinden²⁸ en in deze nota's worden zowel pioniers als het stadspredikantschap nadrukkelijk onder deze *fresh expressions* geschaard. Als werkdefinitie van *fresh expressions* wordt de beschrijving van Liesbeth Pulinx, die een doctoraat over *fresh expressions* schreef,²⁹ gebruikt.³⁰ Haar conclusies hierover zijn, samengevat:

- *Fresh Expressions* zijn *missionair*: ze dienen mensen die buiten de kerk staan, en gaan actief met hen aan de slag. Wanneer de wederzijdse verwachtingen goed zijn verkend, en er genoeg vertrouwen is ontstaan, zullen pioniers hen helpen om samen een gemeenschap te vormen.
- *Fresh Expressions* zijn *contextueel* verankerd: ze hebben een goed beeld van wat er lokaal speelt, doordat ze aandachtig luisteren naar mensen en binnentreden in de cultuur en de leefomgeving van de plaatselijke gemeenschap.
- *Fresh Expressions* leggen de nadruk op *discipelschap*: in hun pioniersreis, willen ze mensen inspireren door hen op een laagdrempelige manier kennis te laten maken met een christelijke kijk op de wereld. Zo kan het goede nieuws van het Evangelie present gesteld worden.
- *Fresh Expressions* zijn geen club of vereniging, maar hebben de bedoeling om uit te groeien tot een laagdrempelige en contextueel-gerichte vorm van kerk-zijn. Fresh Expressions zijn dus ecclesiologisch.

De nieuwe vormen van kerkzijn hebben als voornaamste kenmerken dat ze gericht zijn op buitenkerkelijken en dat ze vanuit een locale context werken, waarbij een kerk niet het middelpunt is. Eerder gaat het om het contact leggen met mensen in het werkgebied: de wijk of stad waarin men werkzaam is.

Mixed economy

Het stadspredikantschap en pionieren zijn nieuwe vormen van kerkzijn, die niet per definitie aansluiten bij de traditionele vormen van kerk-zijn. Niet de eredienst, maar diaconie en

---

²⁸ <https://vorming.protestant.link/wp-content/uploads/sites/8/2020/02/fresh-expressions-of-church-sacramenten.pdf>

²⁹ Pulinx, Liesbeth, *Een Mission (Im)possible voor de kerk: uitdagingen voor de Rooms-katholieke kerk in Vlaanderen vanuit hedendaagse missionaire inzichten*. Dissertatie. Katholieke Universiteit Leuven, 2017

³⁰ Sacramenten in Fresh Expressions of Church: een korte verkenning, VPKB beleidsdocument, p.1

gemeenschapsvorming buiten de kerk maken de kern van deze nieuwe vormen uit.³¹ Vanwege deze tegengestelde uitgangspunten staat de VPKB een zgn. *mixed economy* voor als het gaat om deze nieuwe vormen van kerkzijn.³²

De term *mixed-economy* wordt gebruikt om aan te geven dat pioniersplekken en traditionele gemeente gelijktijdig naast elkaar moeten bestaan en met elkaar in verbinding staan, in wederzijdigheid en gelijkheid en samenwerking. Het is niet de bedoeling dat de ene vorm de andere vervangt of verdringt:

*'Mixed-economy wil zeggen dat de traditionele gemeente en de pioniersplek in verbinding met elkaar staan, in een relatie van dialoog en samenwerking. Daarbij wordt een dubbel kerklidmaatschap of vormen van kerkzijn binnen eenzelfde wijk of stad niet langer uitgesloten'.*³³

2.1. De stadspredikant; een kort ecclesiologisch kader

Het stadspredikantschap lijkt zoals hiervoor besproken voort te komen uit de *Urban Mission*-beweging en van deze beweging is dan ook sprake in VPKB-documenten. Een aspect van de *Urban Mission* wordt daarin met name benadrukt:

*Het belangrijkste kenmerk van het Urban Mission werk is dat mensen in de marge van de samenleving, die in hun bestaan bedreigd worden centraal staan. De pastores en vrijwilligers van het netwerk hebben geleerd door hun presentie op straat, in een ontmoetingsruimte of bij mensen thuis, betrouwbaar en nabij te zijn.*³⁴

Hierin zien we een algemene taakomschrijving van de stadspredikant; presentie op straat, het nabijzijn van hen die gemarginaliseerd zijn.

Een precieze taakomschrijving van de stadspredikant staat niet in de beleidsdocumenten. Wel vond ik twee documenten de vacature voor de allereerste stadspredikant in Antwerpen en een visienota voor het stadspredikant in Gent.

---

³¹ Pulinx, Liesbeth (2017). *Een Mission (Im)possible voor de kerk: uitdagingen voor de Rooms-katholieke kerk in Vlaanderen vanuit hedendaagse missionaire inzichten*. Dissertatie. Katholieke Universiteit Leuven, 2017, p.75

³² Pioniers in de VPKB: Statuut, opleiding en bevoegdheden: voorstellen voor de toekomst, p.2

³³ Ibidem, p.2

³⁴ Ibidem, p. 15

In de vacaturetekst wordt volgende profielschets gegeven:

Van de diaconaal-missionaire predikant wordt verwacht mee te werken binnen het PSC, wat op beleidsniveau betekent; meewerken van de Sociale Dienst tot buurt- en opbouwwerk. Gedacht wordt aan pastorale begeleiding en het toerusten van de medewerkers.

Werken aan de diaconale bewustwording van de gemeenten. Bewustwording en bezinning op vragen en problemen die op het snijpunt liggen van kerk en maatschappij. [...] het bespreekbaar maken en gestalte geven van het getuigenis karakter van het diaconale werk, waartoe het opzetten van Bijbelgroepen, activeren van leden, die van de kerk zijn vervreemd, en andere vormen van evangelisatie en bewustmaking van de roeping der Kerk".³⁵

De basistaken die uit deze advertentie op te maken zijn, zouden dus neerkomen op:

1. Het ontwikkelen van *diaconaal* beleid; contacten leggen met en samenwerken met socio-culturele organisaties en buurtwerk binnen de stad en met hen.
2. Het maken van een *contextuele* analyse van de vragen en problemen in een specifieke stad, vragen die op het snijpunt van kerk en maatschappij liggen.
3. Het volbrengen van *pastorale* taken; in deze advertentie gaat het ook om pastoraat m.b.t. de medewerkers/vrijwilligers in het PSC.
4. De stadspredikant heeft tenslotte een *missionaire* taak richting ex-, rand- en buitenkerkelijken in zijn of haar stad.

In de visienota voor de stadspredikant in Gent³⁶ vond ik niet zozeer een profielschets, maar meer een algemene schets en uitgangspunten voor het stadspredikantschap, zogeheten 'kernwaarden' :

- *Dienstbaarheid*: beschikbaar zijn en omzien.
- *Presentie*: aanwezig zijn in de stad, met een luisterend oor en een helpende hand, zoals de Eeuwige er is: "Ik zal er zijn".
- *Verbinden*: de solidariteit tussen diverse groepen bevorderen, die groepen opzoeken. De stadspredikant voor Gent brengt een boodschap van hoop, perspectief, inspiratie en bemoediging. Hij/zij werkt samen met beide kerkgemeenschappen, verwante en andere levensbeschouwelijke stromingen en organisaties met het oog op een warme, inclusieve en rechtvaardige samenleving.

Het diaconaal werk draait om 'kwetsbare groepen' en er is sprake van het opbouwen van netwerken en contacten leggen met sociaal-culturele werkingen in de stad.

---

³⁵ Waar het visioen ontbreekt, verwildert het volk. Stadspredikant Antwerpen 1989 - 2009, voorwoord

³⁶ *Een stadspredikant voor Gent, De stadspredikant, missionair en diaconaal aanwezig in de stad Gent*, samengesteld door de beide Gentse VPKB-kerkgemeenschappen Gent-Centrum en Gent-Noord en het district Oost- en West-Vlaanderen, 2021, p. 2

In kerkrechtelijk opzicht worden de stadspredikanten binnen de VPKB als traditionele predikanten beschouwd. Wel wijkt het takenpakket van een stadspredikant nogal af van die van de traditionele predikant en is er een vrijstelling van de gebruikelijke taken voor een gemeente, teneinde deze andere taken te volbrengen. Het stadspredikantschap lijkt in ecclesiologisch opzicht een evenwichtsoefening te zijn tussen het functioneren binnen bestaande structuren en het ontwikkelen van nieuwe vormen vanuit diaconie, pastoraat en missie.

2.2 Pionieren; een kort ecclesiologisch kader

Bij de pioniersplekken geldt dat er een statuut van pionier in ontwikkeling is. Ook hier geldt het principe van *ecclesia semper reformanda*.³⁷ Hervorming en vernieuwing gaan volgens een beleidsdocument over pionieren nadrukkelijk vóór de kerkelijke regels, waarbij wel wordt aangetekend dat veranderingen nooit voorbij kunnen gaan of tegengesteld kunnen zijn aan de constitutie en de kerkorde.

Naar aanleiding van de synodevergadering in november 2019 kreeg de werkgroep Ambtstheologie van de Synodale Raad de opdracht om het besluit over het vestigen van pioniersplekken uit te werken in een voorstel.³⁸ In het voorstel worden allereerst aan pionieren vier fundamentele kenmerken toegeschreven:

1. Pioniersplekken vertrekken vanuit de noden en wensen van mensen binnen een gemeenschap/ stad. (*contextueel*)
2. Pioniers zijn gedreven gericht op mensen die nog niet tot de kerk behoren. (*missionair*)
3. Pioniers laten rand- en buitenkerkelijken op een laagdrempelige wijze kennis maken met het Evangelie om daarin uit te groeien naar een contextueel-gerichte vorm van kerk-zijn. (*ecclesiologisch*)
4. Pioniers worden geacht mensen te betrekken bij het missionaire proces en hen te laten delen hierin, zodat zij als vrijwilligers tot discipelen kunnen uitgroeien. (*discipelschap*)

Pioniersplekken moeten zo leiden richting een nieuw missionair gemeente-model.³⁹

---

³⁷ Pioniers in de VPKB: Statuut, opleiding en bevoegdheden: voorstellen voor de toekomst, p.8

³⁸ Ibidem, p.8

³⁹ Memo voor Eigentijds kerkzijn vanuit de missionaire dag 'Missie in de Marge', Mechelen 19 november 2019

Twee modellen

De huidige (en momenteel enige) pionier is naar kerkrecht diaken met bijzondere opdracht. Hij wordt via een door de overheid erkende predikantsplaats betaald. In de nieuwe regels liggen de opleidingseisen voor pioniers in sommige gevallen lager, afhankelijk van de vorm van pionieren.

De nota spreekt daarbij over twee vormen van pionieren, van twee modellen; het *'parish-based'*-model en het *'fresh-start'*-model:

a) *parish-based pionieren* - Als voorbeelden van dit *parish based* model wordt de *Messy Church* genoemd⁴⁰; een vorm van kerkzijn die vernieuwend en creatief is, gericht op buitenkerkelijken en waarin nieuwe liturgische vormen ontwikkeld worden. Daarnaast wordt ook opstarten van meditatieve gemeenschappen en diaconale projecten gericht op een doelgroep als *parish-based* pionieren gezien. Tot nu toe zijn er binnen de VPKB alleen dergelijke *parish-based* pioniersplekken opgericht. Daarbij ontstond, aangezien deze vorm toch in een zich ontwikkelend samenzijn plaatsvond, de behoefte om de sacramenten, het Heilig Avondmaal en de doop te vieren. Een *parish-based*-pionier moet daarom in principe geordineerd zijn en sacramentsbevoegdheid hebben.

b) De tweede vorm van pionierplaatsen is het *fresh-start* pionieren. Het gaat hier om van grond af aan een pioniersplek op te richten. Zulke pioniersplekken beginnen dus niet als kerk, maar eerder als inloophuis, jongerencafé of gemeenschapsruimte. In deze *fresh-start* plekken kan een pionier werkzaam zijn die alleen een lekenstatuut heeft en minder opleiding heeft, bijvoorbeeld een bachelor in de Theologie.

Guy Liagre beval in zijn artikel *Basis en Ambt*⁴¹ diakenen aan als mogelijke kandidaten voor het ambt, aangezien zij: *medeverantwoordelijkheid voor het ambt van de kerk dragen door het betonen van christelijke barmhartigheid op liturgisch, sociaal en materieel vlak.*

Dit past in de algemene uitgangspunten voor het statuut, waarin *'het algemeen priesterschap van alle gelovigen'* voorop staat⁴². In het document rondom het statuut van pioniers krijgt de diaken een bijzondere opdracht op plaatselijk niveau. Ook is het mogelijk om een predikant op een dergelijke plaats te beroepen, die dan een missionaire opdracht krijgt.

---

⁴⁰ Pioniers in de VPKB: Statuut, opleiding en bevoegdheden: voorstellen voor de toekomst, p.2

⁴¹ Guy Liagre, *Basis en Ambt: over de ambtsvraag in de Verenigde Protestantse Kerk in België*. In Michsjol 10 (3): 52-66, 2001

⁴² Pioniers in de VPKB: Statuut, opleiding en bevoegdheden: voorstellen voor de toekomst, p.8

Tenslotte bestaat er sinds kort de mogelijkheid om voor *fresh start*-pionieren ook een leek aan te stellen⁴³. Die ruimte ontstond omdat de *fresh start* pionier niet per se moet voorgaan in de eredienst. Hiervoor is in het nieuwe statuut ook ruimte ingebouwd. De lekenpionier zou dan op vrijwillige basis voor de kerk werken.

Het pionieren als *fresh-start* en dus ook de lekenpionier bestaan binnen de VPKB voorlopig alleen nog op papier. Meestal zijn er al aanzetten van een kerkgemeenschap aanwezig. In dat kader wordt in dit beleidsdocument wel voor een oneigenlijke aanwending van de pioniersplekken gewaarschuwd als middel om zieltogende gemeentes nieuw leven in te blazen:

*Soms worden pioniers (ook) gezien als laatste redmiddel om de kerkgemeente te re-dynamiseren. Pionieren is echter geen restauratiebeweging, maar het ontdekken van een nieuwe vorm van kerk-zijn.*⁴⁴

Daarbij komt een pragmatische reden om oud-gemeenteleden te betrekken bij een pioniersplek:

*...Wel is er, om de benodigde subsidie van de Stad te krijgen/behouden, de noodzaak om regelmatig erediensten te houden.*⁴⁵

Fresh start pionieren hangt in die zin in de praktijk toch soms samen met een (voormalige) gemeente en in dat geval moet een pionier beroepbaar zijn om te kunnen voorgaan in de eredienst, of in ieder geval over een preekconsent beschikken.

---

⁴³ Pioniers in de VPKB: Statuut, opleiding en bevoegdheden: voorstellen voor de toekomst, p.2

⁴⁴ Ibidem, p.3

⁴⁵ Ibidem, p.3

HFST 3 THEOLOGISCHE ASPECTEN

3.1 Liquid Church

Pete Ward ontwikkelde het concept van *Liquid Church*. Dit is een nieuwe vorm van kerkzijn, die in tegenstelling tot de 'Solid Church', aansluit bij de huidige maatschappij. Nieuwe vormen zijn volgens Ward nodig omdat in deze tijd de kerk niet in staat blijkt de grote aandacht voor en interesse in spiritualiteit naar zich toe te trekken. Veel mensen zijn tegenwoordig niet kerkelijk, maar niet ongelovig:

*"I am spiritual, but I am not religious". What people mean by this is that they might have religious or spiritual experiences, but they are not regular churchgoers.*⁴⁶

Zo vat socioloog Robert Wuthnow het samen. Het is een verandering in geloof welke Grace Davie beschrijft als '*Believing without belonging*'.⁴⁷ Davie merkt daarbij op dat weinigen atheïst worden of spiritualiteit in welke vorm dan ook afwijzen, maar wel blijven de meesten weg uit de kerk.

Volgens Pete Ward ligt het probleem niet zozeer bij deze grote groep zinzoekers, die de kerk niet meer vinden, maar bij de kerk zelf. De kerk dient 'vloeibaar' te worden.

Liquid Modernity

Ward haalde daarvoor zijn mosterd bij postmoderne filosofen, met name bij Zygmunt Bauman en diens analyse van de '*liquid modernity*'.⁴⁸ Bauman meent dat de moderniteit eens solide ('solid') was, in de zin dat deze vaste structuren en duidelijke richtlijnen bevatte, waarbinnen men leefde. In de huidige moderniteit, zijn die vaste structuren grotendeels verdwenen of worden in vraag gesteld en veranderen steeds. Ze zijn daarmee vloeibaar (liquid) geworden. Leonard Sweet geeft volgende definitie van *liquid modernity*;

*If the Modern Era was a rage for order, regulation, stability, singularity and fixity, the Postmodern Era is a rage for chaos, uncertainty, otherness, openness, multiplicity and change. Postmodern surfaces are not landscapes but wavescapes.*⁴⁹

---

⁴⁶ Robert Wuthnow, *Loose Connections: Joining Together in America's Fragmented Communities*, Harvard University, Press 1998, p.2

⁴⁷ In: Pete Ward, *Liquid Church*, Hendrickson Publishers, Peabody 2002, p.57

⁴⁸ Zygmunt Bauman, *Liquid Modernity*, Polity, Cambridge, Polity, 2000

⁴⁹ In: Pete Ward, *Liquid Church*, Hendrickson Publishers, Peabody 2002, p.57

Liquid Modernity heeft daarbij ook invloed op hoe mensen zichzelf zien. Dit heeft eveneens verregaande gevolgen voor de kerk:

*In liquid modernity, how individuals gain a sense of self in relation to others is in a constant state of change. This means that the possibility of community becomes much more problematic.*⁵⁰

De moderne mens bevindt zich in een omgeving die voortdurend verandert en waarin het moeilijk is zichzelf nog te handhaven. De vanzelfsprekendheid verdwijnt; de mens moet zich steeds weer opnieuw verhouden tot de buitenwereld, tot anderen, tot zichzelf.

Ward citeert hierbij Anthony Giddens die deze identiteit; '*the reflexive project of the self*' noemt. Mensen moeten bij het maken van keuzes reflecteren op de vraag of een keuze wel bij hen past of niet.⁵¹ Het gaat om een heel scala aan keuzes, van energieleverant tot *life-style* keuzes. Daarbij ontbreekt het mensen steeds meer aan houvast, aan een vast kader.

Zygmunt Baumann ziet deze ontwikkeling daarom eerder als iets negatiefs:

*What emerges from the fading social norms is naked, frightened aggressive ego in search of love and help.*⁵²

Solid Church

Pete Ward vertaalt de maatschappij- en cultuuranalyse van Bauman naar de kerk. Hij beschrijft de traditionele kerk als *Solid Church*. Deze kerk draait om de congregatie op een vaste plaats en uur. De liturgie kent een vaste volgorde, de gemeente is een vastomlijnde doelgroep, die doorheen de tijd nauwelijks van samenstelling wisselt. In deze *Solid Church* is volgens Ward sprake van een '*one size fits all*'-mentaliteit en ze is te nemen of te laten. De eredienst werkt hermetisch voor buitenstanders, d.w.z. voor hen die niet zijn opgegroeid met de specifieke gebeden, rituelen en gezangen van de kerk. Ook het theologische jargon is niet altijd begrijpelijk voor buitenkerkelijken, die mogelijk zinzoeker zijn maar zich niet meteen herkennen in de verhalen en exegese in de traditionele kerk.

De kerk is volgens Ward daarom niet verwelkomend, ze bezit te veel een 'club-mentaliteit':

'Clubs' offer individuals a place where they can find a sense of purpose and identity. They represent a social world that is like a small pond where one or two people can be big fish and a few others can find

---

⁵⁰ Pete Ward, *Liquid Church*, Hendrickson Publishers, Peabody 2002, p. 25

⁵¹ *People are reflexive because they continually review their sense of self in relation to the increasing number of choices available in society. ... many choices leads to a certain amount of insecurity.* In: Pete Ward, *Liquid Church*, Hendrickson Publishers, Peabody 2002, p. 23

⁵² Ulrich Beck In: Zygmunt Bauman, *Liquid Modernity*, Polity, Cambridge, Polity, 2000 p. 37

*safety and security in the sunny waters. Solid Church, like these clubs, has become a place where some people find a sense of self and significance by giving themselves in voluntary activity.*⁵³

Solid Church heeft volgens Ward dus enkele goede kanten, maar ze is te generiek en te uitsluitend en werpt daarmee een drempel op richting zinzoekers die niet als vanzelfsprekend naar de kerk gaan.

Ward meent dat *Solid Church* onder invloed van een veranderende samenleving en de leegloop van de kerk wel verandert, maar het blijft de vraag of het hier om een verandering ten goede gaat. Ward noemt drie vormen van verandering die een reactie zijn op de postmoderne maatschappij; *de kerk als erfgoed, de kerk als toevluchtsoord en de kerk als nostalgische gemeenschap*.

De kerk als erfgoed, verandert de kerk in 'a slice of living history'. Hiermee gaat de kerk economische en sociale veranderingen uit de weg. In het verlengde hiervan kan de kerk draaien rondom een nostalgisch beeld van de kerk. De predikant wordt dan curator van hetgeen was en van hetgeen men denkt dat de kerk en de gemeenschap vroeger was. Zo vindt er geen vernieuwing meer plaats en is er hooguit sprake van conservatie.

'De kerk als toevluchtsoord' is een plek waar mensen elkaar opzoeken en deel van een christelijke 'familie' worden. Maar het samenzijn is tegelijkertijd ook terugtrekken uit de maatschappij. De kerk als toevluchtsoord kan zo zelfs veranderen in een 'resort'. Terugtrekken wordt dan escapisme. En zo wordt het dan tenslotte een nostalgische gemeenschap.

Hoewel de meeste vormen van *Solid Church* verwelkomend zeggen te zijn, is zij dit door deze structuren vaak niet. In de praktijk blijkt *Solid Church* afwerend richting buitenkerkelijken;

*...there is something passive and even a little alienating about the externalized and rather monolithic idea of church.*⁵⁴

Ward meent dat deze vorm van kerkzijn, dit terugplooiën op zichzelf, geen goede weg voorwaarts is. De kerk moet eerder de tegengestelde richting inslaan en opnieuw deelnemen aan de samenleving, zich engageren en met buitenkerkelijken het contact aangaan. Ward stelt daarom het concept van een 'vloeibare kerk' voor. Daarbij hoeft de huidige kerk niet te verdwijnen, maar zou zich beter aanpassen aan de huidige postmoderne maatschappij.⁵⁵

---

⁵³ Pete Ward, *Liquid Church*, Hendrickson Publishers, Peabody 2002, p.20

⁵⁴ Ibidem, p.3

⁵⁵ I do not argue that we should abandon all existing patterns of church in favor of this new idea or proclaim that all is "post". In: Pete Ward, *Liquid Church*, 2002, p. 29

Liquid Church

Een kerk moet opnieuw een plek worden waar iedereen welkom is, ook en met name zij die in de marge leven conform de opdracht van Matteüs 25 om voor de minsten onder ons te zorgen. De monolithische benadering van de Bijbel, moet plaatsmaken voor een meer 'vloeibare' exegese;

*The Bible becomes a kind of maritime chart, and the minister is the ship's captain or pilot.*⁵⁶

Liquid Church draait niet meer om een vaste club mensen die op zichzelf betrokken is. De nieuwe vloeibare kerk zal eerder bestaan uit 'a series of relationships and communications'.⁵⁷ De kerk wordt zo een netwerk van steeds wisselende relaties, actieve participanten, een informele en gelijkwaardige 'broederschap'.⁵⁸

Het netwerk kent per definitie een minder formele structuur waarbinnen ontmoetingen plaatsvinden, in plaats van de 'afspraak' op de zondagmorgen, kan deze vorm van kerk overal en altijd plaatsvinden.⁵⁹ Een goed gesprek met een onbekende, zomaar ergens, zou ook onder deze definitie kunnen vallen. Ward geeft voor een dergelijk ruime definitie een theologisch argument:

*The argument is that communication of Christ through informal fellowship creates connections, groupings and relationships.*⁶⁰

Een vloeibare kerk is een terugkeren naar de communicatie zoals Jezus zelf die voerde.

Ward betreft hierbij het denken van pneumatoloog Jürgen Moltmann, die meende dat de informele ontmoeting dichter aansluit bij het Evangelie en daarin de Heilige Geest eerder Zijn werk kan doen:

*Connection will involve participation where individuals and groups use their spiritual gifts to share the love of Christ with all of those united within the organic, dancing flow of the community.*⁶¹

In het bespreken van Moltmanns pneumatologie kom ik hier later nog op terug.

---

⁵⁶ Pete Ward, *Liquid Church*, 2002, p.15

⁵⁷ Ibidem, p.2

⁵⁸ *It is a network or a web rather than an assembly of people, an informal fellowship.* In: Pete Ward, *Liquid Church*, 2002, p.2

⁵⁹ *'...informal relationships instead of formal meetings.'* In: Pete Ward, *Liquid Church*, 2002, p.2

⁶⁰ Pete Ward, *Liquid Church*, Hendrickson Publishers, Peabody 2002, p.3

⁶¹ Ibidem, p.48

Liquid Church staat dus vooral een participatiemodel voor; het vraagt aan deelnemers een actieve houding binnen de kerk en open instelling naar elkaar. Kerkzijn, dat is deelnemen aan activiteiten, dat is ontmoeten en actief op zoek gaan naar de ander. Zoals Pete Ward Stuart Murray citeert:

*The shift from church as a noun to church as a verb.*⁶²

Daar waar kerk opnieuw 'gemaakt wordt', betekent dit een revitalisatie van kerkzijn, meent Ward:

*If however, church is something that comes about when we make it, then walls come tumbling down. Suddenly being church and doing church becomes an exciting adventure.*⁶³

Ward ziet zoals we eerder zagen, anders dan Bauman, de 'vloeibaarheid' van de maatschappij als een kans voor de kerk, niet als een probleem. Ward erkent weliswaar de negatieve invloeden van een *liquid society* op mensen. Maar hij meent dat een *Liquid Church* daarin een positieve rol kan spelen; door vorm te geven, troost te bieden, eenzaamheid te verjagen, door te verbinden. Juist in een postmoderne wereld is er behoefte aan een vorm waarin zinzoekers in een gefragmenteerde wereld samen kunnen komen en het geloof op een meer fluïde manier kunnen beleven, daarbij bemoediging kunnen ervaren, in contact met God en met elkaar. Het gaat juist om een verlangen dat in de postmoderne mens leeft. Elizabeth Dreyer vat het zo samen:

*... Christians today attempt to reconnect with the well-springs of the faith, hoping these roots will bring stability, order and meaning to a postmodern world that is often felt to be hopelessly fragmented. In particular, many seek to retrieve a three-personed God who is related to the human community and to the entire universe in love, challenge, and care—a personal God who identifies with human joys and sorrows.*⁶⁴

De 'fuzzy' grenzen van *Liquid Church*

Wards definitie van *Liquid Church* is dermate ruim dat het lastiger te onderscheiden wordt welk netwerk wel en welke geen vorm van kerkzijn meer is. Daar komt nog bij dat Ward een voorstander is van een kerk die zich in de maatschappij invoegt en deelnemer aan de economie is. De kerk biedt in zijn optiek diensten aan, consumptiegoederen zelfs. Waarin onderscheidt zich de kerk dan van om het even welke andere dienst? Pete Ward beseft dat hij hiermee de grenzen oprekt:

---

⁶² Pete Ward, *Liquid Church*, Hendrickson Publishers, Peabody 2002, p.3

⁶³ Ibidem, p.3

⁶⁴ Elizabeth Dreyer, *Resources for a Renewed Life in the Spirit and Pneumatology*, in *An Advents of the Spirit: Orientations in Pneumatology-Symposium Conference Papers*, Marquette University 1998, p.1

It is provocative to use the language of consuming and commodities, but it is deliberate, because it points toward my main motivation for suggesting why we need a new pattern in church life.⁶⁵

Ward baseert zich op Paul Tillich die beweerde dat de kerk zowel maatschappelijke als theologische aspecten bevat die soms met elkaar in tegenspraak zijn.⁶⁶ Het zou alleen om netwerken moeten gaan die het geloof als uitgangspunt hebben, of dit nu een direct of indirect doel is

...productive and creative processes that characterize contemporary Christian culture. By this I mean festivals, worship music, evangelism courses, and other processes.⁶⁷

Ward erkent dat er daarom sprake is van *fuzzy edges* als het gaat om *liquid church*. Juist de vaagheid van de grenzen maakt het mogelijk om nieuwe vormen te ontwikkelen.

Volgens een aantal theologen is de gedachte dat de kerk onderdeel van maatschappij en economie moet zijn, maar tegelijkertijd iets moet brengen dat daar geen onderdeel van uitmaakt paradoxaal, zo niet onmogelijk. Theologen als David Bosch meenden dat de Kerk eerder een 'counter culture' moet vormen binnen de maatschappij. Meegaan in het maatschappelijke en economische systeem is hiermee in tegenspraak:

The point is that Western culture, perhaps due to Locke's philosophy, is inherently hedonistic, emphasizing the selfish dimension in human nature. [...] People want to enjoy their football matches, rock festivals, television programs, holidays, and parties – all of which they "deserve" after a hard day's work. Sacrifice, asceticism, modesty, self-discipline, and the like, are not popular virtues.⁶⁸

Liquid Church en de nieuwe vormen van kerk-zijn

Liquid Church gaat over nieuwe vormen van kerkzijn die juist gericht zijn op rand- en buitenkerkelijken. Ward's *Liquid Church* biedt daarom ook een theologisch kader voor *fresh expressions* en daarmee voor de nieuwe vormen van kerkzijn zoals het stadspredikantschap en de pionier. Het gaat om vormen van kerkzijn die laagdrempelig zijn en loskomen van het vaste stramien van de zondagse eredienst volgens een vaste liturgie, in de beslotenheid van een gemeente.

Een vloeibare kerk is een terugkeren naar de communicatie zoals Jezus zelf die voerde, op informele wijze met vreemden en bekenden te spreken. De gemeenschap moet weer Paulinisch worden, een

---

⁶⁵ Pete Ward, *Liquid Church*, 2002, p.3

⁶⁶ 'Paul Tillich makes a distinction between "sociological" and "theological" discussions of church, pointing out that the church is something of a paradox.' In: Pete Ward, *Liquid Church*, Hendrickson Publishers, Peabody 2002, p.4

⁶⁷ Pete Ward, *Liquid Church*, Hendrickson Publishers, Peabody 2002, p.4

⁶⁸ David J. Bosch, *Believing in the Future, Towards a Missiology of Western Culture*, Trinity Press, Harrisburg, 1995, p. 93

actieve, levende gemeenschap waarin ieder lid een ledemaat van het ene lichaam van Christus vormt. Deze gemeenschap moet de moderne mens, die meer dan ooit geïsoleerd is in zijn individualiteit en last heeft van oneindige keuzestress een tijdelijk thuis bieden, samenkomst, samenzijn, troost en geborgenheid, al is het dan maar tijdelijk en in grote mate van vrijblijvendheid. De kerk moet daartoe deel worden van de moderne economie en via de economie. Toch moeten netwerken daarbij nog wel gerichtheid hebben op het geloof. De grenzen van wat wel en wat niet meer vormen van kerkzijn mogen heten, zijn daarbij onvermijdelijk onduidelijk, 'fuzzy'.

In mijn onderzoek naar de nieuwe vormen van kerkzijn zal ik nader ingaan op de vraag in hoeverre deze kenmerken van *Liquid Church* in de praktijk terug te vinden zijn.

3.2 Pneumatologie

*The Holy Spirit was said to be the Cinderella of Western theology!*⁶⁹

Tot in de jaren '80 was de pneumatologie nauwelijks een vakgebied van enige betekenis binnen de theologie. Ook binnen de kerk speelde het denken over de Heilige Geest nauwelijks een rol, zei Konrad Raiser, voormalig secretaris-generaal van de Wereldraad van Kerken ooit.⁷⁰

Karl Barth daarentegen noemde pneumatologie 'de toekomst van de theologie'⁷¹. Inderdaad blijken sinds enkele decennia een aantal theologen dit vakgebied weer onder de loep nemen. Daarmee begint pneumatologie ook weer een rol te spelen in de theologie en krijgt zo weer invloed in de kerk. Daarbij gold nog wel dat voor Barth missie van de kerk uitgaat en de kerk gezonden is door God zelf. Maar daarbij zegt hij dat God overal is en Zijn aanwezigheid kan tonen, met name aan hen die 'aan de rafelranden' leven. Barth refereert aan Mt. 25 als hij schrijft;

*'... [Jesus] ist auch – und das wird in seiner Endoffenbarung das Entscheidende sein – verborgen in der Existenz jedes in dieser unserer Gegenwart Hungrigen, Durstigen, Fremden, Nackten, Kranken, Gefangenen. ... Sie sind exemplarisch die Welt, für die er gestorben und auferstanden ist, mit der er sich damit aufs Höchste gemein gemacht, solidarisch erklärt hat.'*⁷²

---

⁶⁹ Jürgen Moltmann, *The Spirit of Life: A Universal Affirmation*. Minneapolis: Fortress, 1992, p.1

⁷⁰ 'Until the 1980s or so, the ecumenical movement did not seem to see the need to enter more fully into a discussion of pneumatology.' Konrad Raiser in: *The Holy Spirit in Modern Ecumenical Thought*, *The Ecumenical Review* 41, no. 3, 1989, p.37

⁷¹ In: Kilian McDonnell, *A Trinitarian Theology*, 1985, p.191 *Theological Studies*, 46 (2), p. 191

⁷² Karl Barth, *Die Kirchliche Dogmatik, Die Lehre von der Schoßpfung*, deel III / 2, Theologischer Verlag Zürich, 1979, p. 611

Het probleem van de traditionele pneumatologie

De pneumatologie moest, om weer actueel te worden, eerst een omwenteling doormaken, een omslag die door Jürgen Moltmann, en andere bekende pneumatologen is gemaakt of in kaart is gebracht. Moltmann analyseerde het probleem van de traditionele pneumatologie:

*In both Protestant and Catholic theology and devotion, there is a tendency to view the Holy Spirit solely as the Spirit of redemption [...] This redemptive Spirit is cut off both from bodily life and from the life of nature. It makes people turn away from 'this world' and hope for a better world beyond.*⁷³

Moltmann ziet in deze interpretatie van de Heilige Geest een fatale fout; ze is te veel gericht op een Platoonse wereld die de onze niet is, wordt te veel Paulinisch gesteld tegenover onze wereld. Het leidt tot een vorm van spiritualiteit die een vijandigheid ten opzichte van het lichaam en de wereld bevat. Moltmann herleidt dit ouderwetse beeld van de Heilige Geest helemaal tot het *filioque*-debat, waarin de Heilige Geest mede vanuit Christus zou zijn ontstaan; daarmee zou de Heilige Geest teveel en vooral als 'opvolger' van Christus, verlosser van de ziel zijn. Dit is volgens Moltmann een eenzijdige interpretatie van de *pneuma* die losgezongen wordt van de oud-Testamentische *ruach*.⁷⁴

Ook Bonhoeffer schrijft al in zijn *Ethik* dat er we moeten oppassen voor een te gnostische opvatting die we deels ook bij Paulus terugzien, waarbij er een louter geestelijke en een profane werkelijkheid bestaat. Het gaat in de Schepping eerder om:

*"den einen Raum der Christuswirklichkeit, in dem Gottes- und Welwirklichkeit miteinander vereinigt sind..."*⁷⁵

De Heilige Geest als 'ruach'

Moltmann beweert dat we de Heilige Geest terug als *ruach* moeten zien. In de Bijbel is *ruach* / רוח het levengevende principe (volgens bijv. Ps. 104:29-30, Gen. 2:7 Job 12:10 en Job 34:13-15).

Het is een principe dat hier en nu in ons leven ingrijpt, niet een gerichtheid op het hiernamaals of een andere wereld bevat. Moltmann gebruikt hiervoor de term '*Geist des Lebens*', waarnaar zijn hoofdwerk ook is vernoemd.⁷⁶

---

⁷³ Jürgen Moltmann, *The Spirit of Life: A Universal Affirmation*. Minneapolis: Fortress, 1992, p.8

⁷⁴ Ibidem, p.9

⁷⁵ Dietrich Bonhoeffer, *Ethik* In: Dietrich Bonhoeffer Werke, 6, Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh, (1949) 1998, p. 43-44

⁷⁶ Jürgen Moltmann, *Der Geist des Lebens, Eine ganzheitliche Pneumatologie*, Christian Kaiser Verlag, München, 1991

Wolfhart Pannenberg probeert dit idee van *ruach* of 'levensgeest' in een hedendaags wetenschappelijk discours te vatten door deze aan een moderne biologie te verbinden. Hij definieert de Heilige Geest als een krachtenveld, daarbij uitgaand van de inductietheorie van Michael Faraday over elektriciteit en magnetische velden.⁷⁷ In navolging van Pannenberg spreken veel andere vooraanstaande theologen als Welker, Hilberath en Rahner over de Heilige Geest als een energetisch c.q. magnetisch veld.⁷⁸ Het nadeel hiervan is wel dat deze beschrijving wat pseudo-natuurkundig aandoet, aangezien ook deze beschrijving eerder als metafoor moet worden gezien voor een fenomenologische religieuze ervaring.

De Heilige Geest als inspiratie

Henk de Roest definieert de Heilige Geest eerder fenomenologisch als inspiratie. De Roest heeft het in plaats van inspiratie ook wel over bezieling, passie.⁷⁹ Het is een door de Geest gewekte mystieke gemeenschap met Christus die ervaren wordt als bezielende kracht.⁸⁰

De Roest gebruikt daarvoor niet de metafoor van de wind; hij beschrijft de ervaring als 'momenten waarop het mensen soms en 'zomaar' komt aanwaaien'.⁸¹

Spontaniteit, verbazing, verwondering zijn daarmee onlosmakelijke aspecten van deze ervaring. Er is sprake van een moment van creatie, er ontstaat iets nieuws, dat niet alleen terug te voeren is op het eigen denken en de eigen inspanningen. Het doet denken aan hetgeen Hannah Arendt als *Natalität* omschreef, de geboorte van iets nieuws, iets dat buiten de platgetreden paden plaatsvindt, dat wegrukt uit de tredmolen van de normaliteit.⁸² De Roest lijkt daarmee vooral een fenomenologische

---

⁷⁷ Veli-Matti Kärkkäinen, *Pneumatology The Holy Spirit in Ecumenical, International, and Contextual Perspective*, Baker Academic, Grand Rapids, 2002, p.92

⁷⁸ '...several modern systematicians and pneumatologists have come to speak about the Spirit as "field of force/field force," using a standard concept of modern physics: Michael Welker, *God the Spirit*, trans. John F. Hoffmeyer (Minneapolis: Fortress Press, 1994); Bernd Jochen Hilberath, *Pneumatologie* (Düsseldorf: Patmos, 1994); even Karl Rahner, already in the 1970s, referred to the concept of "energy field" in his "Experience of Self," in *Theological Investigations 13* (New York: Seabury Press, 1975)'. - In: Veli-Matti Kärkkäinen, *Pneumatology The Holy Spirit in Ecumenical, International, and Contextual Perspective*, Baker Academic, Grand Rapids, 2002, p.240

⁷⁹ Henk de Roest, *En de wind steekt op! Kleine ecclesiologie van de hoop*, Kok Boekencentrum, Utrecht, 2005, p.7

⁸⁰ Ibidem, p.172

⁸¹ Ibidem, p.176

⁸² Zie hiervoor o.a.: Wilhelm Fink, *Natalität: Geburt als Anfangsfigur in Literatur und Kunst*, Brill 2019

beschrijving van de Heilige Geest te geven. Hij geeft aan wat er in de praktijk gebeurt, hoe deze Geest ervaren wordt en behoudt daarin het onbegrijpelijke en ongrijpbare karakter van de Heilige Geest.

Een nieuwe pneumatologie

De hedendaagse pneumatologie gaat uit van een Heilige Geest die in mindere mate redder van de menselijke ziel is, maar eerder troost en bemoediging biedt voor het leven dat we hier en nu leiden. Gordon Fee benadrukt eveneens het parakletische karakter van de Heilige Geest, gebaseerd op het evangelie van Johannes:

One of the most distinctive features of Johannine pneumatology is the introduction of the Spirit as the "other Paraclete" (John 14:16), obviously implying that Jesus is the first (1 John 2:1). The term parakleitos (from para + kalein) in its elementary sense means "one called alongside to help," thus an advocate or defense attorney.⁸³

Ook Moltmann ziet troost en bemoediging als basisenmerken van de werking van de Heilige Geest. Hij beschrijft deze ervaring in het licht van het Bijbelse dubbelgebod van de liefde:

Many people express this personal experience of the Spirit in the simple words: 'God loves me'.⁸⁴ In deze ervaring van het geliefd zijn komen mensen hun daadwerkelijke zelf als kind van God, als 'imago Dei' tegen:

In this experience of God they also experience their own indestructible and inalienable dignity, so that they can get up out of the dust.⁸⁵

Moltmann meent dat de werking van de Geest te allen tijde, in ieder mens kan plaatsvinden. Hij beroept zich daarbij op de brief aan de Romeinen:

People do not only experience the Holy Spirit outwardly in the community of their church. They experience into a much greater degree inwardly, in self-encounter — as the experience that 'God's love has been poured into our hearts through the Holy Spirit' (Rom. 5:5).⁸⁶

Moltmann vindt daarom dat de ervaring van de geest een persoonlijk gebeuren is:

---

⁸³ Veli-Matti Kärkkäinen, *Pneumatology The Holy Spirit in Ecumenical, International, and Contextual Perspective*, Baker Academic, Grand Rapids, 2002, p.35

⁸⁴ Jürgen Moltmann, *The Spirit of Life: A Universal Affirmation*, trans. Margaret Kohl, Fortress Press, Minneapolis 1992, p.3

⁸⁵ Ibidem, p.3

⁸⁶ Ibidem, p.2-3

*Whatever we may say in general about ourselves and other people in the light of eternity, the Spirit of life is present only as the Spirit of this or that particular life.*⁸⁷

Moltmann meent dat daarom juist de informele ontmoeting de plek is waarin het Evangelie en daarin de Heilige Geest eerder Zijn werk kan doen.

Tenslotte is in de nieuwe pneumatologie de Heilige Geest niet alleen verbindende kracht tussen de mens en God, maar ook tussen mensen onderling. In de ontmoeting kan ook de bezieling van de Geest opduiken, samenzijn is, in ieder geval volgens Moltmann daarbij cruciaal:

*... the link between the Holy Spirit and community brings the experience of the Spirit into the community experienced by human beings and God's other creatures.*⁸⁸

Pneumatologie en de nieuwe vormen van kerkzijn

De hedendaagse pneumatologie neemt de gemeenschap weer serieus, het samenzijn, de ontmoeting, die overal en altijd kan plaatsvinden. Deze maakt daarmee plaats voor vele vormen van spiritualiteit buiten de kerk en sluit daarbij aan, volgens John Sachs:

*People are paying attention to the spiritual dimension of their lives and often seem to be experiencing the Spirit in ways and places that often challenge traditional theologies and Church structures and sometimes have little connection with traditional religious practice. The Spirit is present and active beyond the official structures and ordained ministries of the Church.*⁸⁹

Pete Ward gebruikt dit nieuwe pneumatologische denken eveneens om zijn denken over *Liquid Church* te onderbouwen:

*It means that we need to develop a theology of the Spirit that can take account of the work of God outside of the workings of the institution of the church.*⁹⁰

---

⁸⁷ Jürgen Moltmann, *The Spirit of Life: A Universal Affirmation*, trans. Margaret Kohl, Fortress Press, Minneapolis 1992, p.8

⁸⁸ Ibidem, p.219

⁸⁹ John R. Sachs, *Do Not Stifle the Spirit*, In: Karl Rahner, *the Legacy of Vatican 11, and Its Urgency for Theology Today*, Catholic Theological Society Proceedings, E. Dreyer, 1996, p.15

⁹⁰ Pete Ward, *Liquid Church*, Hendrickson Publishers, Peabody 2002, p.79

De uitwerking van deze nieuwe pneumatologie zien we terugkomen in het beleid van de kerk, zelfs tot op het niveau van de Wereldraad van Kerken. In *Together towards Life: Mission and Evangelism in Changing Landscapes* staat:

*The churches are called to discern the work of the life-giving Spirit sent into the world and to join with the Holy Spirit in bringing about God's reign of justice (Acts 1:6-8). When we have discerned the Holy Spirit's presence, we are called to respond, recognizing that God's Spirit is often subversive, leading us beyond boundaries and surprising us.*⁹¹

Dit nieuwe denken over de Heilige Geest die zich net zo goed en vooral zelfs manifesteert in het persoonlijke leven van mensen, eerder buiten dan binnen de kerkmuren, sluit aan bij de nieuwe vormen van kerkzijn. Hier kan de Heilige Geest in de vorm van inspiratie, troost, bemoediging, als verbindend en helpend krachtenveld aanwezig zijn en mensen inspireren buiten de gebaande paden te gaan. Dat deze nieuwe vorm van pneumatologie aansluit bij nieuwe kerkvormen, lijkt voor de hand te liggen.

3.3 Missio Dei

De laatste decennia is de gehele missiologie in het teken van de *Missio Dei* komen te staan. Al vanaf Augustinus⁹² speelt dit begrip een rol en zelfs eerder al kan men de gedachte hierachter al in de brieven van Paulus en in de Evangelien tegenkomen. Missie komt van God en van God alleen. Op de Willingen conferentie van de International Missionary Council in 1952 wordt de gedachte van *Missio Dei* opnieuw onder de aandacht gebracht, al wordt de term *Missio Dei* nog niet gebruikt:

*Our mission has no life of its own: ... the missionary initiative comes from God alone.*⁹³

Missio Dei gaat vooral over missie vanuit God en niet vanuit de kerk. Als concept zal het vanaf de tweede helft van de twintigste eeuw het hart van de missiologie uitmaken. Karl Hartenstein maakt daarbij een onderscheid tussen de *Missio Dei* en de *Missio Ecclesiae*. Door de eeuwen heen valt volgens Hartenstein de missie van de kerk niet meer samen met de oorspronkelijke missie van God:

---

⁹¹ *Together towards Life: Mission and Evangelism in Changing Landscapes*, p.11, zie; https://www.oikoumene.org/sites/default/files/File/Together%20towards%20Life_Mission%20and%20Evangelism.pdf

⁹² Edward W. Poitras, *Saint Augustine and the Missio Dei, A reflection on Mission at the close of the Twentieth Century*, Mission Studies 0168-9789, Brill, Leiden, 1984

⁹³ David J. Bosch, *Transforming Mission*, Orbis Books Ossining 1991, p. 391

*For centuries, Catholic and Protestant practice in 'missional activities' was supported by the theory that mission is simply an activity of the church...not understood or articulated as first being an activity of God.⁹⁴ David Bosch definieert *Missio Dei* dan als volgt:*

*...the *Missio Dei* is God's self-revelation as the One who loves the world, God's involvement in and with the world.⁹⁵*

Het is daarmee mogelijk dat de *Missio Dei* in oppositie staat tot de *missio ecclesiae* en dit lijkt volgens vele missiologen het geval:

The Spirit of God does not only blow powerfully into the sails of the ship that calls itself "church" - he can also be a head wind that blows the ship off a self-chosen course.⁹⁶

Missio ecclesiae

Euwenlang werd missie gezien als een taak die de kerk toekwam en waarin het lidmaatschap van de kerk voorop stond. "Buiten de kerk is er geen heil" (*extra ecclesiam nulla salus*), schreef de kerkvader Cyprianus immers. Ook Calvijn zei dat er 'geen sprake is van een andere ingang tot het leven, indien de kerk ons niet in haar schoot ontvangt'.⁹⁷

In onze tijd haalt een missioloog als Stefan Paas de uitspraken van Cyprianus opnieuw van stal in zijn boek *Vreemdelingen en priesters*. Hij stelt daarin eveneens dat het heil ecclesiologisch van aard is. Alleen door de doop wordt men ingelijfd in het volk van God en het heil houdt in dat onze relatie met God en met onze broeders en zusters hersteld wordt in eenwording met het lichaam van Christus dat samenvalt met de kerk, aldus Paas.⁹⁸

---

⁹⁴ In: David Martin Whitworth, *Missio Dei and the Means of Grace: A Theology of Participation* 2019, p. 5

⁹⁵ Ibidem, p. 7

⁹⁶ Gerold Schwarz, The Legacy of Karl Hartenstein, in: *International Bulletin of Missionary Research*, July, 1984 / 07 Vol. 8; Iss. 3

⁹⁷ Johannes Calvijn, *Institutie: of onderwijzing in den christelijken godsdienst*, transl. A. Sizoo, Delft: Meinema, 1931, Bd. 3, Boek IV, 1.4.

⁹⁸ Stefan Paas, *Vreemdelingen en priesters. Christelijke missie in een postchristelijke omgeving*, Zoetermeer: Boekencentrum, 2015, p. 206-210.

Vormen van missie

Volgens Wilhelm Richebächer zijn er drie richtingen ontstaan in de missie; de klassieke zending, de zending als sociaal (opbouw)werk en een beweging die een 'zendingsmoratorium' voorstaat:

1. *Die klassische Missionssicht vor allem von deutschen, lutherischen Missionstheologen*
2. *Die Sicht des ‚social gospels‘ vor allem aus den USA*
3. *Die Forderung des Missionsmoratoriums aus den Missionsländern, für die Missio Dei bedeutete, Mission sei nicht Sache der Kirche, sondern Gottes allein.*⁹⁹

De klassieke zending draaide rondom evangelisatie en het binnenbrengen van mensen in de kerk als drager van het heil. Het 'sociale evangelie' lijkt eerder gebaseerd op contextuele c.q. bevrijdings-theologie en is een vorm van missie die een sterkere politieke en maatschappelijke component in zich draagt. We vinden deze benadering o.a. bij Johannes Verkuyl:

*The kingdom does not only address the spiritual and moral needs of a person, but his material, physical, social, cultural and political needs as well.*¹⁰⁰

Uiteraard valt deze opvatting Bijbels te funderen in 'de werken van barmhartigheid' vgl. Matteüs:

Ik had honger en gij hebt Mij te eten gegeven, Ik had dorst en gij hebt Mij te drinken gegeven, Ik was vreemdeling en gij hebt Mij opgenomen. Ik was naakt en gij hebt Mij gekleed, Ik was ziek en gij hebt Mij bezocht, Ik zat in de gevangenis en gij zijt tot Mij gekomen. (Mat. 25:35-36)

Tenslotte ziet Schirmacher de kritiek op de klassieke missie uitmonden in een 'Missionsmoratorium'. Deze komt voort uit de kritiek van velen op de missionaire praktijk. De *missio ecclesiae* is te veel verworden tot een instrument in handen van de macht van koloniale overheersers, waarbij de ongelijkheid en onderdrukking alleen maar bevestigd en gebruikt wordt. Het moratorium op missie, voortkomend uit de gedachte dat missie alleen van God zelf uitgaat, is als eerste voorgesteld door Emerito Nacpil op een congres van methodistische missionarissen in 1971.¹⁰¹ We komen dit standpunt

---

⁹⁹ Thomas Schirmacher, *Missio Dei – Mission aus dem Wesen Gottes*, Verlag für Theologie und Religionswissenschaft, Nürnberg 2011, p.21

¹⁰⁰ Johannes Verkuyl, *Contemporary Missiology: An Introduction*, Eerdmans, Grand Rapids 1988, p. 211

¹⁰¹ Emerito P. Nacpil, "Mission But Not Missionaries," *International Review of Mission* 90, July 1971), p. 359-360

nog steeds tegen in de 21ste eeuw, bijvoorbeeld bij Kevin P. Lines in zijn artikel *The Continued Importance of a Mission Moratorium*.¹⁰² Lines schrijft hierover:

*Paternalism, dependency and colonialism (and/or neo-colonialism) continue to exist in mission, especially in situations where mission is from those with power to those without power.*¹⁰³

In de voetsporen van Christus

In de recente bundel *The State of Missiology Today*¹⁰⁴ worden wegen gezocht om zending om te vormen tot *Missio Dei*. Om zending te bedrijven, moet men zich terug in het voetspoor van Jezus begeven en daarin een zekere 'Christlikeness' vertonen:

*Now is the time to pay special attention to nurturing qualified Christian leaders who live Christianity by embodying and demonstrating Christlikeness in their everyday encounters with the world.*¹⁰⁵

Deze nieuwe vorm van missie verlangt een nieuwe kerk. David Bosch formuleerde al een aantal basisprincipes uit het Evangelie waaraan missie die 'Christlike' wil zijn, moest voldoen:¹⁰⁶

1. A missiology of Western culture must include an ecological dimension.
2. A mission to the West must be countercultural, though not in an escapist way.
3. A mission to the West will have to be ecumenical.
4. Mission in the Third World must be contextual.
5. A missionary encounter with the West will have to be, primarily, a ministry of the laity.
6. The community is bearer of the faith.

---

¹⁰² Kevin P. Lines, *The Continued Importance of a Mission Moratorium*, paper, 2008, zie: https://www.academia.edu/609109/The_Continued_Importance_of_a_Mission_Moratorium

¹⁰³ Ibidem, p.10

¹⁰⁴ Charles E. van Engen, *The State of Missiology Today: Global Innovations in Christian Witness*, Intervarsity Press, Westmont, 2016

¹⁰⁵ Moonjang Lee, *Rethinking the Nature of Christian Mission*, in: Charles E. van Engen, *The State of Missiology Today: Global Innovations in Christian Witness*, Intervarsity Press, Westmont, 2016, p.306 (ebook-versie)

¹⁰⁶ David J. Bosch, *Believing in the Future, Towards a Missiology of Western Culture*, Trinity Press, Harrisburg, 1995

Missie moet contextueel zijn, oog voor de wereld om ons heen, voor moderne mensen en voor ecologie. Zij moet oecumenisch zijn en de gemeenschap is de drager van het geloof. Hierin zien we de raakvlakken van missie als *Missio Dei* met de *fresh expressions* en de *Liquid Church*, waarin eveneens sprake is van vormen van kerkzijn die ontstaan vanuit en rekening houdend met de context, met inbegrip van de ecologische context, deze gericht is op buitenkerkelijken, met inbegrip van andersgelovigen en daarmee laagdrempelig, ook geschikt voor hen die niet ingevoerd zijn in het geloof.

De nieuwe Missie als herstel van het Imago Dei

Met name van belang voor de nieuwe vormen van kerkzijn zou het artikel '*Innovation at the Margins*' van Jayakumar Christian kunnen zijn, dat afkomstig is uit de bundel essays onder redactie van Charles van Engen over nieuwe vormen missiologie.¹⁰⁷ Christian zegt dat wij, om zending te kunnen bedrijven, uit moeten gaan van een theologie van macht. Wij moeten de armoede en onderdrukking zien en in hoeverre deze terug te voeren zijn op een gevoel van machteloosheid.

*These perceptions of power and powerlessness are often rooted in a people's worldview. The beliefs about power among the powerful are soon internalized by the powerless, who end up believing in the inevitability of their poverty.*¹⁰⁸

De macht neemt in de maatschappij zelfs vorm aan van een (af)god:

*'These, the powerful, play god in the lives of the poor and form a "god-complex."*¹⁰⁹

Christian baseert zich hierbij op het denken van Walter Wink en diens '*domination-system*', een systeem waarin macht een doel op zich wordt en alomvattend wordt.¹¹⁰ Christian omschrijft zijn 'missiologische kern' als volgt:

I would like to suggest that this "playing god" in the lives of the poor is an affront to the kingdom of God. Secular development theories suggest that a sustainable solution to poverty and powerlessness is about empowerment. It calls for a redistribution of the same power that in the first place created

---

¹⁰⁷ Charles E. van Engen, *The State of Missiology Today: Global Innovations in Christian Witness*, Intervarsity Press, Westmont, 2016

¹⁰⁸ Jayakumar Christian, *The Implications of Innovation: Back to the Future (looking forward)*. in: Charles E. van Engen, *The State of Missiology Today: Global Innovations in Christian Witness*, Intervarsity Press, Westmont, 2016, (Ebook-versie), p. 274

¹⁰⁹ Ibidem, p.361

¹¹⁰ Walter Wink, *The Powers that Be, Theology for a New Millenium*, Doubleday, New York, 1998

*poverty and powerlessness—an operating model that recycles power. We need a more radical solution than mere recycling of power.*¹¹¹

Christian meent dat een politieke, rechtvaardige herverdeling van middelen en macht niet genoeg is. Daarmee wordt het geloof in deze afgod alleen maar bevestigd. De kerk moet de armen en kwetsbaren eerder ondersteunen in hun materiële noden, maar daarbij vooral inzien dat zij aangetast zijn in hun identiteit, hun zijn, een 'verwonding van de ziel' meedragen, die veroorzaakt is door de macht. De armen worden immers door de macht geobjectiveerd, ze verliezen daarmee hun menselijkheid, in ieder geval in de ogen van de maatschappij. Missie betekent volgens Christian het herstellen van het zelfbeeld van zij die machteloos zijn, zodat zij zichzelf weer als mens, geschapen naar de gelijkenis van God weten. Dit is daadwerkelijke rechtvaardigheid. Christian introduceert zo het *imago Dei* in de missiologie:

*'We need a theology of identity that is rooted in the theology of imago Dei. We need a theology that goes beyond dignity and justice to healing the marred identity of the poor and the oppressed. Many world religions do not believe all humans are made in the image of God. Christianity does. The church owes it to the nations to articulate its theology of imago Dei in terms of those whose identity is intentionally marred to keep them powerless.'*¹¹²

Armoede, onderdrukking en onrechtvaardigheid zijn katalysator, ze roepen woede op, woede roept op zijn beurt actie op. Daarbij refereert Christian aan Nehemia:

'I was very angry when I heard their outcry and these complaints. After thinking it over, I brought charges against the nobles and the officials' (Neh. 5:6-7)

Zijn 'theology of anger' baseert hij ook op andere verzen in de Bijbel, met name Psalm 39:

En ik zei toen niets, geen woord, ik zweeg en vond geen verlichting,

ik voelde steeds heviger pijn.

Het brandde in mijn binnenste,

bij mijn zuchten laaide een vuur op

en mijn tong begon te spreken. (Ps. 39:3-4)

---

¹¹¹ Jayakumar Christian, *The Implications of Innovation: Back to the Future (looking forward)*. in: Charles E. van Engen, *The State of Missiology Today: Global Innovations in Christian Witness*, Intervarsity Press, Westmont, 2016, p. 362 (Ebook-versie)

¹¹² Ibidem, p.367-368 (Ebook-versie)

Het doel van Christians missiologie is niet alleen het aankaarten van onrecht en van scheve machtsverhoudingen. Zoals vooraanstaande contextueel theoloog James Cone, die de onderdrukking van de Afro-Amerikanen in de jaren zestig in de VS sterk veroordeelde, maar daarbij gericht bleef op een samenleving waarin eenieder deel zou blijven hebben aan het lichaam van Christus, inclusief de blanke onderdrukker. *Missio Dei* is daarom geen politiek. Ze is gericht op de mens in verdrukking, maar wil vooral de mens in zijn of haar door God gegeven waardigheid herstellen: '*healing the marred identity of the poor and the oppressed*'.¹¹³

Wij kunnen geen ruimte maken voor de waardigheid van ieder kind van God, zolang de maatschappij de mens instrumentaliseert en dehumaniseert;

*The church owes it to the nations to articulate its theology of imago Dei in terms of those whose identity is intentionally marred to keep them powerless.*¹¹⁴

Dit is volgens Christian de reden dat Jezus in de evangeliën de nadruk legt op hen die in de marge leven, die onderdrukt zijn, onrechtvaardig behandeld worden. Missie draait om het herstellen van de machteloze in zijn/haar oorspronkelijke door God gegeven zijn. Daarbij moet de werkelijkheid ingezien worden, de 'ideologie' van de samenleving ontmaskerd worden.

Missie als *Missio Dei* betekent hier enerzijds in de voetsporen van Jezus treden en anderzijds het (zelf)beeld van de mens, als geschapen naar het evenbeeld van God te herstellen. Deze vorm van missie sluit aan bij de nieuwe vormen van kerkzijn, die een sterk diaconale en pastoraal aspect in zich dragen. Ze zijn daarbij per definitie gericht zijn op buitenkerkelijken en grotendeels op de doelgroepen waar met name de stadspredikant zich op richt; zij die in de marge van de samenleving leven. Hoewel op de samenleving gericht, valt deze vorm van missie binnen religie; anders dan de maatschappij te veranderen en politiek werkzaam te zijn, wordt hier geprobeerd individuen in de marge hun besef Kind van God te zijn terug te geven en zo mensen te bemoedigen, te valideren vanuit een religieus perspectief.

---

¹¹³ Jayakumar Christian, *The Implications of Innovation: Back to the Future (looking forward)*. in: Charles E. van Engen, *The State of Missiology Today: Global Innovations in Christian Witness*, Intervarsity Press, Westmont, 2016, (Ebook-versie), p. 368

¹¹⁴ Ibidem, p. 368

3.4 Presentietheorie

De presentietheorie ontstond in de twintigste eeuw als een reactie op de traditionele vormen van de kerk en op de praktijk van de traditionele zending.¹¹⁵ In de Tweede Wereldoorlog gaat priester Daniel Godin met dwangarbeiders mee, als 'priester-arbeider', om hen nabij te zijn. Presentie is daarbij uitgangspunt:

*Because the church was absent from the world of laborers, presence meant to share the lives of people where they lived and worked and to participate in their struggle against the powers of dehumanization.*¹¹⁶

Met name de zending in landen waar evangelisatie onchristelijke trekken krijgt of waar machtsmisbruik zelfs een rol speelt. Theologen zoals Jacques Ellul gaan op zoek naar een vorm van christelijke presentie die machtsvrij is.¹¹⁷ In zijn boek *'The Meaning of the City'* schrijft Ellul dat christenen op een geheel eigen wijze present moeten zijn in de wereld om Gods aanwezigheid te tonen. Dat kan niet via de instituties gaan en niet door macht uit te oefenen:

*Christians are without question called to live and work in the city. In doing so, they represent the presence of God in the midst of the self-assertion, self-realization, and self-sufficiency of human beings—the body of Christ, as God's greatest accomplishment, in the midst of the greatest accomplishment of his rebellious creatures. Christian presence in the city should signify and symbolize what the heavenly city of God will be like and that it will be different from the city of man.*¹¹⁸

Het gaat Ellul om in een door economie gedomineerde maatschappij, die God ontbeert, present te zijn. Of zoals Charles de Foucauld schrijft:

*"Door de aanwezigheid op plekken waar men denkt dat God afwezig is, worden wij er getuige van dat God ook juist op die plekken present is."*¹¹⁹

---

¹¹⁵ Vgl. Luc Tanja, *Zoeken naar Presentie, Masterscriptie Contextual and Cross-Cultural Theologies*, Vrije Universiteit 2010 p. 8 ev.

¹¹⁶ Calvin Shenk, *A Relevant Theology of Presence*, A Mission Focus Pamphlet, Focus, Bemidji 1982, p.3

¹¹⁷ Zie: Luc Tanja, *Zoeken naar Presentie, Masterscriptie Contextual and Cross-Cultural Theologies*, Vrije Universiteit 2010

¹¹⁸ Jacques Ellul, *The Meaning of the City*, Wipf and Stock, Eugene (1951) 2011, p.236

¹¹⁹ Zr. Andrée-Jullienne, *Presentie volgens de kleine zusters van Jezus in Amsterdam*, In: Tanja Luc, *Zoeken naar Presentie, Masterscriptie Contextual and Cross-Cultural Theologies*, Vrije Universiteit 2010

Calvin Shenk beschrijft in deze geest een 'Mission of Presence':

*"Presence which stops short at solidarity is not an evangelical presence. The mission of presence means to live transparently in the world by living with people...."*¹²⁰

Presentie wordt door Shenk omschreven als aanwezig zijn, die afgeleid is van Jezus' aanwezigheid op aarde:

*It comes in the form of a person being present among us, sharing human life and the vulnerability of human existence. This is also the way that Jesus sends out his disciples: not as a conquering king, but as one who is present.*¹²¹

Ook hier speelt de *imitatio Christi* klaarblijkelijk een rol. Het is in het voetspoor van God zelf treden, volgens Shenk. Hij baseert zich hierbij op Exodus; 'Ik ben die er zijn zal' (Ex. 3:14). In navolging hiervan kan ook de mens present zijn voor een ander:

*'I am who I am' does not merely mean 'I exist,' writes Shenk. 'It means being involved, being present for and with the other. The cardinal point of the gospel is divine presence to which people are exposed in a personal encounter.'*¹²²

De nadruk ligt op aanwezig zijn in de ervaring van de kwetsbaarheid van het menselijk bestaan. Degene die Jezus volgt, aanvaardt deze kwetsbaarheid voor zichzelf en voor de ander. Daarmee kan degene die present is ook geen 'helper' of missionaris zijn, iemand die boven anderen staat, die de waarheid in pacht heeft versus iemand die dat niet heeft. De presentie van God ontstaat tussen mensen, in eerlijke communicatie, in nederigheid. Het gaat daarbij ook niet slechts om een contact tussen christenen. Ellul schrijft in zijn werk 'Presence in the Modern World' dat het juist de leek is, die de kerk toont welke weg zij moet gaan:

*... their very presence leads the church to recognize the value and truth of the world's distress and leads the world to recognize its true problems beneath the lies that it strives to perpetuate so that it does not hear the Word of God. Thus the position of the layperson's life is essential for the church and for the world.*¹²³

---

¹²⁰ Calvin Shenk, *A Relevant Theology of Presence*, A Mission Focus Pamphlet, Focus, Bemidji 1982, blz. 34

¹²¹ Zie: <https://canadianmennonite.org/stories/where-heaven-and-earth-meet#:~:text=Shenk%20writes%20in%20A%20Relevant,as%20one%20who%20is%20present>

¹²² Ibidem

¹²³ Jacques Ellul, *Presence in the Modern World*, Wipf and Stock, Eugene (1965) 2016, p.9

Presentietheorie

Het denken over een praktisch toepasbare presentiebenadering ontstaat in de jaren tachtig. Deze theorie wordt vanuit de praktijk van pastoraal werkers ontwikkeld door Andries Baart. In plaats van een theorie te ontwerpen, volgde Baart twee pastores en observeerde hun werk, abstraheerde daaruit een methode vanuit de praktijk;

*'De presentiebeoefening is gericht op en geworteld in het alledaagse...'*¹²⁴

Andries Baart blijft zo verder ontwikkelen en decennialang nadenken over wat de presentiebenadering gaat heten. In een artikel over presentie geeft hij uiteindelijk een goede samenvatting en typering:

*Karakteristiek voor de presentiebenadering is: er-zijn-voor de ander, alles draait om de goede en nabije relatie (veel meer dan om het koste wat kost wegpoetsen van problemen), om zorg, om de waardigheid van de ander, om de basale act van erkennen zodat de ander – hoe gek, hoe anders ook – voluit in tel is, om wederzijdsheid (van hartelijkheid tot strijd), om alledaagse werkvormen, om verhalen, om nauwgezette afstemming op de leefwereld, om de wil de ander uit te graven, het beste van zijn of haar mogelijkheden waar te laten worden en niemand ooit af te schrijven (ook als zo ongeveer alles aan hem of haar niet meer deugen wil), om een soort voorzichtige traagheid en een zogeheten 'latende modus' van werken die ruimte geeft aan wat zich niet maken of afdwingen laat.*¹²⁵

Baart observeert het werk van twee pastores: Pastor Bas, wiens werk zich volgens Baart kenmerkt door 'de virtuositeit van de hoop' en pastor Anne, die een manier van presentie hanteert die Baart als 'genadelijke nabijheid' typeert.

Vanuit een beschrijving van hun werkmethodes, ontwikkelde Baart vijf onderzoeksvragen;

1. Welk kader biedt het oude-wijkenpastoraat?
2. Wat is de relatie tussen armoede en sociale overbodigheid?
3. Hoe ervaart men de leefwereld van de gesprekspartners?
4. Wat is betekenis van de presentiewerker voor de gesprekspartner?
5. Hoe kan men afstand nemen van de institutionalisering binnen de professionele hulp?

---

¹²⁴ Andries Baart, *Diaconaal handelen*, In: Hub Crijns (red.), *Barmhartigheid en Gerechtigheid. Handboek diaconiewetenschap*, Kok, Kampen 2004, p. 293

¹²⁵ Andries Baart, *Een beknopte schets van de presentietheorie*, In: *Presentie*, themanummer Sociale Interventie 12, 2003, p. 5

Welk kader biedt het oude-wijkenpastoraat?

Kor Schippers, de mentor van Baart, was van huis uit missioloog en gaf de aanzet voor het onderzoek naar presentie vanuit de praktijk. Hij deed dit door zijn werk in het buurtpastoraat in de Rotterdamse achterstandswijk 'het Oude Westen'. Zijn uitgangspunt was het aanwezig zijn in de stad, met alle rauwe kanten van dien.¹²⁶ Kor Schippers beschreef de context van het werk, hoe het leven in een dergelijke wijk was, hoe de 'sociale insluiting' werkte. Hij bekeek de sociale processen in de wijk, maar ook beschreef hij bewoners van de wijk als individuen, met hun persoonlijke competenties en een eigen identiteit. Baart bouwt verder op deze beschrijvingen en focust daarbij minder op de bewoners van dit soort wijken, maar destemee op de pastoraal werker in deze wijken en wat deze doet. Daarbij bekijkt Baart hoe de wijk een kader vormt voor dit werk, de aandacht van de pastores als vanzelfsprekend richt naar de specifieke zaken en problemen in die wijk. Baarts conclusie hieruit is dat de presentiebenadering altijd context-gerelateerd moet zijn en vanuit de context moet ontstaan.

De leefwereldbenadering

De pastor c.q. presentiewerker dompelt zich daarom best onder in de wijk ('*exposure*'). Het gaat om het opgaan in het dagelijkse leven van een wijk of buurt, het rechtstreeks ervaren van de leefwereld van de ander.

In het contact met mensen in de wijk probeert de presentiewerker dan hen die 'aan de rafelrand van de maatschappij leven respectvol te begrijpen. De presentiewerker spreekt en luistert zoveel mogelijk zonder oordelen. Er is een sprake van begrip van de ander als *Ander*, in Leviniaanse zin. In de *Ander* zien wij het Gelaat van de *Ander*, doorheen we God zien:

*Le visage de mon prochain est une altérité qui ouvre l'au-delà. Le Dieu du ciel est accessible sans rien perdre de sa transcendance...*¹²⁷

De *Ander* is volgens Levinas uitstek 'de vreemde, de haveloze, de kwetsbare'.¹²⁸

Deze relatie blijft altijd spanningsvol, waarin de ander als *Ander* kan verdwijnen (d.w.z. diens 'Gelaat' blijft verborgen), maar waarin evenmin ik en jij één worden. Het is een relatie;

---

¹²⁶ Zie: K.A. Schippers, *Kerkelijke presentie in een oude stadswijk*, Kok, Kampen 1990

¹²⁷ Emmanuel Levinas, *Difficile Liberté*, Albin Michel, Parijs 1984, p.38

¹²⁸ Zie: <https://www.kuleuven.be/thomas/page/vreemde-gelaat-van-de-ander/>

*... dont les termes ne forment pas une totalité, ne peut donc se produire dans l'économie générale de l'être que comme allant de Moi à l'Autre ...*¹²⁹

Buber beschrijft in zijn beroemde 'Ich und Du' ook hoe 'ik' en 'gij' tegenover elkaar staan, maar tegelijkertijd kan de mens alleen 'ik' zijn dankzij het 'jij':

*Es gibt kein Ich an sich, sondern nur das Ich des Grundworts Ich-Du und das Ich des Grundworts Ich-Es.*¹³⁰

Het menselijk zijn is niet solipsistisch, maar dialogisch. Buber legt dit net als Levinas vanuit het geloof uit:

*Jedes geeinzelte Du ist ein Durchblick zu Ihm. Durch jedes geeinzelte Du spricht das Grundwort das Ewige an.*¹³¹

Dit vraagt om een zeer aandachtig luisteren, Baart noemt het 'toegewijd' luisteren, waarbij de eigen situatie tijdelijk van minder of geen belang is:

*Het is een praktijk waarbij de zorggever zich aandachtig en toegewijd op de ander betreft, zo leert zien wat er bij die ander op het spel staat – van verlangens tot angst – en die in aansluiting dáárbij gaat begrijpen wat er in de desbetreffende situatie gedaan zou kunnen worden en wie hij/zij daarbij voor de ander kan zijn. Wat gedaan kan worden, wordt dan ook gedaan.*¹³²

Daarbij worden oordelen, zoveel mogelijk 'geparkeerd'. Het is niet de bedoeling dat de presentiewerker denkt één te worden met het verhaal en de leefwereld van een ander, het gaat om een beter begrip van de ander als Ander, waarbij 'ik' tegenover 'jij' blijft staan en bestaan.

Wederkerigheid en gelijkwaardigheid

Baart benadrukt daarbij de wederkerigheid en gelijkwaardigheid in de relatie. Hij beseft zich dat de presentiewerker omgekeerd in de ogen van degene met wie hij spreekt en meeleeft net zo goed als

---

¹²⁹ Emmanuel Levinas, *Totalité et Infini, Essai sur l'extériorité*, Hachette, 1961 Parijs, p. 29

¹³⁰ Martin Buber, *Ich und Du*, Gütersloher Verlagshaus, Gütersloher (1922) 1999, p.10

¹³¹ Ibidem, p. 81

¹³² Andries Baart, *Een theorie van de presentie*, Boom, Meppel 2004, p. 40-41

ander en in Leviniaanse zin als de Ander ervaren wordt. Een gesprek zou daarom niet asymmetrisch mogen zijn, dat wil zeggen; een relatie tussen 'hulpverlener' en 'hulpzoeker' tot stand brengend, maar een daadwerkelijk contact van mens tot mens. Er is geen doel bij de presentiewerker, er moet geen diagnose gesteld worden. Dit heeft zijn effect op de gesprekspartner die eerder bereid is in de begrijpende blik zijn of haar verhaal te doen:

'Omdat vormen van presentie er niet op uit zijn om een bepaald doel te bereiken, is de ander altijd meer dan het probleem dat zich voordoet.'

Het gaat niet om een hulpverlenersrelatie, maar om de relatie die Ruud Ganzevoort en Jan Visser omschrijven als de 'derde dimensie' van pastoraal werk:

*"Naast de pastor-als-getuige en de pastor-als-helper is er nog de derde dimensie van de pastor-als-metgezel of medemens."*¹³³

Baart meent dat de mens als de Ander in beeld moet blijven en dat dit een wederzijdse gebeuren is. De gesprekspartner en de presentiewerker worden in elkaars ogen vooral als mens gezien.

Tegen institutionalisering

Baart meent dat de sociaal-culturele sector teveel geprofessionaliseerd is om nog in direct contact te staan met anderen. Daarnaast is de jas van hulpverlener uitdoen en 'naakt' en evenwaardig in kwetsbare situaties verkeren, niet gemakkelijk. Het vereist moed. De presentiewerker zal daarin ook mens moeten blijven;

*de moeilijke balans moeten zien te vinden tussen enerzijds een volgehouden ontvankelijkheid voor andermans lijden en anderzijds de erkenning van de eigen onmacht....*¹³⁴

In plaats van vanuit een professionele blik te kijken en te verklaren binnen een psychologisch model, probeert de presentiewerker te begrijpen hoe het leven van de gesprekspartner verloopt. De focus wordt verlegd van analyseren naar begrijpen.

---

¹³³ Ganzevoort en Visser, *Zorg voor het verhaal, Achtergrond, methode en inhoud van pastorale begeleiding*, Meinema, Zoetermeer 2007, p. 87

¹³⁴ Andries Baart, *Een theorie van de presentie*, Boom, Meppel 2004, p. 719

Dit lijkt gebaseerd op Dilthey's overgang van *erklären* naar *verstehen*. In het professionele veld analyseert men iemands situatie, doet men aan assesment en probeert men een probleem te signaleren dat vervolgens mogelijk kan worden opgelost. Presentiewerkers willen eerder alleen de leefwereld (*Lebenswelt*) van de gesprekspartner begrijpen, deze in te voelen, erin mee te gaan. In plaats van oplossingsgerichtheid en de mens die voor hen zit tot een bundel problemen te reduceren, krijgt men een glimp van de mens en diens situatie; hoe het is om op straat te wonen, hoe het leven eruit ziet als men verslaafd is, of in armoede verkeert of eenzaam is.

Baart legt er de nadruk op dat de werkelijkheid vaak weinig te maken heeft met onze ideeën erover. Denken is 'verkokering' van het leven van een ander. Maar de werkelijkheid is voor ons allemaal niet zo gemakkelijk af te grenzen en in te delen:

*Het is allemaal minder duidelijk, minder eenduidig, minder stabiel. Genade en ongenade, wat gemaakt kan worden en wat je misschien toevalt, wat te overzien valt en wat in onoverzichtelijke ingewikkeldheden verdwijnt: in het alledaagse loopt het allemaal dooreen.*¹³⁵

Het is van groot belang dat de presentiewerker aandachtig luistert, maar daarbij de eigen oordelen en overtuigingen tussen haakjes volgens het 'einklammern' van Husserl in diens fenomenologie. Het lijkt hier daadwerkelijk te gaan om een Husserliaans 'terug naar de dingen zelf', hoewel het accent natuurlijk eerder ligt in een 'terug naar de mens zelf'.

De relatie moet van mens tot mens kunnen bestaan, deze mag niet instrumenteel zijn. Om het in de woorden van Buber te zeggen: tussen *Ich und Du*, maar niet *Ich und Es*:

*Stehe ich einem Menschen als meinem Du gegenüber, spreche das Grundwort Ich-Du zu ihm, ist er kein Ding unter Dingen und nicht aus Dingen bestehend.*¹³⁶

De 'verdinglichung' van de mens als cliënt of patiënt of hulpzoekende die Baart in het psychosociale veld ziet, moet worden tegengegaan door vooroordelen en verkoking van het eigen denken zoveel mogelijk op te merken en niet te laten meespelen in het gesprek.

Daarbij hoort dat de presentiewerker bereid is zich te laten raken in het luisteren en nabij zijn.¹³⁷ Om daarbij de ander als mens te blijven zien, schrijft Baart een 'anti-institutionele houding' voor, waarbij de

---

¹³⁵ Andries Baart, *Diaconaal handelen*, In: Hub Crijns (red.), *Barmhartigheid en Gerechtigheid*. Handboek diaconiewetenschap, Kok, Kampen 2004, p. 293

¹³⁶ Martin Buber, *Ich und Du*, Martin Buber, *Ich und Du*, Gütersloher Verlagshaus, Gütersloher (1922) 1999, p. 14

¹³⁷ Andries Baart, *Een theorie van de presentie*, Boom, Meppel 2004, p.754

presentiwerker belangeloos moet blijven; niet 'de verlengde arm' al zijn van de instantie die zijn werk mogelijk maakt, maar daarentegen er voor de ander in kwestie zal zijn.¹³⁸

Sommige problemen zijn zelfs niet oplosbaar, men kan ze hooguit 'voorkomen' of 'verzachten'. Presentie is wel 'met anderen zijn' en 'voor anderen zijn'. Het bindt daarin de strijd aan met 'gemakzuchtige interpretaties' ook vanuit het sociale en psychologische veld.¹³⁹ Er is daarbij sprake van bekrachtiging en aanmoediging.¹⁴⁰ Interventie komt wel aan bod, maar dit blijft voor Baart eerder een randverschijnsel of toch grotendeels in tegenspraak met presentie.¹⁴¹ Er moet altijd sprake zijn van:

"er-zijn-voor-een-ander" zonder te veel aan probleemoplossing te doen."¹⁴²

Sociale overbodigheid

De presentiwerker moet daarin ruimere verbanden zien tussen het leven 'aan de rafelranden' en de armoede met (een gevoel van) uitsluiting, eenzaamheid. Het gaat hier om het

*"...zich sociaal overbodig voelen: niet van tel, nutteloos en nietig [zijn]."*¹⁴³

Armoede is niet alleen materieel, het heeft effect op iemands zijn, omdat daar sociale overbodigheid, nutteloosheid aan vast zit. Dit inzicht doet denken aan de in het hoofdstuk over de 'beschadiging van de ziel' van de machtelozen. De relatie tussen het leven in een kwetsbare positie, aan de rand van de samenleving en een gevoel weinig of niets meer waard te zijn, geeft de presentiwerker een extra opdracht volgens Baart. De mens die voor ons zit, die voor de meeste mensen afstotend is, een probleem is, voor hulpverleners dan weer een casus of 'geval' is, moet opnieuw als mens erkend en herkend worden. In die zin is presentietheorie een poging om, analoog aan het denken over missie van Christian, de mens als *Imago Dei* in zijn oorspronkelijke staat te herstellen. Dit kan volgens Baart middels presentie, in een gesprek waarin de mens geen middel maar doel is. Als kenmerken van zijn presentietheorie geeft Baart in zijn standaardwerk over Presentie uiteindelijk¹⁴⁴:

---

¹³⁸ Ibidem

¹³⁹ '...in het optreden van die interveniënt (beter wetende), die zegt hoe het eigenlijk zit, wordt de buurtbewoner niet zelden vooral geconfronteerd met wat er therapeutisch of theologisch in de mode is.' Ibidem, p.740

¹⁴⁰ Ibidem, p. 127

¹⁴¹ "De presentie-beoefening geschiedt dan dus in een interventionistisch kader, en men zou zich kunnen afvragen of daarmee de presentie-beoefening niet fundamenteel gecorrumpeerd is." p.731

¹⁴² Ibidem

¹⁴³ Andries Baart, *Een theorie van de presentie*, Boom, Meppel 2004, p. 323

¹⁴⁴ Baart, p. 735 ev.

vrij zijn voor...

openstaan voor...

aandachtige betrekking aangaan

aansluiten bij het bestaande.

Perspectiefwisseling (het perspectief van de ander)

Zich aanbieden...

Geduld en tijd

De 'trouwe toelag' (nabij zijn en blijven, vooral als het gaat om het tragische, onoplosbare)

De presentiebenadering lijkt daarmee antwoord op de eerder gestelde vraag hoe *Missio Dei* in de praktijk concreet kan worden toegepast. Het volgen van Christus is gemakkelijker gezegd dan gedaan en de gedachte dat het *Imago Dei* hersteld moet worden lijkt vooral een abstract idee. Presentie is daarin een methode, een meer praktische uitwerking die in de praktijk de eigenwaarde en waardering van de ander die in de marge leeft zou kunnen herstellen, en tot een besef kan leiden voor zowel de presentiewerker als de gesprekspartners dat wij als vooral mens zijn, tot liefdevolle aandacht en open communicatie in staat zijn.

3.5 Samenvatting theoretisch kader

De nieuwe vormen van kerkzijn hebben hun wortels in de *Urban Mission* die in het Verenigd Koninkrijk van de negentiende eeuw ontstond. In de *Urban Mission* lag de focus lag op de diaconie en missie. Deze was gericht op hen die in de marge van de maatschappij kwamen te leven tijdens de Industriële Revolutie, binnen de context van een nieuwe verstedelijkte omgeving. *Urban Mission* kwam opnieuw in de belangstelling vanaf de jaren zestig toen er in een snel veranderende samenleving nieuwe vormen van kerk-zijn ontstonden. In dat kielzog ontstond ook *church planting* waaruit de '*fresh expressions of church*' werden ontwikkeld. '*Fresh Expressions*' zijn missionaire vormen die niet meer tot de stichting van een nieuwe kerkgemeenschap hoeven te leiden, maar vrijblijvender en lossere vormen van christelijke gemeenschap. Binnen de VPKB ontstond vanuit deze *Urban Mission* en de *fresh expressions* als eerste het wijkpastoraat, met name de Protestants Sociale Centra (PSC's). Om het PSC te verankeren binnen de VPKB, werd besloten om een professionele kracht vanuit de VPKB aan te stellen; dit was de eerste stadspredikant. De meer missionaire stroming binnen de '*fresh expressions*', die het '*church planting*' verlaten had, mondde wereldwijd uit in het oprichten van pionierplekken, en uiteindelijk ook in België.

Het ecclesiologische kader van deze ambten wordt in de beleidsdocumenten nadrukkelijk onder *fresh expressions* geschaard. De nieuwe vormen van kerkzijn hebben volgens deze documenten als voornaamste kenmerken dat ze gericht zijn op buitenkerkelijken en dat ze vanuit een lokale context werken. Ze zijn gericht op mensen in de marge van de samenleving, dit hangt mede af van de

samenstelling en context van een specifieke stad. Ze verdragen daardoor niet een vastomlijnd kader en kunnen alleen werken in een gedecentraliseerd kerkmodel waarin ruimte is voor een invullen van de taken vanuit de eigen specifieke context.

Een tweede belangrijk ecclesiologisch begrip binnen de VPKB de '*mixed economy*'. *Mixed economy* houdt in dat de traditionele gemeente en de pioniersplek in verbinding met elkaar staan, in dialoog met elkaar gaan en met elkaar samenwerken, samen één diverse kerk vormen.

Het pionieren kan ofwel *parish based* zijn of *fresh start*. *Parish based* betekent dat een pionier werkt vanuit een bestaande gemeente en geregeld voorgaat in de eredienst. Daarvoor moet de pionier dan ook sacramentsbevoegdheid hebben. In een *fresh start*-pioniersplek zou de pionier volgens de documenten bij voorkeur kunnen zijn. Voor de *fresh start* is zelfs het statuut van lekenpionier in het leven geroepen, dit is een onbezoldigde positie, die nu alleen nog op papier bestaat. De stadspredikantschap is voorbehouden aan beroepbare predikanten die een diaconale opdracht met vrijstelling (van een gemeente) krijgen.

Het theologisch kader van deze ontwikkeling binnen de kerk vond ik ten eerste terug in het denken van Pete Ward over *Liquid Church*. Hij beschrijft het ontstaan van hedendaagse vormen van kerkzijn vanuit een theologisch, ecclesiologisch en sociologisch perspectief. Ward baseert zich hierbij op Baumanns theorie over de '*liquid modernity*'. Ward plaatst de kerk in de moderniteit en ziet hoe deze te weinig meegaat met veranderingen in de samenleving. Tegelijkertijd zijn individuen in de moderniteit meer onzeker en mee alleen, zoeken ze daarom naar samenzijn, maar met behoud van de eigen autonomie en vrijheid. Om de buiten- en randkerkelijken te bereiken, zou de kerk daarom laagdrempelig moeten zijn en naar buiten treden. Dat doet men in de nieuwe ambten. Met gebruikmaking van *fresh expressions* weten zij mensen tot nieuwe vormen van kerkzijn uitnodigen, *fresh expressions* die laagdrempelig blijken te zijn en waarin vrijblijvende, maar deels ook trouwe netwerken ontstaan van vaste bezoekers en blijvende contacten. *Fresh expressions* waarin ook gelijkwaardigheid tussen participanten van belang is en zij die aan de rand van de samenleving staan gezien worden. Dat de grenzen van hetgeen kerk is daarmee soms 'fuzzy' worden is daarbij onvermijdelijk.

Ten tweede betrok ik in mijn theologisch kader de pneumatologie, die binnen de hedendaagse theologie weer volop in de belangstelling staat en ook een rol speelt in de nieuwe vormen van kerkzijn. Integenstelling tot de traditionele pneumatologie, waarin sprake is van vooral een bevrijdende Geest die vooral gericht is op het Koninkrijk dat na dit leven zal komen, gaat de nieuwe pneumatologie vanaf Bonhoeffer en Moltmann er vanuit dat de Geest hier en nu werkzaam is. Niet zozeer als verlosser, maar als vertrooster, bemoediger en inspirator; de Geest is '*ruach*', niet '*pneuma*'. Hij kan overal Zijn werk doen, in een individuele relatie met mensen of daar waar mensen samenkomen. De Geest wordt door Pannenberg e.a. als kracht of krachtenveld genoemd. De Roest ziet het eerder als inspiratie. Niet voor niets speelt de Geest ook in het denken van Ward over *Liquid Church* een rol. De Heilige Geest kan overal, op individueel en collectief niveau aanwezig zijn, is een troostende en bemoedigende en inspirerende kracht, die ook buiten de gebaande paden, buiten de kerk haar werk doet.

Ten derde betrok ik in mijn theologisch kader de *Missio Dei*, aangezien missie een rol speelt in de ambten, zeker bij de pionier. In de moderne *Missio Dei* is de ongelijkheid uitgebannen. Wij zijn allen gelijk (cf. het principe van het priesterschap van alle gelovigen) en hebben alleen gelijkelijk een relatie met God. Deze gelijkheid speelt in de ambten een zeer grote rol. De vier ambtsdragers stellen zich

niet boven anderen op, maar zijn met de mensen, gaan mee in hun situatie en moeilijkheden. In een recente bundel over *Missio Dei* stelt Jayakumar Christian een contextuele vorm van diaconale missie voor, die met deze praktijk overeenstemt. Christian stelt dat kerk de armen en kwetsbaren moet ondersteunen, niet alleen in hun materiële noden, maar ook in het helen van de 'verwonding van de ziel', die de maatschappij hen heeft toegebracht. Zij zijn door het machtsstelsel geobjectiveerd en daarmee onmenselijk. Deze missie gaat om het herstellen van de machteloze in zijn/haar oorspronkelijke door God gegeven zijn, ze houdt een herstel van het Imago Dei in, het besef dat ieder mens kind van God is. Dit kwam zeer duidelijk naar voren in het werk van alle ambtsdragers, met name bij beide stadspredikanten.

Tenslotte betrok ik de presentietheorie in mijn theologisch kader. Dit is eerder een praktische methode, of beter; benadering, die veel gehanteerd wordt in pastoraal en diaconaal werk en zeker ook in het werk van de vier respondenten. De presentiebenadering blijkt daarbij haar wortels te hebben in de missie, ontstond in weerwil van oude vormen van missie, die te veel verbonden waren met evangelisatie en kolonialisme. Jacques Ellul ging op zoek naar een vorm van christelijke presentie die machtsvrij was en die evenwaardigheid tussen gesprekspartners herstelde. Ook Baart benadrukt het machtsvrije aspect van zijn presentiebenadering en zocht naar een methode waarin mensen in gesprek beluisterd worden, maar daarin gerespecteerd worden in hun anderszijn en gelijkwaardig blijven. Om dit te bereiken moet de presentiewerker aan exposure doen om de ander naderbij te treden en daarbij de ander als Ander te blijven zien. Doel is het om de mens zich terug mens voelen, een waardevol deel van de samenleving. Alle respondenten passen deze benadering toe zijn en houden daarbij in het oog dat de ander als Ander nog steeds kind van God is. Bij de stadspredikanten speelt oordeelloos luisteren, bekrachtiging en herinterpretatie een rol. Bij de pionier en diaken ligt het accent eerder op eerlijke en respectvolle communicatie en het bevorderen van gemeenschap.

I. HET PRAKTIJKONDERZOEK

4. veldonderzoek

Het veldonderzoek is uitgevoerd bij alle ambtsdragers, bij wie ik allemaal een eerste oriëntatie heb gedaan en daarna een dag ben meegelopen. De uren hingen af van de ingeplande activiteiten op die dag. Ik was overal aanwezig, deels als observant, deels deed ik mee aan de activiteiten en was er sprake van participerende observatie, dit op basis van de methodiek van Nel Verhoeven (*Wat is onderzoek? Praktijkboek methoden en technieken voor het hoger onderwijs, 2006*). Ik heb op deze dagen een observatie op tijd toegepast, waarbij ik om het uur aantekeningen gemaakt heb over de activiteiten die plaatsvonden en over de interactie in de groep. De groepen bestonden uit bezoekers van een daklozenopvang, een Bijbelstudiegroep, een aantal vast bezoekers van een koffiemiddag, congresgangers uit het sociale middenveld en een opvang voor jonge alleenstaande asielzoekers.

4.1 veldverslag Anna

10:00

Anna neemt me als eerste deel van de dag mee naar een congres over de relatie tussen eenzaamheid en armoede in haar stad. Anna gaat als stadspredikant en houdt een introductiepraatje, verder zijn er vertegenwoordigers van andere organisaties. Ook de schepen van Sociale Zaken is aanwezig, iemand van de San Egidio-gemeenschap, een directeur van het Zorgbedrijf, iemand van de lokale daklozenopvang en enkele ervaringsdeskundigen, die over hun leven vertellen. De zaal is gevuld met zo'n honderd deelnemers uit het maatschappelijk middenveld.

11:00

Anna is een van de geïnterviewden en vertelt in een kort gesprek haar werk, vooral over de presentiebenadering en hoe zij dit toepast in haar werk. Ze maakt daarbij ook een onderscheid tussen straathoekwerkers en anderen in het veld die moeten werken volgens protocollen en een duidelijk werkgebied en taakomschrijving hebben, een schakel in een keten van hulp zijn, terwijl zij zelfstandig de straat op gaat en kan spreken en luisteren zonder zich aan bepaalde beperkingen te moeten houden.

De schepen vertelt over de politieke dimensie van het aanpakken van de armoede-problematiek en de problemen die daar zijn binnen de politiek. Twee ervaringsdeskundigen vertellen over de realiteit van leven in armoede, hoe zij daarin terecht zijn gekomen en hoe het is om in armoede te leven en daar ook niet meer of heel moeilijk uit te komen. Een van de sprekers is iemand die niet wist dat zij de erfenis van haar man kon weigeren, welke grotendeels uit schulden bestond. De rest van haar leven moest zij de schulden afbetalen en deed daarvoor twee jobs. Omdat zij in de ogen van de fiscus

daarom te veel verdiende, kwam zij niet in aanmerking voor ondersteuning en ook na haar pensioen kreeg zij alleen een kleine uitkering, niettegenstaande het feit dat het verdienen van twee jobs in het teken stond van het afbetalen van schulden. Opvallend is dat zij trots en weerbaar is, goed van de tongriem gesneden en zich niets zeggen laat. Maar daarbij geeft ze ook aan dat het nog niet de armoede is, het alleen kunnen kopen van de meest minimale zaken, die zij het ergst vindt, maar de schaamte. Zo gaat zij heel vroeg in de morgen naar de supermarkt om daar net na opening een heel wit brood en wat andere simpele zaken te kopen, zodat niemand haar ziet. Want anders zouden mensen in haar mandje kunnen zien, dat zij arm is. Een andere ervaringsdeskundige beaamt dit. Het is de schaamte voor armoede, die het ergste is. En de schaamte maakt ook dat mensen zich terugtrekken en isoleren van hun omgeving. Ze hebben ook geen geld om aan activiteiten mee te doen, lid te worden van clubs e.a.. Zo wordt de link gelegd tussen armoede en eenzaamheid. Wie arm is, trekt zichzelf terug uit het sociale leven, deels uit schaamte voor de eigen armoede, deels omdat veel dat in sociaal verband gedaan kan worden, geld kost. Ondanks het feit dat de beide ervaringsdeskundigen hun hele leven vechten met instanties en voornamelijk moeten overleven en de oorzaken van hun armoede buiten zichzelf zien en dit ook evident zo is, blijven zij met een schaamtegevoel zitten.

12:00

De grote groep deelnemers wordt opgedeeld in drie kleinere groepen om in verschillende ruimtes verder in te gaan op de problematiek.

In het groeps gesprek blijkt men het erover eens dat de verschillende instanties vaak te veel gericht zijn op een specifieke hulpvraag binnen hun behoefte. De mens achter de vraag verdwijnt vaak wat. Ook kunnen zij niet meer doen dan dat waarvoor zij specifiek bevoegd zijn. Daarbij komt dat men ook inziet te veel langs elkaar te werken en te weinig samen te werken. Men weet te weinig wat de ander doet, waar er overlappingen zijn en waar lacunes. Men maakt afspraken om meer contact met elkaar te houden. Zelfs zij die vanuit een vaste omkadering hun werk doen, wijzen op het belang van de informele hulp. De schepen vertelt dat hij zichtbaar is omdat hij een hoedje draagt in zijn deelgemeente, en mensen 'die man met dat hoedje' komen vragen om de meest uiteenlopende zaken. Zo maakt hij ook gerust wat soep voor iemand, of gaat langs. Op dat moment blijkt een wethouder het werk van een straathoekwerker of stadspredikant te doen. De link tussen armoede en eenzaamheid wordt verder uitgediept. Het zijn twee fenomenen die niet los van elkaar gezien kunnen worden. Het heeft volgens de aanwezigen geen zin alleen de materiële armoede aan te pakken, waarbij men geen oog heeft voor de psychische last. Dit gebeurt echter, zo geven velen toe, in de praktijk wel. Hulpverleners hebben domweg geen tijd om buiten hun opdracht te werken, ze krijgen een aantal minuten per cliënt en moeten alleen vanuit een strak protocol, binnen een afgelijnde bevoegdheid handelen. Luisteren naar persoonlijke verhalen schiet daar meestal bij in.

Een van de sprekers is ook een ervaringsdeskundige die eerder voor de gehele groep sprak en geïnterviewd werd. Ze gaat nader in op de schaamte, die verband houdt met roddels die in de buurt waar ze woont over haar ontstaan. Ze benadrukt het belang van de mogelijkheid hierover met hulpverleners te kunnen spreken. Zij kan geen psychotherapeut betalen, maar moet ergens met haar verhaal kwijt.

Het zorgbedrijf heeft een systeem waarin schoonmakers en andere hulpverleners in de thuishulp melding maken, als ze het gevoel hebben dat er iets niet in orde is. Dit wordt omschreven als een 'niet-

pluis gevoel'. Er is een telefoonnummer voor werknemers die dit kunnen melden en doorgeven. Deze signaaldetectie wordt kritisch besproken; het gaat om mensen die niet opgeleid zijn om signalen op te pikken en er is een probleem, zo'n telefoonlijn iets weg van een kliklijn. Mensen willen niet gedwongen worden hun vuile was buiten de deur te hangen, als ze niet zelf eerst aangeven, zonder toestemming melding maken lijkt in strijd met privacyregels. Men is het erover eens dat men meer moet doen aan *outreaching*, maar de manier waarop dit concreet moet gebeuren, in samenwerking tussen alle organisaties en instellingen en politiek, lijkt nog niet heel duidelijk.

13:00 - 14:00 lunch, waarbij verder en meer informeel gesproken wordt, met name over de daadwerkelijke ervaringen van zij die in armoede verkeren en met eenzaamheid te maken hebben.

15:00

's Middags bezoek ik met Anna een daklozenopvang. Het is een inloopmoment met soep en koffie en thee. Het gaat om een verblijfsruimte in een kerk, de doelgroep bestaat voornamelijk uit daklozen als thuislozen en mensen die eenzaam zijn of babbeltje willen maken. Er wordt niet geïnformeerd naar de individuele situatie; iedereen wordt welkom geheten.

De bijeenkomst is daardoor laagdrempelig. Ze is niet gestructureerd en daarmee ongedwongen. Er zijn wat kerkbanken in vierkanten geschoven of tegenover elkaar en mensen kunnen plaatsnemen waar ze willen, hoewel het grootste deel van de kerk inclusief het altaar afgeschermd is met een koord. Er zijn een aantal vrijwilligers aanwezig en Anna is er in haar hoedanigheid als stadspredikant en gaat met verschillende mensen heel aandachtig het gesprek aan. Ik spreek ook met wat mensen, ze vertellen niet zozeer over hun situatie op straat, ik vraag daar ook niet direct naar. Eerder hebben we het over koetjes en kalfjes, hoe ze zich nu voelen en maken we wat contact, vrijblijvend. Ik heb het gevoel dat ze daar gewoon even als mens aanwezig willen zijn.

16:00

Er is een incident met jongeman die denkt dat een aanwezige vrijwilliger een foto van hem neemt en wordt agressief. Hij dreigt en begint te schreeuwen, zij moet de foto van haar gsm verwijderen, eist hij. Hij wordt toegesproken door zowel een vrijwilliger als door deelnemers aan de middag. De vrijwilligers proberen hem te overtuigen dat de vrijwilligster in kwestie helemaal niet een foto van hem nam, maar een algemene foto. Hij lijkt niet te kalmeren te zijn. Ook lijkt hij onder invloed van een substantie, ver weg, onbenaderbaar, lijkt niet echt te luisteren. Hij blijft steeds opnieuw agressief worden en wordt steeds weer opnieuw gekalmeerd. Een aanwezige (trans)dame foetert hem flink uit; hij moet niet denken dat hij zo mooi is, dat iedereen foto's van hem wil maken, wie denkt hij wel dat hij is. Dat lijkt meer effect te hebben. Zij vertelt me na afloop dat ze de man in kwestie kent.

Mensen zitten in groepjes doorheen de kerk, die vrij duister is. Een man met een zonnebril op en bijzonder nors, niet aanspreekbaar, verdwijnt op een gegeven moment achter het gespannen koord en gaat orgel spelen. Dit wordt toegestaan. Even vraag ik me af of dit wel een dakloze of thuisloze is, want hij speelt prachtig, misschien is het gewoon de organist die komt oefenen. Het is geen klassieke muziek, maar een psychedelische improvisatie, heel indrukwekkend. Na afloop applaudisseren we allemaal. De man komt, dit keer heel wat minder nors achter het orgel vandaan. Ik spreek met hem over muziek en waar en wanneer hij kan spelen, in een bejaardenhuis staat er een piano waar hij soms mag spelen en hier in de kerk op deze middag. Hij speelt ook Bach. zegt hij.

Anna en ik hebben een gesprek op een terrasje en wachten tot we naar de opvang voor asielzoekers kunnen gaan voor een maaltijd en samen zijn. Om 18:00 begint daar de maaltijd.

19:00

In de ruimte van de opvang voor asielzoekers is een opvang voor jonge, maar meerderjarige en alleenstaande asielzoekers. Zij vallen buiten de boot, omdat ze niet meer minderjarig zijn en er voor hen niets aanwezig is. Echter zijn zij nog jong en vaak alleenstaand, als eerste naar het Westen gevlucht en in de hoop dat op termijn hun familie en relaties kunnen volgen, in de hoop op gezinshereniging. Er zijn ook enkele niet-EU studenten aanwezig en vrijwilligers. Daarbij loopt er één betaalde kracht (vanuit de opvang voor asielzoekers) rond. Een aantal van de aanwezige asielzoekers kookt een maaltijd voor een grote groep mensen, ik schat zo'n zestig man. Er heerst een warme en ongedwongen sfeer, in ruimtes boven kijken sommige mannen tv kijken samen (voetbal), anderen spelen tafelvoetbal, er is een speciale ruimte voor individuele gesprekken met een medewerker, die ruimte is op dat moment ook in gebruik.

Aan de maaltijd blijkt er niet genoeg eten voor iedereen te zijn, maar er wordt grootmoedig gedeeld en over de borden herverdeeld. Aan tafel vinden interessante gesprekken plaats, vooral over de studies en opleidingen die mensen doen, of over hun leven hier in den vreemde. Aangezien het om jonge mensen gaat, ligt de nadruk vooral op de toekomstplannen, op hun hoop voor de toekomst. Sommigen willen weer terug naar hun land, met een opleiding op zak, sommigen willen een toekomst in het Westen opbouwen. De meesten spreken nog slecht Nederlands en het gesprek gaat soms in het Frans en soms in het Engels.

20:00

Na afloop wordt er door een aantal mensen gezamenlijk afgeruimd en afgewassen. Ik speel wat piano op een oude piano die er staat en spreek met een meisje dat graag een opleiding tot balletdanser zou volgen, maar daarvoor nog geen mogelijkheid en geld heeft. De algemene atmosfeer is er een van hoop en verwachting en een enorme levenskracht.

4.2 veldverslag Bea

10:30

Na de voorbereiding, het maken van soep, inrichten van koelkast met ontbijtspullen worden de mensen die van de opvang gebruik gaan maken, ineens en stipt om 09:30 binnengelaten. Het is geen dagopvang, maar een plek waar men zich kan wassen, douchen, scheren (er zijn toiletartikelen aanwezig), zich laten knippen door een aanwezige kapper (kosteloos) en er een zorgkundige aanwezig is om eventuele wonden te verzorgen. Daarnaast kan men er brood eten en/of soep, koffie en thee of sap drinken. Het is heel druk, omdat het een feestdag is en dit de enige opvang voor daklozen is, die deze dag nog open is, de rest is gesloten. Iemand vraagt Bea wat voor embleem zij heeft opgespeld, ze vertelt straatpastor te zijn, sommige aanwezigen weten dat blijkbaar niet, er wordt over gepraat. Iemand weet van het bestaan van de Protestanten.

11:30

Vanwege de drukte help ik mee met het wassen van de kleren. Cliënten nemen zelf een tas mee met kleren, daar wordt een label met naam aan vastgemaakt, een label dat correspondeert met het nummer van de waszak waarin de kleren in de wasmachines en drogers gaan. Aan het einde wordt de genummerde waszak weer in de juiste tas met label met naam en nummer gedaan. Deze worden dan voorin een ruimte gelegd, waar mensen kunnen vragen om hun kleding. Er is een agressie-incident; een vrouw voelt zich niet beleefd behandeld door een vrijwilliger en wordt agressief. De toon die de vrijwilliger hanteerde werd door haar als kleinerend ervaren. De vrouw die zich beledigd voelde, lijkt onder invloed van alcohol of iets anders, maar het kan ook een andere oorzaak hebben (psychische problematiek, medicatie e.a.) Ze wordt gesust door de vaste beroepskracht. Het incident heeft zijn effect op de groep aanwezigen, die zich distantieëren en niet ingrijpen, sommige vrouwen lijken bang voor haar te zijn. De vrijwilliger die de verbale agressie ervoer is eveneens wat aangeslagen en begrijpt het niet, blijft erop hameren dat de vrouw in kwestie een tijdelijke ban moet krijgen en tijdelijk geweigerd moet worden. De beroepskracht gaat hier niet in mijn bijzijn op in. Bea spreekt later rustig met haar, het gaat over andere dingen.

12:30

Bea is intussen ook druk aan het meehelpen; het is duidelijk dat de ene vaste kracht en de vrijwilligster niet alles aankunnen, ik word ook ingezet om mee te helpen; de was doen, labels uitdelen, koffie schenken, de vaat doen e.a.. Door de drukte besluit Bea in te grijpen. Ze roept: "Jullie zien dat het nu heel erg druk is, vanwege de feestdag en de sluiting van andere opvang. Als je nu alles gedaan hebt wat je hier wilde doen, mag ik je dan vragen om weer naar buiten te gaan zodat andere mensen ook hun ding hier kunnen doen?" Dat werkt, er lopen een aantal mensen naar buiten. Enkele praten met elkaar, lijken bekenden van elkaar, velen zwijgen en eten of drinken. Een enkel iemand is bezig op zijn GSM. Mensen pakken ook zelf soep en brood. Het systeem met de kleren werkt niet goed, mensen vinden hun zak met kleren niet terug, het valt moeilijk op te lossen, ik kan de zak met de juiste naam ook niet vinden, haal er de beroepskracht bij, die het ook niet weet.

Aan het einde van de ochtend vraagt Bea stipt op tijd iedereen weer naar buiten te gaan, dit gebeurt wederom rustig, maar ferm en toch met het nodige respect.

Er volgt een pauze en een lunch met alle medewerkers en vrijwilligers, er wordt wat nagepraat, maar ook kennisgemaakt.

14:00

Op straat groet ze mensen die ze kent van een de organisaties waar ze mee samenwerkt of van de straat. In de tram op weg naar het voetbal, ziet Bea iemand in de tram die op straat woont en die ze kent van de opvang. Ze spreekt langere tijd met hem. Hij heeft een afspraak in het ziekenhuis om zijn verband/gips van zijn arm te halen, maar hij heeft die afspraak gemist, omdat hij naar een kamer ging kijken die hij mogelijk kon betrekken en dat is ook gelukt. Bea zegt dat dit ook het allerbelangrijkste is, maar hij moet wel alsnog een nieuwe afspraak met het ziekenhuis maken om zijn verband te verwijderen. Hij zegt dat het ziekenhuis hem een boete van 25 euro omdat hij niet op zijn afspraak kon nakomen en lacht schamper omdat hij die 25 euro niet kan betalen.

Ik spreek ook met hem en merk dat hij heel wantrouwig is, maar na een aantal zinnen, ebt het wantrouwen weg. Hij leent later zelfs mijn gsm om het ziekenhuis te bellen, zelf heeft hij geen GSM (ik krijg dan toch even het gevoel van oei; wat als hij ermee wegrent, maar ik vind dat ik hem nu dit vertrouwen moet schenken, schoorvoetend). Hij kan soms ook toegang krijgen tot een computer in een opvangcentrum, maar die is nu gesloten. Daaraan zie je ook hoe moeilijk het is voor mensen die op straat leven om de voor ons meest simpele en meest noodzakelijke dingen te doen. Ik hoor dat men in het ziekenhuis in eerste instantie afwerend doet aan de lijn om een nieuwe afspraak te maken, maar hij blijft volhouden en men lijkt door te krijgen dat hij op straat woont en dat er een reden voor zijn afwezigheid is, dan kan hij alsnog een nieuwe afspraak maken.

15:00

Er wordt gevoetbald door de club met dakloze mensen, vandaag spelen ze tegen een club met mensen die een psychische kwetsbaarheid hebben. De ploegen worden motiverend gecoacht, elke goede pass wordt bijvoorbeeld benoemd, niet alleen doelpunten. Het lijkt dat zo het zelfvertrouwen wordt versterkt. Bea voetbalt mee en is teamgenoot en weet helemaal deel van de ploeg te zijn.

Het is opvallend hoezeer de voetballers gefocust zijn en op het spel gericht. Ze lijken even geen dakloze meer, maar voetballer, mens zelfs. Ze zijn daarbij geen eenling, maar deel van een team. Ze weten even wat hun doel is (letterlijk), wat er van ze verwacht wordt, ze weten zich even deel van een geheel, zijn geen eenlingen. Ze worden niet behandeld als dakloze. De persoonlijke situatie lijkt hier niet te spelen, er is ook geen verschil tussen mensen die vanuit een verschillende insteek op dat moment op het voetbalveld staan. En er samen voor gaan.

4.3 veldverslag Chris

16:00

Ik ben een kwartier voor de koffiemiddag begint aanwezig en maak kennis met de pionier en zijn echtgenote. De koffiemiddag is een inloopmiddag voor mensen in de buurt, in de tuin van de kerk, van waaruit Chris werkt. Ik zet samen met de pionier en zijn vrouw de tafels neer en we worden geholpen door een vrijwilliger, die weer weggaat zodra de koffiemiddag begint. Chris legt uit dat de jongen autistisch is en wel wil meedoen, maar niet tegen te veel mensen en te veel gesprekken tegelijk kan. Op deze manier kan hij toch meedoen en bijdragen. De jongen lijkt blij dat hij iets kon doen, hij wordt hartelijk bedankt.

17:00

Er komen vrij veel mensen naar de koffiemiddag; 18 personen. Ze zijn redelijk gelijkmatig verdeeld wat betreft vrouwen en mannen, de leeftijd varieert daarnaast ook van begin dertig tot halverwege zeventig en er zijn meerdere nationaliteiten aanwezig. Sommige gesprekken gaan dan ook in het Engels of in het Frans. Het zijn mensen van verschillende achtergronden. Volgens de pionier is één van hen alcoholist aanwezig en deze persoon lijkt inderdaad ver weg en moeilijk te bereiken, in een gesprek dat ik met hem heb herhaalt hij zichzelf vaak en vertelt over vroeger en hoe het leven voor hem was. Hij heeft een sterke binding met de kerk en was zelf bijna priester te worden. De

koffiemiddag lijkt een oecumenisch karakter te dragen, want deze man is katholiek, de kerkdiensten worden ook samen met de katholieken gedaan.

18:00

Het is een inloopmiddag, de meeste mensen komen binnen een half uur vanaf aanvang en blijven bijna allemaal tot het einde. Er is koffie en er zijn koeken en de mensen zitten met elkaar rondom een lange tafel en praten met elkaar. De pionier en zijn vrouw zijn gastheer en -vrouw en schenken koffie in voor mensen, heten hen welkom.

Het is duidelijk dat mensen elkaar kennen, ze begroeten elkaar soms hartelijk, zijn altijd vriendelijk. De gesprekken zijn geanimeerd, er is blijkbaar genoeg te bespreken. Ik maak een rondje langs een aantal mensen om te weten te komen wie ze zijn. Ik spreek met iemand rond de vijftig die werkloos is, met een dame van autochtone afkomst die schoonmaakster is, een andere autochtone dame die inwoont als bediende bij een rijke dame en niet altijd kan komen, alleen wanneer de werkgeefster ander bezoek heeft. Ook is er een man uit het VK die een eigen taal instituut heeft opgericht.

Het thema religie komt niet vaak ter sprake, wel heeft men het over de moeilijkheden die men ervaart in het leven en over persoonlijke waardes en principes; een van de deelnemers is overtuigd veganist en wil graag duidelijk maken waarom. De vorm van de meeting en ook de gesprekken hebben een laagdrempelig karakter, soms ook over koetjes en kalfjes, hoewel het voor nieuwe mensen duidelijk is dat ze in een bestaande groep komen en enkele deelnemers wat verloren en alleen zitten, waardoor ik deze ook eens aanspreek. In zijn algemeenheid maken mensen kennis met elkaar, kennen elkaar en praten over zaken die hen bezighouden. Er heerst een warme sfeer, die niet evident lijkt, gezien het gemêleerde karakter van het gezelschap. Men lijkt zich op het gemak te voelen bij elkaar.

De middag is niet gestructureerd. Eén keer neemt de echtgenote van de pionier het woord, en vraagt twee kaarten voor twee vaste bezoekers van de groep door alle aanwezigen te laten ondertekenen. Een kaart voor een vaste bezoeker die jarig is en voor een vaste bezoeker wier echtgenoot een jaar daarvoor was overleden.

De opzet is volgens de pionier bewust niet kerkelijk. Dit om de laagdrempeligheid te vergroten. Doel is vooral dat mensen uit de buurt waarin de kerk staat en waarin veel mensen wonen uit meer kwetsbare lagen van de maatschappij bij de kerk te betrekken.

19:00

We ruimen op en gaan eten halen en praten na over de middag. Chris vertelt me terzijde dat er ook een andere alcoholist die af en toe aanwezig is en ook voor sociale problemen zorgt, zich niet altijd sociaal opstelt, ook niet in de app-groep en ruzie veroorzaakt. De pionier en zijn vrouw vinden het moeilijk om met dergelijke personen om te gaan, zeker ook daar waar de gehele groep betrokken raakt bij problemen die zij veroorzaken. Op deze middag zijn er geen problemen.

20:00

Ook deze avond is de groep, een Bijbelstudiegroep, relatief groot; 12 deelnemers, overwegend mannen, enkele vrouwen. Heel wat mensen lijken hoger opgeleid en zijn ook enigszins thuis in de

Bijbel en kennen enkele achtergronden. Er zijn ook mensen die vooral vanuit een eenvoudiger belangstelling en een persoonlijk geloof meedoen en geen of weinig achtergrond hebben. De leeftijd varieert tussen ongeveer 30 en 70 jaar, vooral mensen rond de zestig. Het is een heel actieve groep, waarin de deelnemers de nodige inzet vertonen en waarin bijna alle deelnemers niet bang zijn om hun mening te geven en mee te denken, aan exegese te doen. Alleen een enkele man blijft wat stil. De pionier leidt de groep niet zozeer als docent, maar meer als begeleider, hij laat het exegetisch proces ontstaan en stuurt eerder bij dan dat hij de exegese zelf doet. Wel heeft hij de avond goed gestructureerd en stelt per vers of een aantal verzen vragen, waarmee hij het gesprek op gang houdt. Aan het begin worden zegenbeden uit de Bijbel uitgesproken. We lezen Exodus.

21:00

De twee versies van de Tien geboden komen aan bod (vanuit Ex. 20) en deze worden besproken, in Exodus worden geboden gegeven van meer praktische aard en aangaande religieuze praktijken, vindt men. Ook zijn de andere tien geboden kernachtiger zijn geformuleerd, meer als een lijst van geboden en verboden.

De deelnemers denken heel vrij over de tekst en geven hun indrukken. Hoewel sommigen duidelijk meer kennis dan anderen hebben en ook meer aan het woord komen, is er zeker ook ruimte voor hen die meer vanuit een eigen beleven van het geloof, zonder al te veel intellectuele bagage, inhaken op de tekst. In de groep vinden ook algemenere discussies plaats; deze avond bijvoorbeeld over de vraag wat een kerk tot kerk maakt. Is het gebouw, de symboliek van het gebouw. De pionier vraagt de mensen welke elementen essentieel zijn in een kerk. Iets als 'altaar' wordt niet genoemd. Men is het er min of meer over eens dat om het even welke ruimte als kerk zou kunnen dienen.

De Bijbelstudiegroep is minder laagdrempelig dan de koffiemiddag, het gaat hier specifiek om Bijbelexegese. Anderzijds kan het meer als een religieuze activiteit gelden waarin evangelisatie (indirect) een rol speelt en voor een bijbelgroep is het zeker meer laagdrempelig dan de bijbelgroepen van reguliere kerken waar alleen of voornamelijk gemeenteleden deelnemen. Iedereen lijkt hier zondermeer welkom, ook mensen die voor het eerst komen en iedereen neemt deel aan het gesprek, een enkele meer stille deelnemer wordt door de pionier middels een vraag bij het gesprek betrokken. Er zijn ook rondvragen, zodat iedereen aan bod komt.

21:45

We lezen Exodus tot het einde. De avond eindigt met een zegenbede, nu waarvan iedere deelnemer een paar verzen voor zijn of haar rekening neemt. Men overlegt over het volgende keer boek, dat wordt niet zomaar door de pionier bepaald, wel gesuggereerd als mogelijkheid. Men komt uit op Marcus, waarbij de pionier voorstelt dat de deelnemers hierbij eens mensen van buiten meenemen naar de groep, omdat Marcus een goede kennismaking met het geloof is en de bekendste hoogtijdagen, die ook leken kennen, Kerst en Pasen, erin duidelijk naar voren komen. Het evangeliserend karakter van deze bijeenkomst wordt daarmee wat meer expliciet gemaakt.

4.4 veldverslag Dirk

12:00

Ik was vanochtend wat laat, omdat ik in een tram zat die de verkeerde kant op ging. Dirk zei me dat dit goed uitkwam, omdat er net een dame was langs geweest, die wat huiverig was om te spreken in het bijzijn van anderen. Zij sprak hem over een persoonlijk probleem dat te maken had met haar gezondheid. Het zou de voorzienigheid kunnen zijn, vond hij.

Op een tafeltje staan druiven, koekjes, pinda's, er is koffie en thee, ik krijg koffie aangeboden. Dirk legt eerst in algemene zin uit wat zijn werk inhoudt en hij vertelt over de geschiedenis van de werking die al vijftig jaar oud is, ooit opgezet is vanuit Nederland en pas in de jaren tachtig aan de VPKB gelieerd raakte.

13:00

Ik neem het interview met Dirk af. Wij spreken over de werking en halverwege komt een stagiaire binnen die al haar papieren zoals een risico-analyse met Dirk moet bespreken en invullen. Mensen op straat tikken tegen de ruit, Dirk gaat naar buiten. Het blijken mannen uit Jemen die door centrum X geholpen zijn, een van hun zoons krijgt er ook huiswerkbegeleiding. Ze vroegen Dirk waarom hij niet op de verjaardag van hun zoon was geweest. Dirk legt me uit dat alle contacten bijhouden bijna niet te doen is. Hij laat een verjaarskalender gemaakt van wasknijpers zien; ze zijn bezig alle verjaardagen van de jongeren die naar de werking komen in kaart te brengen.

14:00

De jongerenwerker is tijdens het interview intussen aangekomen, hij is een betaalde kracht is. Hij is vijf dagen per week aanwezig en gaat daarnaast ook de wijk in. Hij kent iedereen die binnenkomt, spreekt heel respectvol en toch ook amicaal met hen. Hij legt uit dat hij een broer wil zijn voor de mensen die hier komen, een oudere broer die ook wijze raad kan geven en die hulp kan bieden. Het contact met mensen die in en uitkomen is heel vanzelfsprekend. Daarna ga ik weer verder met het interview.

15:00

De vrijwilliger die de voetbal begeleidt arriveert en later ook twee mensen van een Evangelische kerk uit de rand van Antwerpen. Zij zouden graag samenwerken met centrum X en komen eens kennismaken. Ze worden gastvrij onthaald met koffie en koekjes en druiven en ze krijgen het hele huis te zien. Daarna spreken we met elkaar over de relatie tussen religie en de samenleving. Dat religie vaak geen plaats meer heeft of zelfs maar mag hebben in de samenleving. Ze vertellen vrijwilliger te zijn bij taallessen voor asielzoekers en daar is het hun verboden over het geloof te praten. Wellicht omdat zij de evangelische inslag van hun kerk duidelijk in de praktijk brengen. Zij zeggen geroepen te zijn, Dirk zegt dat hij dit onmiddellijk gelooft. Ze kennen veel gospelgroepen, en bespreken die met de voetbalvrijwilliger.

16:00

Het is dan wat rustig. Ik krijg een rondleiding door het pand; de ruimte beneden helemaal ingericht te zijn als inloophuis, er waren meerdere zithoeken, er was een ruime keuken achter. Op het eerste verdiep was een soort ruimte voor jongeren om gezellig bij elkaar te zitten, daar vinden ook de verdiepingsavonden plaats, soms is er zoveel volk dat de mensen nog op de trap richting de mezzanine zitten. Ook was er boven een kantoortje en een ruimte om te studeren, dit kwam vooral in de Coronatijd van pas, maar nog steeds komen studenten uit de buurt daar zitten om te studeren, soms zelfs per Zoom examens af te leggen. Boven is ook een ruime spreekkamer voor mensen die willen spreken met behoud van privacy. Op zolder wonen sinds kort twee studenten, de opbrengst van de huur wordt gebruikt voor de werkingen, het geld is hard nodig.

17:00

Dirk beantwoordt wat emails en overlegt met de voetbalvrijwilliger en met de jongerenwerker. Hij legt mij uit dat de activiteiten nog niet allemaal opgestart zijn, maar dat de essentie van centrum X ook is; inloophuis en bovenal; een thuis te zijn voor iedereen in de buurt. Dat lijkt effectief het geval te zijn. Mensen van allerlei achtergronden lopen de hele dag in en uit, nemen soms zelfs wat drinken of eten uit de keuken, stellen zichzelf altijd keurig voor, spreken met elkaar of gaan boven zitten babbelen of studeren.

Dirk vertelt dat hij feitelijk vierentwintig uur per dag beschikbaar is. Gisteren belde iemand nog om 23:00 uur voor een lang gesprek, mensen bellen soms zelfs midden in de nacht. Ze zien hem als aanspreekpunt, iemand die neutraal is en accepterend is en zonder oordeel luistert, daarbij heel concreet klaarstaat voor mensen. Af en toe gaat hij ook eens de straat op om een praatje te maken en komt dan met iets terug; ze hebben iets nodig, iemand is ziek, het gaat niet goed met iemand in een gezin met een afwezige ouder e.a..

18:00

Ook na het interview blijft Dirk nog spreken over de werking en over de toekomstplannen, met mij en met de medewerkers. Hij is duidelijk zeer bevlogen.

18:45 Einde

4.5 Conclusie veldwerk

Concluderend kan ik zeggen dat voor het uitoefenen van de nieuwe ambten heel veel competenties, komen kijken. De inzet en de toewijding van deze ambtsdragers is daarbij zeer hoog. Het is geen *nine-to-five job* en er komt ook een persoonlijke betrokkenheid en bevlogenheid bij kijken, daarbij een geraaktheid die samenhangt met de soms huizenhoge problematiek en menselijk leed waar men bijna dagelijks mee in aanraking komt.

Er waren duidelijke verschillen in aanpak en in ambt merkbaar. Het grootste verschil was zichtbaar tussen enerzijds het ambt van de stadspredikanten en anderzijds het ambt van pionier en diaken.

Alle ambten zijn weliswaar diaconaal van aard, maar het pionieren van Dirk en Chris leek meer gericht op kerkvorming, gemeenschapsvorming en missie die meer direct betrekking had op het Woord. Het stadspredikantschap was daarentegen meer gericht op diaconie en presentie. Ook hier was sprake van missie, maar deze missie leek minder te draaien om verkondiging, meer om in de voetsporen van Jezus te gaan en te verkeren met hen die uitgestoten zijn of in de verdrukking leven en daarbij de kracht van zij in de marge bevestigen en hen te bemoedigen als zijnde kind van God. De stadspredikanten werkten daartoe samen met het sociale middenveld, met organisaties die zich richten op hulpverlening richting gemarginaliseerde groepen, de pionier deed dit niet of in mindere mate. De pionier hield zich vooral bezig met het opzetten van nieuwe activiteiten, en was daarmee eerder pionier. De diaken en de ander stadspredikant waren van oudsher ingebed in de werkingen.

Alle werkingen leken, sommige zelfs na vele jaren, nog steeds in beweging. Allen delen een gerichtheid op buitenkerkelijken en zorgen vanuit de specifieke context van een stad dat deze mensen met de werking van de VPKB in aanraking komen. Omgekeerd zorgen al deze ambtsdragers ervoor dat de VPKB meer in de samenleving komt te staan.

De verschillen tussen de twee stadspredikanten zijn klein. Reden hiervan is mogelijk dat de ene stadspredikant al jarenlang bezig is en ingebed is in het sociaal middenveld, terwijl de andere net begonnen is en dus eerst bezig was met het opzetten van netwerken en samenwerkingsverbanden met het middenveld. Nieuwe activiteiten laten bij haar nog op zich wachten, maar staan op stapel.

Anna lijkt als stadspredikant één op één te werken in pastorale gesprekken waarin presentie een grote rol speelt, ook binnen de werkingen die in groepsverband plaatsvinden. Bea lijkt present te zijn in bestaande werkingen, daarin soms een coördinerende functie te hebben en het groepsproces te bewaken en ook de algemene gang van zaken. Daarnaast voert zij veel individuele gesprekken. Het zijn nuanceverschillen die vanuit mijn klein oriënterend onderzoek nu wat uitvergroot worden. Het hangt wellicht samen met de concrete context die specifieke activiteiten van de ambtsdragers verlangen.

De verschillen tussen de pionier en de diaken leken ook relatief klein; allebei zetten zij nieuwe activiteiten op en zijn voornamelijk gericht op diaconie, missie en gemeenschapsvorming. Ook hier valt de ene terug op een langjarige werking terwijl de andere veel moest opzetten en slechts gedeeltelijk *parish based* kon werken.

5. PORTRETTE

Na het onderzoek in de praktijk, heb ik alle ambtsdragers een diepte-interview afgenomen (voor de volledige interviews, zie de bijlagen). In deze interviews fungeerde het theoretisch kader als structurerend bij het opstellen van de vragen (de vragenlijst is ook in de bijlagen opgenomen). Daarna heb ik de uit de interviews verkregen data geanalyseerd middels 'labellen'. (eveneens in de bijlagen). Vanuit deze data, in combinatie met de conclusies uit het veldonderzoek, heb ik samenvattende portretten geschreven.

a) Portret stadspredikant Anna

Aan de traditionele kerk ziet ze veel goede kanten; ze gaat er geregeld voor en heeft warme contacten met collega-predikanten, andere stadspredikanten, gemeenteleden uit alle gemeentes en op de diverse niveaus binnen de VPKB. Ook dient een kerkgebouw als waardevolle plek voor de opvang van daklozen, waar de kerk invloed heeft op het samenzijn, als plek waar mensen samenkomen om dichterbij God te vertoeven.

Anna vindt wel dat de traditionele kerk gefocust is op zelfbehoud en te weinig naar buiten treedt en daarbij te weinig verwelkomend is naar buitenkerkelijken. In plaats daarvan plooit men zich in de traditionele kerk te veel op zichzelf terug. Ze onderhoudt het contact met de traditionele gemeentes en laat daar en op andere niveaus binnen de kerk weten wat haar werkzaamheden zijn in de stad. Het is tot nu toe een grotendeels eenzijdig streven, dat (nog) niet geresulteerd heeft in een wisselwerking met andere delen van de VPKB.

Hoewel Anna werkt vanuit bestaande structuren, spreekt ze ook geregeld direct met mensen op straat. Ze spreekt mensen die ze kent vanuit de werkingen en in een enkel geval spreekt ze ook iemand aan waarvan ze vermoedt dat deze dakloos is of een gesprek nodig heeft.

Daarnaast is ze middelaar, tussenpersoon tussen de verschillende werkingen, tussen kerk en het sociale middenveld. Zo brengt ze nieuwe netwerken en samenwerking tot stand. Ook legt ze aan het middenveld uit wat ze doet als stadspredikant en in welke zin dit een aanvulling kan zijn voor hen middels lezingen op congressen en bijeenkomsten in de stad. Zo zet ze haar werk en daarmee de kerk op de sociale kaart. Op het congres over armoede bleek ook dat werkingen vaak niet de tijd hebben om de mens achter de hulpvraag te zien, terwijl hier vanuit de cliënt juist zo'n behoefte aan is.

Ze komt via de partnerschappen in het sociale veld in contact met haar doelgroep, verwijst ze voor hun materiële noden naar hen en vangt omgekeerd de mensen op voor een goed gesprek en bijstand op het geestelijke vlak. Een enkele keer spreekt ze mensen ook wel eens direct op straat aan en ook zet ze soms een nieuwe activiteit op, zo brengt ze vrijwilligers en stagiaires samen in een diaconaal ontbijt.

Haar vorm van missie houdt een herstel van zelfwaarde in bij mensen die vaak niet gezien worden. Zij valideert hun kracht, ongeacht hun situatie en behandelt hen niet als slachtoffers; daarmee bevestigt ze eveneens het kind zijn van God. Dit versterkt in haar visie ook hun weerbaarheid en maakt dat ze volhouden.

Anna ziet dan ook als haar hoofdtaak de diaconie. Het buitenkerkelijke veld werkt daarbij niet altijd mee, met name de politiek niet. Het is moeilijk om het meer materiële deel van haar diaconale taken zelf te vervullen of vanuit het PSC te vervullen, dat ook slechts een deel van de grootscheepse stadse problematiek kan opvangen. Toch optimaliseert zij haar contacten met het sociale middenveld, werkt zeer goed samen met het PSC en andere aan de kerk gelieerde organisaties en VZW's en start zo co-pilotprojecten op in de hoop dat de overheid deze bij succes oppikt. Het stadspredikantschap is in die zin nog in volle ontwikkeling, al is het duidelijk dat dit werk haar vruchten op diaconaal en pastoraal niveau afwerpt en de VPKB volop terugbrengt in de maatschappij, goed verankerd is binnen het veld en een waardevolle aanvulling op de meer zakelijke en soms ambtelijke hulp van organisaties die zelf toegeven niet altijd in staat te zijn de mens achter het probleem of hulpvraag te zien, wegens een beperking in middelen, tijd en ambtelijke structuur.

De methode die ze daarbij hanteert is de presentiemethode, die ze niet als methode ziet, maar eerder als houding. Haar interpretatie van presentiewerk is; het beoefenen van gelijkwaardigheid, aanwezig zijn, luisteren en in alle persoonlijke verhalen het grotere verhaal horen. Dat zag ik ook in de praktijk daar waar deze verbanden duidelijk worden als er geluisterd wordt naar de verhalen van mensen zelf; die goed het verband tussen hun armoede en hun gevoelens van schaamte en eenzaamheid wisten uit te leggen. Zij draagt op deze wijze iets heel waardevols bij aan een louter oplossingsgericht middenveld.

Om de leefomgeving beter te begrijpen van de mensen met wie ze werkt, leeft ze in een achterstandswijk en begrijpt zo meer hun leefwereld en de context waarin hun problemen zich voordoen. Oordelend denken heeft bij haar geen plaats, ze luistert aandachtig en respecteert de ander. Daarbij stelt ze de juiste vragen en zorgt ze ervoor dat mensen zichzelf gezien voelen, in de problemen waar ze mee worstelen, maar ook als mens. Voor zover oordelen wel een rol spelen is dat in het kader van assessment en doorsturen van mensen naar de bevoegde instanties. Ze hanteert daarbij ook zelfobservatie, waardoor ze tot herkenning van haar eigen vooroordelen komt. Haar aandacht voor anderen is sterk en oprecht, haar toewijding aan het werk is duidelijk merkbaar. Zij laat zich persoonlijk raken door hetgeen anderen overkomt, maar weet daar mee om te gaan.

b) Portret stadspredikant Bea

Bea legt de nadruk op het samengaan van reguliere gemeentes en haar werk. Ze ziet de reguliere gemeente als de basis van de kerk, waarbij het straatpastoraat als nieuwe vorm toch even belangrijk is; het zijn twee kanten van één medaille. Het Woord staat bij haar centraal, in beide werkingen van de kerk.

Het Woord kan ook middels een '*fresh expression*' verkondigd worden; via een gezamenlijk maaltijd zijn waar de Bijbel en het geloof een rol speelt. In samenwerking tussen de verschillende vormen van kerkzijn zou ze zo richting een meer open en laagdrempelige kerk willen gaan. Daarnaast bevordert ze vormen van samenzijn, van gemeenschap, die voor haar niet vormen van kerkzijn inhouden, maar wel heel essentieel zijn en daarin kunnen uitmonden.

Bea vindt dat de traditionele kerk alleen te veel bezig is met de krimp in de kerk en met het behoud van gemeentes. Maar de kerk moet daarnaast vooral ook aanwezig zijn in de maatschappij, met name

aan de rafelranden van de maatschappij. Vanuit de gemeentes van haar stad brengt ze mensen als vrijwilliger ook mee naar de straat en preekt ze daar over de straat. In de kerk vertolkt ze daarbij wat er leeft in de marges van de samenleving en brengt een zekere wisselwerking tussen reguliere kerk en het ambt van stadspredikant tot stand.

Ze voelt zich ondersteund door haar collega-stadspredikant en door de lokale predikanten en de lokale VPKB-gemeentes, alsmede een informele commissie, en haar collega-stadspredikant. Daarnaast door haar contacten in het middenveld. Tegelijkertijd werkt ze alleen en moet veel zelf zien te klaren. Ze merkt wel dat er nog steeds vreemd wordt aangekeken tegen haar beroep binnen de kerk, maar ze is hoopvol voor de toekomst, voor veranderingen binnen de kerk die ze zelfs als 'een nieuwe reformatie' ziet. Een nieuwe kerk waar iedereen oprecht welkom is, niet alleen in naam of middels woorden. Waar samen gegeten wordt, samen gedacht wordt over het geloof. Waar gezamenlijk betekenis verleend en ontleend wordt aan de Schrift, waar daden talrijker zijn dan woorden en mensen uit alle lagen daadwerkelijk een gemeenschap, een thuis vinden.

Bea maakt keuzes als het gaat om de doelgroepen waar ze mee werkt, de gehele stad bestrijken zou te veel werk voor één persoon zijn. Ze werkt vooral met dak- en thuislozen, prostituées en gedetineerden. Dit is uitgangspunt, in de praktijk wijkt ze daar wel eens vanaf, haar werk wordt vooral bepaald door de praktijk.

De problemen zijn in haar optiek groot op zowel het materiële als het geestelijke vlak. Het ene probleem houdt het andere in stand. Diaconaal gezien kan ze niet altijd veel doen als het om daklozen gaat, die toch eerst een dak boven hun hoofd nodig hebben. Ze gaat het gesprek wel al aan en verwijst door naar organisaties, waar ze ook zelf actief is. Bea is middelaar tussen straat en sociale sector, tussen straat en kerk, waarbij ze niet alleen met sommige organisaties samenwerkt, maar ook veel zelf de straat op gaat. Ze spreekt er met mensen die thuisloos of dakloos zijn, prostituée of gedetineerd zijn. Daarbij ervaart ze ook de grenzen van haar werk; materiële noden, verslaving en agressie. Bea weet wel op een heel rustige manier om te gaan met moeilijke situaties, bijvoorbeeld als het gaat om agressie of om grenzen te stellen c.q. de regels te handhaven. Dit doet ze rustig, niet-aanvallend, waarbij ze meestal een beroep doet op het belang van de groep. Dit werkt goed. Bij een agressief iemand blijft zij de mens zien en benaderen, daarmee impliciet bekrachtigend dat diegene meer is dan een uitbarsting.

Haar missie bestaat in de bevestiging van het feit dat we allemaal kind van God zijn. Dit besef maakt voor haar persoonlijk ze niet kan wegkijken van het leed en de moeilijkheden waarin mensen verkeren; dit zou niet mogen bestaan. Hen die in de marge leven, wil ze laten zien dat ze kind van God zijn, dat ze nog steeds eigenwaarde mogen hebben, mens mogen zijn en als zodanig door haar gezien worden.

Haar voornaamste methode is de presentiebenadering. Dit is volgens haar; luisteren, trouw zijn, een gesprek aangaan, in termen van je gesprekspartner spreken en daarbij je tempo aanpassen, mensen daarbij helpen hun ervaring te verwoorden. Ze loopt daartoe met mensen mee, is geregeld op straat te vinden om zo ook deel van het leven daar te zijn en contacten te leggen. Ze is zich daarbij ook bewust van de eigen cultuur, waarbij de ander als ander wordt gerespecteerd. Daarbij doet ze 'kleine, praktische dingen', die tijdens mijn onderzoek toch wel meer dan dat bleken te zijn, het was soms volop meewerken in de daklozenopvang. Bea maakt daar heel respectvol en rustig contact met mensen, is observerend en reagerend op wat de ander inbrengt. Op straat (in de tram) groet ze

mensen die ze kent van haar werk en spreekt ze ook mensen aan en kijkt hoe het met ze gaat. Ze luistert en geeft soms praktische tips. Ze kan goed opgaan in de verschillende groepen, waarbij zij moeiteloos haar bedachtzaamheid en rust bewaart. Ze is zeer betrokken bij de mensen op staat, kan deel zijn van groepen waar ze meewerkt en weet daarbij toch leiding te nemen waar nodig en steeds de anderen als ander te respecteren

c) Pionier Chris

Chris is diaken en vindt dat dit goed past bij het ambt van pionier. Het ambt van pionier kent ook de mogelijkheid van lekenpionier, al is dat voorlopig nog op papier, maar hij meent dat het ambt toch om een goede theologische achtergrond vraagt en daarnaast een zekere levenservaring noodzakelijk is. Een pionier moet in de maatschappij staan en weten wat het is om daar deel uit van te maken, alvorens zijn of haar werk goed te kunnen doen.

Chris voelt zich wel wat een eenling binnen de VPKB, wat reëel is, aangezien hij momenteel de enige pionier is. Ook speelt mee dat hij als pionier geen directe samenwerking kan aangaan met gemeentes in zijn eigen stad. Daarbij is het heel lastig om op eigen houtje iets van de grond te krijgen. Wel krijgt hij enige steun van de kerkenraad en predikant uit een naburige stad, zo'n zestig kilometer verderop, maar dat lijkt niet voldoende. Verder heeft hij contact met het districtsbestuur waar hij kerkrechtelijk gezien onder valt en aan wie hij rapporteert.

Zijn werk als pionier ziet hij vooral als dienende, diaconale activiteit. Het dienen van de kerk en het dienen van de mensen in de stad, voor zover deze hun weg naar de activiteiten weten te vinden. Zijn diaconale werk heeft als voornaamste speerpunt het bevorderen van gemeenschap, mensen samenbrengen, zodat ze met elkaar op goede en respectvolle wijze met elkaar in contact komen, waarin het Woord liefst een rol speelt, direct of indirect.

Hij ziet het als zijn taak om de Protestantse aanwezigheid in de stad vorm te geven en uit te bouwen. Hij vervult als pionier liever niet de taken van een reguliere predikant, maar omdat er ooit een gemeente was in zijn stad, die officieel opgeheven is, maar waarvan oud-leden nog naar de diensten komen en hij daarnaast gebeld wordt door het ziekenhuis voor ziekenbezoek van protestanten en ook voor begrafenissen als het om protestanten gaat, neemt hij deze taken op zich. Hij omschrijft zichzelf daarom als een 'predikant-plus', enigszins tegen wil en dank, want het maakt dat hij minder tijd heeft voor het pionieren.

Hij kreeg vanuit de VPKB geen duidelijke inhoudelijke taakomschrijving. Deze carte blanche vond hij in eerste instantie lastig, maar bleek een belangrijk voordeel te hebben, omdat hij zo eerst de context van de stad kon onderzoeken en vervolgens naar eigen inzichten nieuwe activiteiten kon ontwikkelen. Bij het opzetten van nieuwe activiteiten en het leggen van contacten geldt zeker dat men vanuit de context van een specifieke stad moet werken, willen deze activiteiten aansluiten bij mensen en hen zo te betrekken bij activiteiten vanuit de kerk.

Chris besloot niet met specifieke doelgroepen te werken, hij vond dat de activiteiten voor iedereen open moesten staan. Stroomlijning van de doelgroep gebeurt eerder vanuit de kerk; men moet daarvoor naar de kerk komen; zo vormt zich met name vanuit de buurt van de kerk een zeer

gemêleerde groep geïnteresseerden, waar steeds nieuwe mensen bijkomen. Chris bouwde hiervoor een netwerk uit in de stad en legt contacten andere religieuze organisaties en buitenkerkelijke organisaties, niet speciaal altijd organisaties in het sociale middenveld, maar ook organisaties die een andersoortige rol spelen in de stad, zoals de Fietseling.

Chris organiseert een aantal activiteiten rondom en vanuit de kerk die hij in medegebruik heeft van de katholieke kerk en waar hij ook af en toe in protestantse diensten voorgaat. Hij organiseert o.a. een zeer goedbezochte koffiemiddag, een eveneens zeer goedbezochte wekelijkse bijbelgespreksgroep, daarnaast geven hij en zijn vrouw taallessen voor vluchtelingen, lessen om computervaardigheden te bevorderen aan hen die aan de rand van de maatschappij staan. In de koffiemiddag neemt zijn vrouw (met wie hij een deel van zijn taken deelt) altijd het woord en vestigt de aandacht op een vaste bezoeker die ziek is of overleden is of aan de andere kant jarig is, een kind heeft gekregen. Daarbij wordt soms ook religieuze of religieus getinte liederen gezongen, zodat ook deze bijeenkomsten een gedeeltelijk geestelijk karakter krijgen. Ook spreekt hij met enkele jongemannen die geïnteresseerd zijn in het geloof.

Het voornaamste probleem in zijn werkgebied ziet hij gelegen in de eenzaamheid en het alcoholisme onder met name ouderen dat daar wellicht mee samenhangt. Chris zoekt (nog) geen contacten met het sociale middenveld voor mensen met een dergelijke problematiek, maar hij en zijn vrouw gaan wel spreken met eenzame ouderen en betrekken op allerlei manieren mensen die eenzaam zijn bij hun activiteiten. Juist omdat hij het accent ligt op samenkomst en gemeenschapsvorming, werkt dit goed.

In de erediensten waarin hij voorgaat gebruikt en ontwikkelt hij af en toe heel nieuwe vormen van liturgie: het gaat dan om creatieve vieringen, een poëziedienst, een kunstdienst, een pelgrimsdienst door de buurt, een bioscoopbezoek als vorm van viering (met gezang in de bioscoop). Zo weet hij het deel predikantschap toch ook in de richting van zijn pionierschap te buigen en effectief komen hierdoor mensen naar de kerk, die niet aan de reguliere diensten deelnemen.

Als het gaat om het missionaire aspect van zijn werk, meent Chris dat bekering aan God is, niet aan de mens. Het geloof komt van boven. Zijn primaire doel in zijn missie is daarom eerder dat iemand zich eerst als mens gezien voelt. Daarbij probeert hij mensen dan mee te nemen en samen te bekijken in welke zin de Bijbel voor deze persoon van waarde kan zijn.

Chris baseert zich daarbij onder andere op de presentiemethode, waarbij presentie door hem ook in verband wordt gebracht met de presentie, de aanwezigheid van God. Daarbij communiceert hij respectvol en probeert dit te doen zonder te oordelen, met oog voor de ander.

De activiteiten die hij organiseert hebben een laagdrempelig en vrijblijvend karakter. Dit hangt samen met zijn wens om van de kerk meer een volkskerk te maken. Hoewel het vrijblijvende karakter als nadeel heeft dat mensen zich niet altijd voldoende engageren, maakt het ook dat mensen zich vrij voelen om te komen en soms zelfs het initiatief nemen om de koffiemiddag zelf te organiseren, wanneer Chris en zijn echtgenote op verlof zijn. Al met al lijkt zijn wens tot het vormen van een volkskerk, het bouwen van een gemeenschap en het uitdragen van het geloof in onze stad succesvol en nu al te hebben geleid tot een breed netwerk. Ook de goedbezochte activiteiten hebben een laagdrempelig en vrijblijvend karakter, waarbij de deelnemers geëngageerd overkomen en actief deelnemen.

Chris werkt sterk vanuit de context en is daarin zeer flexibel. Vandaar dat hij ook aangaf dat te veel van bovenaf opgelegde regels en een te inhoudelijke taakomschrijving niet zouden werken in het pionieren. Juist door te werken vanuit de context en mogelijkheden van een stad ontstaat er interesse. Ook binnen de georganiseerde activiteiten zag ik zijn contextuele ingesteldheid en flexibiliteit terugkomen. Zo werd een jongeman met ASS toch betrokken bij een activiteit als de koffiemiddag, waar hij overprikkeld zou raken, door hem te vragen op voorhand mee te helpen bij het neerzetten van stoelen, tafels, koffie en koeken. Zo voelde de jongeman zich toch deel van de activiteit. Dit teken van context, flexibiliteit en oog voor ander verraadt een grote sociale vaardigheid en betrokkenheid bij mensen waarover Chris als pionier beschikt.

d) diaken Dirk

Dirk is een diaken die centrum X runt, dat al vijftig jaar actief is. Zelf doet hij dit werk ook al vele jaren. Zijn ambt is weliswaar dat van diaken, maar hij denkt als pionier meer ingebed te raken in de structuur van de VPKB. Daarbij is zijn wens om ook centrum X meer deel te laten worden van de Kerk, waarbij er een wisselwerking tot stand kan komen tussen de traditionele gemeentes en het centrum X dat door de jaren heen steeds meer een nieuwe vorm van kerkzijn is gaan vertegenwoordigen, al bestaat het lang.

Dirk vindt zijn inspiratie in het Woord en brengt dit in de praktijk. Ook is hij geïnspireerd door het pastorale en diaconale werk dat hij ziet bezielde door de Geest. Hij volgt op een heel praktische zin in de voetsporen van Jezus en staat daar mensen bij, waar mogelijk, in zeer ruime zin, van nachtelijke gesprekken, tot het bijeenbrengen van meubels, van het organiseren van activiteiten die hard nodig zijn, zoals huiswerkbegeleiding en een club voor meisjes tot huisbezoek van ouders in de wijk. Tijdens zijn jaren het centrum X de van oorsprong klassieke zending omgebogen naar een meer 'relationele zending', waarin God werkt, hij niet zelf mensen bekeert. Zijn avonden over zingeving zijn op vraag van de jongeren en worden druk bezocht, daarnaast heeft hij veel individuele gesprekken met mensen, ook over het geloof.

Hij legt veel contacten met mensen in de buurt, vooral jongeren en hun ouders, ook studenten. In de wijk wonen vooral allochtonen, hoewel de gentrificatie gaande is en er steeds meer Vlamingen wonen. Het diaconaat is zeer goed ingebed, is 'relationeel'; door contacten leggen, steeds weten mensen de weg naar centrum X te vinden, in samenwerking met het sociale middenveld in de wijk. Qua diaconie is Dirk ook wat betreft materiële noden zeer actief, maar net zo goed als het gaat om geestelijke noden, zinvragen en vooral; vragen naar het protestantse christendom.

Daarbij blijft zending nog steeds van groot belang, echter is de zending niet meer volgens de traditionele evangelisatie waarbij eenzijdig het Woord wordt gebracht, maar gebeurt dit nu in open gesprekken, waarbij de gelijkwaardigheid tussen de diaken en zijn gesprekspartner bewaard blijft en hij mensen niet onder druk staan van mening te veranderen of te geloven. Dirk heeft centrum X zo naar een laagdrempelige, gastvrije werking weten om te buigen, waar velen in de buurt zich thuis voelen, met name jongeren, die in de traditionele kerken niet altijd meer hun plaats zoeken. Sowieso kan iedereen binnenlopen en staat de deur vaak letterlijk, maar figuurlijk altijd open.

Omgekeerd wordt hij zeer gerespecteerd door de buurt en komen mensen naar hem en de jongerenwerker en vrijwilligers toe voor een goed gesprek, voor goede raad, voor wijsheid, voor erkenning van hun soms benarde situatie. Hij weet mensen van de meest uiteenlopende komaf toch om de tafel te krijgen en begrip te kweken, niet in de laatste plaats ook voor het Protestants-christelijke geloof.

De methode die hij hanteert in zijn diaconale en pastorale werk is gebaseerd op presentiewerk, waarbij moet worden aangetekend dat hij daar een eigen draai aan geeft. Hij hanteert exposure en is deel van de buurt geworden door zich onder te dompelen in de wijk en deel te worden van de wijk, door de straat op te gaan, daar winkeliers te bezoeken, in lokale eetgelegenheden te eten, bij de ouders van de jongeren in zijn werkingen thuis te komen. Ook luistert hij aandachtig zonder daarbij in eerste instantie oordelen te geven, hoewel zijn gesprekken eerder wederkerig zijn en hij ook zijn mening vanuit zijn interpretatie van de Schrift geeft. Hij antwoordt eerlijk in gesprekken, waarbij zijn ideeën over wat vanuit de Bijbel geldt als waarheid duidelijk verkondigd wordt. Presentie is bij hem daarom eerder een begin, een springplank, een middel voor zijn missionaire en diaconale werk en voor het vormen van gemeenschap.

Door contact te maken met om het even wie, wint hij het vertrouwen van mensen en zo vinden mensen steeds weer de weg naar centrum X. Hij heeft een zeer gemotiveerde en bekwame jongerenwerker binnengehaald en daarnaast zijn er vrijwilligers die zich inzetten, met deze overlegt hij eveneens in gelijkwaardigheid en wederkerigheid. Zijn werk resulteerde zo in een fluctuerende gemeenschap, een levendig wijkpastoraat en diaconaal centrum, met nog enorme groeikansen. Een plek waar mensen, met name jongeren en hun ouders, elkaar leren kennen, zich welkom voelen, samen kunnen zijn en waarbij Dirk een vaste factor in hun leven is geworden. Een bevlogen persoon bij wie ze rust, inspiratie, bijstand, samenzijn en geloof vinden.

DISCUSSIE

5. Inleiding

De interviews leverden een schat aan informatie op. In deze discussie zal ik vergelijken in hoeverre het praktijkonderzoek overeenkomt met het theoretisch kader. Daarbij hou ik in het oog in hoeverre de praktijk tot de theorie herleid kan worden, daaraan voorbijgaat of zelfs afwijkt. Ook kijk ik of er op sommige punten sprake is van een verschil tussen theorie en praktijk. Deelvragen hierbij zijn:

- Hoe verhouden de voorlopige conclusies uit het veldwerk zich tot het theoretisch kader?
- Is er sprake van tegenstrijdigheid, onduidelijkheid in de verzamelde data; hoe verhouden zich theorie en praktijk?
- In hoeverre kan de praktijk de theorie verder complementeren of kan het theoretisch kader juist helpend zijn voor de praktijk?

5.1 Ecclesiologische aspecten

Het statuut en de praktijk

De ambtsdragers zijn diaken met bijzondere opdracht, vallen al dan niet onder het statuut van pionier of zijn als stadspredikant diaconale predikant met vrijstelling. De ambten blijken in de praktijk niet altijd aan te sluiten bij het werkveld dat vanuit de praktijk ontstaat. De pionier blijkt in de praktijk te fungeren in een ambt dat hij eerder omschrijft als 'predikant-plus'. Hem is gevraagd vanwege een vroegere aanwezige gemeente taken van een regulier predikant op zich te nemen. Zijn pionieren is daarbij grotendeels *fresh start*, waarbij hij veel energie steekt in het opzetten van nieuwe activiteiten. In de praktijk is dit pionieren deels *parish based*, omdat er oud-gemeenteleden zijn en hij geregeld voorgaat in een eredienst, zonder daarbij het voordeel van een kerkenraad te hebben. Daarvoor is hij aangewezen op de kerkenraad in een naburige stad en het districtsbestuur. Zijn taken versnipperen daarbij wel eens en leiden weg van hetgeen hij ziet als zijn kerntaken.

Het ambt van stadspredikant Bea bestaat, zoals zij aangeeft, in de praktijk uit pionieren; zij moet van de grond af aan haar hele netwerk opbouwen. Daarnaast gaat ze de straat op om met mensen in de marge aan te spreken. Zij is betrokken bij beide gemeentes in haar stad en er is een informele begeleidingscommissie voor de feedback. Ze gaat voor in kerkdiensten en probeert haar werk zichtbaar te maken in de kerk door een blog en als ze preekt is dat over mensen en de situaties die ze in haar werk tegenkomt. Ook heeft ze contact met haar collega-stadspredikant. Voorlopig lijkt haar werk dat van een pionier-stadspredikant, met een nadruk op straatpastoraat.

De andere stadspredikant werkt voornamelijk via bestaande werkingen, PSC en andere werkingen. Ze is niet of slechts uitzonderlijk werkzaam als straatpastor. Anna is vooral doorgeefluik, verwijst mensen met hulpvragen door naar andere werkingen. Ook is ze verbindende schakel tussen de kerk en de vrijwilligers en betaalde medewerkers die in het PSC werken en heeft een vormende en educatieve

functie. Tenslotte doet ze ook aan huisbezoeken, pastorale taken die eigen zijn aan de reguliere predikant.

Het ambt van de diaken doet eerder aan pionieren denken. Zijn werk lijkt op de pionier, in de zin dat hij activiteiten opzet die vooral gericht zijn op gemeenschapsvorming en missie. Daarbij gaat hij af en toe voor in kerkdiensten en is hij beroepbaar.

In de VPKB-nota wordt gesteld dat *fresh expressions* als een dynamisch proces plaatsvinden binnen een specifieke context en daarom geen op voorhand vastomlijnd ecclesiologisch kader krijgen. Dit zag ik terug in de praktijk.

De verschillen tussen de steden zijn erg groot. De ene stad blijkt een breed sociaal middenveld te hebben, dat intern goed samenwerkt en werkende doorverwijzingstrajecten kent. De andere stad heeft een politiek klimaat waarin minder geld wordt uitgetrokken voor het middenveld of staat minder welwillend tegenover religieuze organisaties die zich in het sociaal middenveld begeven en legt hen grotere beperkingen op als het gaat om neutraliteit van de werking.

De ambtsdragers krijgen een grote vrijheid in het inrichten van hun werk en hun opdracht is niet op voorhand ingevuld; er wordt alleen in algemene termen aangegeven wat het kader en de grenzen van het ambt inhouden en wat enkele kernwaarden zijn. De beide stadspredikanten zien de geboden vrijheid in de taakomschrijving vooral als positief. Dit maakt het hen mogelijk om te werken vanuit de context van hun eigen stad, wat voor hen onontbeerlijk is. De context van de stad, de wijk, kan enorm verschillen.

Tegelijkertijd stelt het ambtsdragers voor een opgave aangezien hun kader weinig afgebakend is. In tegenstelling tot de reguliere predikant, die een duidelijker kader heeft wat betreft zijn of haar taken. Daarbij nemen zij vaak een positie in tussen kerk en sociaal middenveld, een positie waarin niet altijd gemakkelijk beide werelden te verenigen zijn, al was het maar omdat het sociaal middenveld omwille van subsidies vaak neutraal moet zijn en een kerkelijke signatuur niet altijd gewaardeerd wordt, terwijl vanuit de kerk juist de nadruk wordt gelegd op het christelijke c.q. protestantse karakter van het werk. Uiteindelijk menen alle ambtsdragers dat ze alleen vanuit de context kunnen werken en deze context, die per plek sterk verschilt, uiteindelijk het werkveld bepaalt. Juist de afwezigheid van een uitgewerkt takenpakket stelt deze ambtsdragers in staat hun werkveld toe te spitsen op de praktijk.

Mixed Economy

Op ambtelijk niveau zijn zij allen in meer of mindere mate ingebed. Alle geïnterviewde ambtsdragers zetten zich actief in om aansluiting bij reguliere gemeentes te vinden. De beide stadspredikanten stellen zich als middelaar, als 'ambassadeur van de straat' op. Ze schrijven blogs en artikelen in de kerkbladen, houden lezingen, spreken met reguliere gemeenteleden over hun werk. In hun preken hebben ze het over de straat of de gevangenis en leggen de verbinding tussen hun ervaringen en het Evangelie. De pionier neemt taken over van de reguliere predikant en verbindt zo de (ex-)gemeenteleden met de activiteiten binnen de pioniersplek. Hij preekt eveneens in de reguliere gemeentes en zoekt contacten met deze gemeentes en met de ambtelijke niveaus van de VPKB. Ook de diaken preekt in reguliere gemeentes, doopt en trouwt er mensen uit zijn eigen wijk en neemt met

mensen uit zijn centrum deel aan activiteiten in reguliere gemeentes. Zo komt er hier en daar contact tot stand. De beide stadspredikanten zeggen dat er in enige mate sprake is van mensen vanuit de reguliere gemeentes, die zich als vrijwilliger aanbieden of anderszins op meer praktische wijze betrokken raken bij dit werk. Wel tekenen ze daarbij aan dat pogingen tot aansluiting vooral van hen uit plaatsvinden. Ook wordt er incidenteel gesproken van enige wantrouwen of onbegrip of mogelijke desinteresse vanuit de andere delen van de kerk. Zij vinden nog vrij geïsoleerd te staan in hun ambt. Dit komt niet overeen met *mixed economy*, zoals dat in de ambtelijke documenten ter sprake komt.¹⁴⁵ Er is nog geen sprake van een levende, wederkerig relatie tussen de traditionele vormen en de nieuwe vormen van kerkzijn, afgezien van het ambtelijke niveau en op het niveau van commissies; hier is al veel in het leven geroepen. Maar 'mixed economy' verlangt een daadwerkelijke wisselwerking.

Diaconaat buiten de kerk

De diaconale opdracht blijkt in de praktijk zeer af te wijken van het diaconaat binnen reguliere gemeentes. Binnen een gemeente is het diaconaat ofwel gericht op gemeenteleden, ofwel op collecte voor doelen buiten de kerk, in de buurt of eens ver weg, via een goed doel. Af en toe wordt er iemand in de kerk of in de omgeving van de kerk geholpen. Hier is steeds sprake van een zekere overzichtelijkheid. In het diaconaat zoals de stadspredikanten en pioniers dit uitoefenen, is echter sprake van een zeer ruim werkterrein, van overzichtelijkheid is geen sprake. De groepen die binnen één enkele stad mogelijk in aanmerking komen voor het diaconaat, gaan zowel de fysieke als materiële bronnen van elke ambtsdrager verre te boven. Daarbij zijn de respondenten volgens eigen zeggen afhankelijk van de politiek in hun stad, de diverse bestuurslagen in de samenleving omwille van fondsen e.a. en ook in de mate van aanwezigheid van het sociale middenveld.

Het diaconaat in de nieuwe vormen van kerkzijn stuit daarbij in de praktijk ook op een aantal belemmeringen en grenzen die niet of nauwelijks aanwezig zijn in de diaconie binnen de kerk. Ik noem hier de grenzen van existentiële problematiek die allesoverheersend is. Zoals Bea duidelijk maakte in haar interview over dakloosheid; dakloosheid is dermate bepalend voor iemands vermogen zichzelf overeind te houden in de maatschappij, dat er weinig energie overblijft om nog een goed gesprek over zin en geloof aan te gaan. De fysieke noden zijn vaak groot.

De grenzen van diaconale taken worden in de praktijk bereikt, daar waar ambtsdragers te maken krijgen met agressief gedrag. Ook dat gebeurde in de praktijk met een dame die zich onheus bejegend voelde en begon te tieren. In een andere daklozenopvang ontstond eveneens ruzie. In alle gevallen liep het goed af, mede door de kundige begeleiding. Een groot probleem is ook indien mensen onder invloed van drugs of alcohol zijn. Mensen onder invloed zijn vaak slecht bereikbaar voor hulp.

De twee stadspredikanten hebben hun werkveld werkbaar gemaakt door zich op enkele specifieke doelgroepen te richten en waar ze mee kunnen werken vanuit hun achtergrond en expertise. De

---

¹⁴⁵ Zie: Pioniers in de VPKB: Statuut, opleiding en bevoegdheden: voorstellen voor de toekomst, 2020, p.2

pionier zette eerder een divers beleid op waarbij iedereen welkom is; bij hem wordt de zeef eerder bepaald door de bereidheid van mensen naar de kerk te komen of activiteiten mee te maken vanuit de kerk, ook dit werpt een drempel op. De diaken beperkt zijn werkveld door zich alleen op de eigen wijk te richten.

De ambtsdragers zijn daarbij afhankelijk van de stad en andere organisaties als het gaat om middelen en financiën, die voor het sociale middenveld bedoeld zijn. Daarbij is er sprake van een complex hybride constructie van private en publieke organisaties. Het diaconaat buiten de kerk plaatsen, brengt dus de nodige problemen met zich mee en is niet te vergelijken met het diaconaat binnen de kerk.

5.2 Theologische aspecten

Liquid Church

Pete Ward ontwikkelde een theologisch denken over *Liquid Church* vanuit Bauman's denken over 'liquid modernity'. De kerk staat immers niet los van de samenleving, maar is er deel van.

Deze gedachte van een kerk die zich isoleert van de samenleving in een poging tot zelfbehoud, Wards 'Solid Church', kwam ook naar voren in de interviews. Het is *Solid Church* die in se geen ruimte lijkt te kunnen bieden aan het onverwachte, zoals het plotselinge bezoek van buitenkerkelijken. Het gaat dus niet om gewilde uitsluiting of een bewuste vorm van afkeren van de buitenwereld; het is de vorm van de kerk die te weinig 'vloeibaar' is en zich vooral in vaste vormen, op een vast uur, met een vaste groep mensen afspeelt.

Bea meende ook dat de traditionele kerk de laatste decennia te veel gefocust is geraakt op de leegloop en het behoud van de huidige gemeentes. Beter zoekt men contact met de wereld en treedt men als kerk weer naar buiten. Dit komt eveneens overeen met Wards theorie, waarin de reflex zich terug te trekken en af te zonderen een al dan niet bewuste reactie is op de veranderingen in de samenleving. De samenleving wordt in Wards woorden 'vloeibaar', en als tegenreactie 'bevrozen' veel kerken, richten zich nog meer op de eigen gemeente, op een gezamenlijk verleden en schermen zich daarmee van de samenleving af en vormen een gesloten 'club'.

Ward wil dit met zijn idee van *Liquid Church* doorbreken door laagdrempelige activiteiten en een gemeenschap als een meer open structuur, een netwerken. Alle activiteiten die ik bezocht waren zonder twijfel laagdrempelig. Bij de daklozenopvang waar Anna werkt, werd zelfs niet gevraagd of iemand dakloos was, een buurtbewoner kon net zo goed binnenwandelen voor een koffietje en een babbel. Dat leek bevorderend voor het succes van deze activiteit. Hetzelfde gold voor de koffiemiddag bij Chris, waar ook gegoede buurtgenoten kwamen, die misschien eerder eens een babbeltje wilden slaan. Ook de vorm was laagdrempelig; koffie, thee en koek aanbieden, wat tafels, men kan zitten waar men wil en spreken met wie men wil. De Bijbelstudiegroep van Chris kende mogelijk een iets hogere drempel voor buitenkerkelijken. Maar nog steeds zaten er mensen met een heel diverse achtergrond, zowel uit verschillende maatschappelijk échelons als met verschillende religieuze achtergronden. Het centrum van Dirk bestaat uit een inloophuis waar de deur vaak letterlijk, maar altijd figuurlijk openstaat. Iedere dag is iedereen in de wijk welkom om te komen spreken, over het geloof of problemen, tot in de avond kan men hem bellen. Dirk zorgt zo dat mensen zijn centrum kennen en er kind aan huis zijn.

Zijn werk is typisch voor een netwerk; men voelt geen plicht op een bepaald uur aanwezig te zijn, maar men voelt zich wel verbonden en vrij om naar activiteiten te komen die hen aanspreken. In het verlengde organiseert hij activiteiten en bijeenkomsten, waarin het geloof direct of indirect een rol speelt. Dit gebeurt grotendeels op vraag van de bezoekers. Bea gaat op de mensen toe en maakt contact met ze, zodat er geen enkele barrière bestaat om ergens naar binnen te moeten gaan. Zo ontstaan ook netwerken waarbij ze mensen later bij voedselbanken of daklozenopvang opnieuw tegenkomt en het contact in stand wordt gehouden.

Zo vormden zij vanuit deze netwerken daadwerkelijk verwelkomende vormen van kerkzijn. Dit leidde tot mooie momenten; een thuisloze die prachtig orgel speelde in de kerk waar de daklozenopvang gevestigd was. Het was iemand die je normaal gezien niet zo snel in een kerk zou aantreffen, toch zorgde hij hier voor een ontroerend en inspirerend moment dat het gemeenschapsgevoel versterkte, in het samenzijn in een kerk. Of de inzet van de voetbalclub van Bea, waarbij zij even vergaten 'dakloze' te zijn, of 'probleemgeval'. Chris bracht mensen samen uit verschillende lagen van zijn stad, van gegoede ondernemers tot mensen die fulltime inwonend verzorgende zijn en weinig vrijheid ervaren. Dirk tenslotte is in staat mensen rond de tafel te zetten die soms zeer vijandig tegenover elkaar staan, vanuit hun eigen culturele, religieuze of etnische achtergrond.

Deze voor *Liquid Church* zo kenmerkende laagdrempelige 'fresh expressions' worden in de praktijk steeds verder ontwikkeld. Chris zoekt bijvoorbeeld steeds naar nieuwe vormen van liturgie, zoals een creatieve dienst, een DJ-dienst waar men eigen muziek die betekenisvol is mag aanvragen, een pelgrimsdienst door de wijk. Deze nieuwe vormen van liturgie spreken ook weer buitenkerkelijken aan, die niet altijd naar de reguliere eredienst komen. De laagdrempeligheid en openheid van de nieuwe vormen van kerkzijn maakte ook dat men de doelgroepen bereikte die normaal gezien nooit een kerk binnen zouden gaan. De mensen die in VPKB-documenten genoemd staan¹⁴⁶; zij die in de marge van de maatschappij leven.

Fuzzy edges

Bij deze laagdrempelige *fresh expressions* bestaat de vraag in hoeverre deze nog tot een vorm van kerkzijn gerekend kunnen worden; waar ligt de grens? Ook Ward schrijft over 'fuzzy edges' en ziet een grensgebied, waarin de vraag kan ontstaan wanneer het om vormen van kerkzijn gaat. Het was opmerkelijk dat daarover een discussie ontstond tijdens een bijbelstudiegroep van Chris waar ik bij aanwezig was. Men vroeg zich opeens af, naar aanleiding van de tent van de samenkomst in de Bijbel; wat is eigenlijk een kerk? Wat is in deze tijd nog een kerk? En kan elk gebouw kerk zijn?

Voor Anna zijn al haar werkzaamheden zondermeer kerkzijn. Ook Dirk was daar duidelijk over; wat hij doet valt zondermeer onder vormen van kerkzijn. Hij meent dat omdat ook gemeenschapsvorming die niet meteen gericht is op de Schrift of verkondiging, toch naar gesprekken of activiteiten leidt die wel

---

¹⁴⁶ Het belangrijkste kenmerk van het Urban Mission werk is dat mensen in de marge van de samenleving, die in hun bestaan bedreigd worden, centraal staan. In: *Pionieren - Eigentijds Kerk-Zijn, Brochure naar aanleiding van de studiedag pionieren, VPKB-studievergadering, 2018/2019*

rondom het geloof en de Schrift draaien. Bea maakte daarentegen een onderscheid tussen gemeenschapsvorming waarin het Woord wel een rol speelt en gemeenschapsvorming waarbij het Woord niet meer een directe rol speelt. Alleen daar waar het Woord expliciet aanwezig is, kan het gaan om een vorm van kerkzijn, de andere activiteiten zijn hooguit een vorm van gemeenschapsvorming en samenzijn, hoe belangrijk ook. Tegelijkertijd is dit nog steeds een ruime definitie; een goed gesprek tussen twee mensen waarin het Woord een rol speelt, is voor haar ook kerkzijn. De gesprekken die zij voert met mensen op straat, indien deze een meer spirituele of religieuze dimensie krijgen (en dat is niet zelden), zijn eveneens vormen van kerkzijn.

Chris vindt eveneens dat de Schrift een rol moet spelen, wil er sprake zijn van een vorm van kerkzijn. Daarbij meent hij ook dat dit de kerk, het kerkgebouw een rol moet spelen. Dat laatste zou bij Ward niet meer onder *Liquid Church* vallen, maar onder *Solid Church*. Chris leunt daarom in die zin meer tegen de traditionele vormen van kerkzijn aan. Tegelijkertijd gebruikt en ontwikkelt hij geheel nieuwe vormen van liturgie, die als *fresh expression* onderdeel uitmaken van *Liquid Church*. Hij merkte daarbij op dat er ook een nadeel zit; mensen zien het ook algauw als iets vrijblijvends. Dit is een daadwerkelijk nadeel dat ook Ward beschrijft: gemeenschap is tegenwoordig eerder een vrijblijvend netwerk. Mensen kiezen bewust wel of niet deel te nemen en voelen zich niet gebonden. De westerse mens die leeft in de *Liquid Modernity* is volgens Ward afkerig geworden voor iedere vorm van plicht, dwang of autoriteit. De nieuwe vormen van kerkzijn weten deze moderne mensen opnieuw in *fresh expressions* aan te spreken.

Missio Dei

De klassieke betekenis van *Missio Dei* zoals in de vorige eeuw ontwikkeld houdt vooral in dat bekering aan God zelf is, niet aan de mens. Het is de definitie van *Missio Dei* die ik terug zag komen in de woorden van Chris; 'Het geloof krijg je cadeau'. Dit idee speelt bij alle ambtsdragers een rol.

Vanuit de VPKB wordt missie begrijpelijkerwijs als de klassieke *Missio Ecclesiae* gezien, hoewel de ouderwetse evangelisatie daarin geen rol meer kan spelen. Het document 'Pioniers in de VPKB: Statuut, opleiding en bevoegdheden' stelt dat missie rand- en buitenkerkelijken in staat stelt op laagdrempelige wijze kennis te laten maken met het Evangelie.

Dat zag ik ook in de bijbelstudiegroep van Chris terugkomen. Daarbij bevat zijn missie elementen van *Missio Ecclesiae*. Zo speelt kerk als locus van het Heil steeds een rol. Hij probeert ook denkbeelden over het geloof te bevestigen en soms zelfs om te buigen; dit is eerder *Missio Ecclesiae*, zelfs wanneer dit ombuigen, zoals in zijn geval, richting een heel progressieve en inclusieve vorm van geloof gaat.

Hetzelfde geldt voor Dirk, waarbij het opvallend is dat zijn centrum ooit is opgericht om de meer klassieke vorm van zending te bedrijven. Toch heeft hij dit omgevormd naar *Missio Dei*. Hij weet daarnaast de missie van weleer te behouden door het geloof in alle gesprekken met mensen voorop te stellen, ook andersgelovigen uit te leggen wat het protestants Christendom inhoudt. Hij bekeert niet doelbewust, al blijft hij open staan voor alle tekenen van bekering. Enige spanning tussen de *Missio Ecclesiae* en de *Missio Dei* blijft daarbij bestaan.

De vorm waarop *Missio Dei* vooral in de praktijk herkenbaar is, blijkt een vorm van *Missio Dei* te zijn zoals Jayakumar Christian deze beschreef. Het is een vorm van *Missio Dei* waarin individuele mensen in hun *Imago Dei* hersteld worden, weer als kind van God gezien worden. In de maatschappij worden met name zij die in de marge leven niet meer volledig als mens gezien en als zodanig erkend. Ze worden niet gezien door de meeste mensen en zijn een 'geval', een 'casus' voor de hulpverlening. Anna en Bea passen daarbij de presentiebenadering toe, die overeenkomsten vertoont met *Missio Dei* als het herstel van het *Imago Dei*. Baart noemt dit eerder; 'het herstel van de sociale overbodigheid'.

Deze gedachte wordt ook heel praktisch uitgewerkt. In de daklozen opvang door daklozen de gelegenheid geven zich te wassen, door een aanwezige kapper gekapt te worden, door hun kleren te laten wassen, gevoed te worden, zijn zij weer iets meer deel van de samenleving, vallen ze in ieder geval iets minder op als ze terugkeren naar de straat; dit geeft meer besef van de eigen waarde als mens. Ook in de gesprekken die de ambtsdragers met ze voeren, valt op hoe waardering en zelfwaarde een rol spelen, al is het maar omdat ze beluisterd worden en met respect behandeld worden.

Het agressie-incident in één van de opvangen hield hier ook verband mee; de dakloze in kwestie voelde zich vooral niet respectvol genoeg behandeld door een vrijwilliger die er werkte. Hoewel alcohol of andere substanties misschien een rol speelden in haar agressie, vond ik het opmerkelijk dat ze het zo expliciet zei; "Ik word niet gerespecteerd." Het is begrijpelijk dat mensen die de hele dag door 'als oud vuil behandeld worden', zoals een van de stadspredikanten het uitdrukte, een grote gevoeligheid ontwikkelen voor respectloosheid. Het toont hoezeer de theorie van Baart over 'sociale overbodigheid' of Christian's beschadiging van het *Imago Dei* in de praktijk ervaren worden. De stadspredikant die vervolgens respectvol met haar sprak, deed de woede wegebben. In de *Missio Dei* wordt naast water ook het levende water van het Evangelie aangeboden, op deze wijze; het herstellen van het besef dat ieder mens in Gods ogen belangrijk is, of in Bea's woorden: "jij bent de moeite waard als mens, als kind van God."

Pneumatologie

Hoewel pneumatologie binnen de theologie een heel populair gebied is, kwam ik dit in de praktijk minder duidelijk tegen. Impliciet bleekt dit wel van groot belang. Alle ambtsdrager zien zichzelf op vele momenten als instrument in handen van God. Ze benoemen de ervaring de van de Geest vooral als inspiratie, conform de pneumatologie van Henk de Roest. De Geest lijkt soms ook als een kracht te worden benoemd die op hen inwerkt, conform het denken van Pannenberg. De ambtsdragers lijken daarbij vooral van een twintigste-eeuwse pneumatologie uit te gaan, zoals Moltmann deze ontwierp, een leer waarin de Geest overal aanwezig kan zijn, in ieders leven, niet speciaal binnen de muren van een kerk. Het is een Geest die troost en bemoediging schenkt, aanzet tot actie. Anna benoemt de Geest expliciet als zijnde inspiratie. Het gaat daarbij om plotselinge inzichten of impulsen. Chris omschrijft de Geest als een ervaring van innerlijke kalmte en rust in zichzelf. Dirk werkt vanuit de Geest, die hem leidt. Hij tekent daarbij aan dat hij niet zover wil gaan om 'marionet van God' te zijn, maar laat nadrukkelijk ruimte voor hetgeen zich aandient en waarin de Geest een rol kan spelen, in samenwerking. Hij voelt de aanwezigheid van de Geest vooral in de stiltes in het nabij zijn met anderen en in gezamenlijk gebed. Bea vindt dat de Geest pas neerdaalt "daar waar twee of drie in

Mijn Naam aanwezig zijn”, voor haar is de inspiratie van de Geest eerder iets dat in gemeenschap plaatsvindt.

Tijdens het veldonderzoek maakte ik deze ervaring niet expliciet mee, hooguit in de ontmoeting in de tram van een dakloze die vanwege een gewonde arm naar het ziekenhuis moest om daar het verband te laten verwijderen. Bea drong er bij hem aan dit snel te doen, omdat er anders nieuwe fysieke problemen ontstaan. Dit had iets weg van een noodzakelijk interventie, die bij toeval plaats kon vinden.

Uiteindelijk zeggen alle ambtsdragers gedragen te worden door de Geest, die hier en nu plaats zijn werk doet, niet de *pneuma* die naar een andere wereld verwijst en zich voornamelijk binnen het kader van de eredienst openbaart, waar Moltmann zich tegen keerde. Eerder blijkt zij zich in de praktijk als de oud-testamentische aanwezigheid *in* deze wereld, hier en nu, de '*ruach*' te manifesteren. Hierin wordt ook het belang duidelijk van de modernere pneumatologie voor *Liquid Church*: de Geest werkt overal, zij werkt daar waar zij nodig is, ook buiten de kerk. De moderne pneumatologie geeft zo ruimte aan de nieuwe vormen van kerkzijn in haar belofte dat de troostende en bemoedigende Geest overal kan werken.

Presentietheorie

Het woord presentie werd in de bestudeerde literatuur verschillend gebruikt. De ambtelijke documenten hebben het over 'christelijke *presentie* in de stad'. Dit sluit eerder aan bij het denken over presentie van Ellul en van Shenk, waarbij presentie vooral missionair is, een aanwezigheid van de kerk. Ten tweede doelt het woord presentie op de presentiebenadering van Baart en draait dan om het present zijn voor individuen, opdat deze gehoord worden en zich gezien weten. Toch blijkt er een verband te bestaan tussen de missionaire presentie en de presentietheorie van Baart. Deze ontstond historisch gezien vanuit het '*Missionsmoratorium*'. Het was de gedachte dat de *Missio Ecclesiae* niet meer houdbaar was, dat macht de missie gecorrumpeerd had. De missionaris wordt daarom presentiewerker; deze spreekt en luistert in wederkerigheid en gelijkwaardigheid.

Alle ambtsdragers gebruiken presentie in hun werk, bij de stadspredikanten is dit zelfs de belangrijkste methode. Anna zegt dat het geen methode is, eerder een houding. Bea noemt het ook geen methode, eerder 'goede, menselijke omgang'. Toch blijkt er in de praktijk wel wat meer bij te komen kijken.

Zo is er sprake van 'exposure' bij alle respondenten, onderdompeling in de leefomgeving van de ander. Door er te wonen en te werken, met respect voor het anders-zijn en begrip van hun *Lebenswelt*. Alle respondenten blijken daartoe in staat.

De presentietheorie van Baart heeft daarbij een sociologische en zelfs een politieke dimensie. Baart legt in zijn presentietheorie, in het kielzog van Ellul de nadruk op 'armoede en sociale overbodigheid' die veroorzaakt wordt door een maatschappelijk machtssysteem.

Daarom zegt Baart dat mensen moeten zien welk label ze dan geplakt wordt en dat dit niet de hele waarheid over hun persoon inhoudt. Het is de taak van de presentiewerker om voorbij dat label te kijken. In de praktijk bleek Bea zeer scherp in het benoemen en herdefiniëren van het probleem. Dit kan richting *hineininterpretierung* gaan, maar het helpen verwoorden leek eerder; helpen uit te zoeken wat mensen is aangepraat en wat ze echt voelen en ervaren. Ook Anna hield steeds de kern van de

persoon in het oog en weigerde de problematiek te verwarren met wie de persoon in wezen is. Ze doet dit door aandachtig te luisteren en gerichte vragen te stellen. Daarnaast passen beide stadspredikanten ook psychologische technieken zoals bekrachtiging/validatie toe. Deze passen misschien minder in een wederkerige relatie, maar passen wel weer in Baarts denken over de 'virtuositeit van de hoop'.

Presentie zoals Chris en Dirk deze beoefenen, deed me eerder denken aan de eerder beschreven '*mission of presence*' ontwikkeld door Calvin Shenk. Binnen deze missionaire presentie houdt men steeds het Heil van de ander in het oog. De moeilijkheid daarbij is natuurlijk dat men dan wel moet oordelen wat goed voor een ander is en wat het Heil is. Chris leek af en toe in te grijpen en week daarmee af van de 'latende modus' die Baart voorstelt. Dirk beoefende naar eigen zeggen een vorm van presentie die instrumenteel is; ten dienste staat van zijn missie. Ook dit lijkt wat in tegenspraak met Baarts presentietheorie. Dirks presentiewerk is wel terug te voeren op Baarts 'de trouwe toeleg'. Een trouwe betrokkenheid bij de ander, die zich uit in het altijd aanwezig zijn, present zijn in een heel concrete vorm; iedereen kan te allen tijden bij hem in zijn centrum aankloppen, alle dagen van de week. Deze trouw kwam ook sterk naar voren bij de andere respondenten.

Bij Chris kwam het erkennen van de ander als Ander sterk naar voren. Een voorbeeld hiervan is de autistische jongeman die voorafgaand aan een gezamenlijke activiteit georganiseerd door Chris kwam helpen. Doordat deze overprikkeld zou raken op een bijeenkomst van zoveel mensen, maar hij toch wel betrokken wilde zijn bij de activiteit, had Chris voorgesteld dat hij op voorhand zou komen helpen om alles klaar te zetten, zodat deze nog steeds deel kon hebben en er op zijn manier bij betrokken was. Dit was een zeer praktische manier om een ander in het eigen zijn te erkennen, te zien en zo toch bij de gemeenschap te betrekken.

Beide stadspredikanten toonden in hun werk verborgen kennis van deze aspecten van Baarts theorie, die verre voorbijging aan hun eigen omschrijving van presentietheorie als 'gewoon goede omgang' en 'aanwezig zijn en luisteren'.

Chris en Dirk leggen vooral de nadruk op trouw en respect in wederkerigheid, eveneens aspecten van Baarts uitgebreide theorie. Beiden lijken in de praktijk eerder gericht op gemeenschapsvorming en missie en zijn daarbij in eerste instantie hoeder van het groepsproces en pas in tweede instantie presentiewerker volgens Baart.

CONCLUSIE

Mijn onderzoeksvraag luidt: Welke theorieën en theoretische concepten vormen het fundament voor de praktijk van stadspredikanten en pioniers binnen de VPKB? Bij deze onderzoeksvraag heb ik deelvragen geformuleerd en vragen om het theoretisch kader mee te structureren. Dit theoretisch kader gebruikte ik om in het praktijkonderzoek antwoorden op volgende vragen te geven:

- Wat vertellen stadspredikanten en pioniers over de theologische en ecclesiologische achtergrond van hun werk?
- Welke theoretische concepten zijn waarneembaar in hun dagelijkse praktijk?
- Wat is de plaats van de pionier c.q. de stadspredikant binnen de VPKB?
- ***Wat vertellen stadspredikanten en pioniers over de theologische en ecclesiologische achtergrond van hun werk?***

Stadspredikanten en pioniers vertellen dat diaconie de grootste rol in hun werk speelt. Het gaat hierbij om materiële en geestelijke hulp. Daarbij zijn er in de diaconie problemen die als obstakel en soms als grens fungeren; dakloosheid, een tekort aan de meest elementaire levensbehoeftes maken dat mensen minder goed geestelijke bijstand ontvangen. Ook verslaving, agressie en criminaliteit maken het moeilijker om contact te maken. Ze hopen allemaal dat er meer middelen komen om beter in de levensbehoeftes van zij die op straat leven of in armoede leven te voorzien.

Missie speelt eveneens een rol, met name bij de pionier en de diaken. De beide stadspredikanten leggen de nadruk op het luisteren naar mensen, die in de marge leven en laten een spreken over God ontstaan, daar waar er behoefte is. De pionier en diaken leggen eerder nadruk op het kennismaken met het Evangelie, zij menen in alle vrijblijvendheid. Hoewel zij zeggen te werken volgens het idee van Missio Dei zijn er elementen van Missio Ecclesiae in hun werk aanwezig. De diaken laatste refereert aan oude vormen van evangelisatie, waarbij mensen niet alleen uitgenodigd, maar ook verleid moeten worden tot het luisteren naar het Evangelie. Wel komt deze op zich ouderwetse methode opmerkelijk genoeg overeen met de moderne theorie over *Liquid Church*, waarin Ward meent dat de kerk de middelen van het hedendaagse economische systeem mag gebruiken, ook reclame en PR.

Alle respondenten noemen presentietheorie als methode. De stadspredikanten spreken over presentiebenadering in termen van aandachtig luisteren en goede omgang. Wat de stadspredikanten in de praktijk laten zien gaat hun uitspraken verre te boven. Exposure, 'trouwe toelg', geraaktheid, de 'latende modus', bekrachtiging, oordeelloosheid, de ander als ander zien, de ander zien voorbij de positie in het leven en de herdefiniëring van problemen, al deze onderdelen van de uitgebreide presentiebenadering waren als verborgen kennis zichtbaar in hun handelen.

De pionier en de diaken gebruiken de presentiebenadering volgens eigen zeggen instrumenteel, vooral als manier van contact maken en ten dienste van de missie. Zij leggen in de interviews de nadruk op eerlijkheid en respect en het zoveel mogelijk opschorten van oordelen, dit zijn eveneens belangrijke aspecten in de theorie van Baart.

Alle respondenten leggen de nadruk op het belang van samenkomst en gemeenschapsvorming. Dit gaat verder dan vrijblijvend samenzijn. Het gaat om, zoals de diaken dit noemt; het opbouwen van 'community'; samenleven, in gelijkwaardigheid.

In de gesprekken benoemden alle respondenten het belang van het 'vloeibaar maken' van de kerk. Ze noemden met name het op zichzelf terugplooiën van de kerk en van individuele gemeentes, waarbij het zelfbehoud en de eigen 'club' de focus wordt.

Volgens twee van de vier respondenten is er sprake van 'fuzzy' grenzen als het gaat om de nieuwe vormen van kerkzijn, de andere twee respondenten zien geen probleem alle activiteiten onder de noemer kerkzijn te scharen. Twee van hen vinden dat activiteiten impliciet of expliciet gericht moeten zijn op het Woord, een enkele vindt dat ook de kerk expliciet een rol moet spelen.

De regels en statuten sluiten volgens respondenten niet altijd aan bij de praktijk. Maar omdat de taakomschrijving van de nieuwe ambten ruim is opgesteld, is dit in de praktijk vaak geen probleem. Ook geeft de ruime taakomschrijving de mogelijkheid om vanuit de context te werken.

● ***Welke theoretische concepten zijn waarneembaar in hun dagelijkse praktijk?***

Pneumatologie was in het werk minder waarneembaar. Juist in het werk buiten de kerk, kan een ambtsdrager zich laten inspireren, onverwachte zaken doen en zo opeens aanwezig kunnen zijn voor iemand in nood.

Missie als *Missio Dei* speelt in de praktijk wel een grote rol. Bij de pionier en de diaken blijft een spanningsveld tussen *Missio Ecclesiae* en *Missio Dei* bestaan. De *Missio Dei* als herstel van het *Imago Dei* wordt vooral door de stadspredikanten toegepast en sluit naadloos aan bij de inzet van de presentiebenadering.

Presentietheorie is de crux van het werk op de straat en in de verschillende werkingen waar de stadspredikanten werkzaam zijn. Het was duidelijk hoe zij op die manier in gesprek met mensen die in de marge leven raakten en hoezeer deze mensen, die soms afwerend en gesloten waren, hierdoor toch in gesprek raakten en zich gerespecteerd voelden. 'Exposure' speelde in de praktijk ook een grote rol bij alle ambtsdragers. Door in dezelfde omgeving te leven en te werken, ontstaat er wat meer begrip van de situatie van de ander. Bij de andere twee ambtsdragers speelt presentie in mindere mate een rol, waarbij zij het eigen oordeel opschorten ofwel voor zich houden en de ander als Ander respecteren als zijnde kind van God.

Drie respondenten verwezen naar het probleem van de *Solid Church* (vgl. Wards theorie), een vorm van kerkzijn waarin een gemeenschap zich teveel op zichzelf terugplooiert en daarmee het contact met de buitenwereld (deels) verliest. Twee ambtsdragers benoemden expliciet het probleem van *Solid Church* in de kerk, de andere twee deden dit impliciet door te verwijzen naar problematieken binnen de kerk die vanuit deze theorie verklaard kunnen worden.

Duidelijk werd dat de ambten volledig vanuit de theorie over *Liquid Church* en 'fresh expressions' ontwikkeld zijn. Het gaat om activiteiten die laagdrempelig zijn, vrijblijvend zijn en gericht zijn op buitenkerkelijken, deels op de leefwereld van mensen die in de marge leven. Met name de pionier en de diaken ontwikkelen daarbij nieuwe vormen van liturgie, nieuwe vormen van samenzijn die als 'fresh expression' gezien kunnen worden. Deze trekken ook daadwerkelijk mensen van buiten de kerk aan.

Ook de gedachte van 'mixed economy' kwam in de praktijk naar voren, vooral als *work in progress*. Op het ambtelijke niveau wordt veel gedaan en ook zijn er de nodige ondersteuning in het leven geroepen.

Tenslotte lijkt het statuut uit te gaan van de ambten zoals die gekend zijn binnen de traditionele ambten, terwijl bijvoorbeeld diaconie buiten de kerk heel andere proporties aanneemt en heel andere uitdagingen kent, die niet of in veel minder mate een rol spelen binnen de reguliere diaconie. De geboden ruimte in de taakomschrijving blijkt daarin voor de praktijk heel gunstig te werken, een 'good practice' te zijn.

• **Wat is de plaats van de pionier c.q. de stadspredikant binnen de VPKB?**

De pionier, diaken en de stadspredikanten nemen in aantal binnen de VPKB een bescheiden rol in. Zij werken ook in de praktijk eerder in de marge van de kerk. Hun statuut en ecclesiologische plaats is verbeterd, zo is hen stemrecht toegekend op de Synodevergadering. Het lijkt hier om een eerste begin te gaan richting een meer volwaardige positie binnen de VPKB, in ecclesiologische en op den duur ook in praktische zin.

Beantwoording van de hoofdvraag

De hoofdvraag luidt: Welke theorieën en theoretische concepten vormen het fundament voor de praktijk van stadspredikanten en pioniers binnen de VPKB? Met name het concept van de *Missio Dei* blijkt van groot belang. Ze speelt een expliciete rol in het werk van met name de pionier en diaken en impliciet een grote rol in het werk van de beide stadspredikanten, maar dan als *Missio Dei* als herstel van het *Imago Dei*. Ook presentietheorie speelt als praktische, pastorale benadering een zeer grote rol, met name in het werk van de stadspredikanten. Daarbij passen zij deze deels vanuit onbewuste kennis toe en doen recht aan de reikwijdte van deze veelomvattende theorie. In het werk van de diaken en de pionier speelt presentietheorie ook een rol, maar staat deze eerder ten dienste van de missie en het vormen van gemeenschap. Ik vond het verrassend te zien hoe de nieuwe vormen van *Missio Dei* en de presentiebenadering raakvlakken met elkaar bleken te hebben. Ik meen dat deze nieuwe vorm van missie deels onbewust wordt toegepast en via het vormen van het theoretisch kader in dit onderzoek geëxpliciteerd werd en helder naar voren kwam.

De theorie over *Liquid Church* van Pete Ward speelde zondermeer een rol in de praktijk van stadspredikanten en pionier/diaken. Het werken in en ontwikkelen van laagdrempelige vormen van kerkzijn, gericht op buitenkerkelijken en daarbij een oog houdend voor de moderne mens die

grotendeels alleen in gelijkheid en op een meer vrijblijvende wijze aan vormen van kerkzijn wil deelnemen. Het was opvallend hoezeer de ambtsdragers in gelijkaardige termen denken over de kerk en zijn analyse over de plaats van de kerk binnen de maatschappij. Deze theorie lijkt ook helpend te zijn in de praktijk; het verklaart waarom de kerk zou moeten meebewegen met de moderniteit. Ook de analyse van dit probleem van *Solid Church* deelden zij; vormen van kerkzijn die zich teveel afkeren van de samenleving en op zichzelf terugplooiën in het vormen van meer gesloten clubs en gemeenschappen. De uitdaging van de kerk is deze opnieuw in een breder maatschappelijk kader te plaatsen. Zij zijn daarin voortrekkers.

De georganiseerde activiteiten komen overeen met wat in de theorie '*fresh expressions*' wordt genoemd. Deze blijken inderdaad volgens de definitie van Pulinckx¹⁴⁷ contextueel verankerd, laagdrempelig te werken, missionair te zijn en gericht op netwerken die leiden tot discipelschap. Dat laatste is in mindere mate aan de orde. Het beleid rondom ambten en taakomschrijving was zichtbaar in de praktijk, zeker daar waar een ruime taakomschrijving het mogelijk maakte om goed vanuit de lokale context te werken, die per stad zeer verschilde.

Tenslotte speelde het principe van '*mixed economy*' een rol. De aansluiting tussen de verschillende vormen van kerk en samenwerking blijkt nog niet op punt te staan. Dit is in de praktijk een remmende factor voor het werk van deze ambtsdragers. Er is al sprake van een inbedding op een aantal ambtelijke niveau's, ook zijn er contacten met reguliere gemeentes en dragen gemeenteleden en ambtsdragers bij aan de *fresh expressions*. Maar wat door de werkzame ambtsdragers in deze nieuwe vormen van kerkzijn nog gemist wordt is een daadwerkelijke samenwerking op een concreet diaconaal niveau, een daadwerkelijk met elkaar kerkzijn binnen de gehele VPKB, in wederkerigheid.

Aanbevelingen en vervolgonderzoek

Mijn aanbeveling is dat de VPKB het ruime kader dat zij biedt voor deze ambten behoudt; het werkt en blijkt een *good practice* te zijn. Een meer concrete samenwerking en wisselwerking tussen reguliere gemeentes en de nieuwe vormen van kerkzijn is volgens alle respondenten wenselijk.

Een breder vervolgonderzoek is wellicht interessant, bijvoorbeeld één waarbij de laatste initiatieven in het *Chaplaincy Project Brussel* worden betrokken. Dit is een *learning/working community*, waarin theorie en praktijk met elkaar in interactie staan. Ook kan in een vervolgonderzoek de werking van nieuwe vormen van in omringende landen als Nederland, Duitsland en het VK worden onderzocht, in de vormen waarin zij daar bestaat (street pastor, stadspastor, City Pastor etcetera). Het zou interessant zijn te onderzoeken hoe deze vormen van kerkzijn functioneren in landen, waarin de protestantse aanwezigheid veel groter is en meer vanzelfsprekend in de cultuur verankerd is en waarin de nieuwe vormen van kerkzijn al veel langer en op veel grotere schaal tot stand zijn gekomen. Mogelijk leidt dit

---

¹⁴⁷ Zie: *Sacramenten in Fresh Expressions of Church: een korte verkenning*, VPKB beleidsdocument, p.1

tot nieuwe inzichten en aanbevelingen richting de zich deels nog ontwikkelende nieuwe vormen van kerkzijn in onze kerk.

En tenslotte, hoewel het buiten mijn onderzoeksvraag valt, werd in mijn onderzoek wel duidelijk dat pioniers en stadspredikanten over vormen van kennis en over vaardigheden moeten beschikken, die niet als vanzelfsprekend in de reeds bestaande opleidingstrajecten aan bod komen. De Synode heeft al beslist dat er een opleiding moet komen voor pioniers. Een nader onderzoek zou zich ook concreet kunnen richten op de benodigde competenties en de inhoudelijke uitwerking van een nieuw opleidingstraject.

NAWOORD

Het was zeer interessant om het stadspredikantschap en de pioniersplekken binnen de VPKB in de praktijk te onderzoeken en ik ben dankbaar voor de tijd die ik in het veld met de ambtsdragers kon doorbrengen. Hoewel nog klein in aantal, denk ik dat de laagdrempelige vormen van kerkzijn een groot potentieel in zich dragen en een wezenlijke bijdrage aan de kerk in zijn geheel kunnen leveren en ervoor zorgen dat de kerk nog meer kan participeren in de samenleving, vanuit het Evangelie.

Literatuurlijst

Andries Baart, *Een beknopte schets van de presentietheorie*, In: Presentie, themanummer Sociale Interventie, 2020

Andries Baart, *Een theorie van de presentie*, Boom, Meppel, 2004

Karl Barth, *Die Kirchliche Dogmatik, Die Lehre von der Schoöpfung*, deel III / 2, Theologischer Verlag Zürich, 1979

Martin Buber, *Ich und Du*, Gütersloher Verlagshaus, Gütersloher (1922), 1999

Zygmunt Bauman, *Liquid Modernity*, Polity, Cambridge, Polity, 2000

Dietrich Bonhoeffer, *Ethik* In: Dietrich Bonhoeffer Werke, 6, Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh, (1949) 1998

David J. Bosch, *Believing in the Future, Towards a Missiology of Western Culture*, Trinity Press, Harrisburg, 1995

David J. Bosch, *Transforming Mission*, Orbis Books Ossining, 1991

Johannes Calvijn, *Institutie: of onderwijzing in den christelijken godsdienst*, transl. A. Sizoo, Delft: Meinema, 1931

Jayakumar Christian, *The Implications of Innovation: Back to the Future (looking forward)*. in: Charles E. van Engen, *The State of Missiology Today: Global Innovations in Christian Witness*, Intervarsity Press, Westmont, 2016

Hub Crijns (red.), *Barmhartigheid en Gerechtigheid. Handboek diaconiewetenschap*, Kok, Kampen, 2000

Concept Projectomschrijving over het pionieren in Oostende, VPKB, 2016-2017

Een stadspredikant voor Gent, samengesteld door de beide Gentse VPKB-kerkgemeenschappen Gent-Centrum en Gent-Noord en het district Oost- en West-Vlaanderen, 2021

Elizabeth Dreyer, *Resources for a Renewed Life in the Spirit and Pneumatology*, in: An Advents of the Spirit: Orientations in Pneumatology-Symposium Conference Papers, Marquette University, 1998

J.D.G. Dunn, *Beginning from Jerusalem: Christianity in the Making*, vol. 2, Eerdmans. 2009

Jacques Ellul, *The Meaning of the City*, Wipf and Stock, Eugene (1951), 2011

Charles E. van Engen, *The State of Missiology Today: Global Innovations in Christian Witness*, Intervarsity Press, Westmont, 2016

Wilhelm Fink, *Natalität: Geburt als Anfangsfigur in Literatur und Kunst*, Brill, 2019

Ganzevoort en Visser, *Zorg voor het verhaal, Achtergrond, methode en inhoud van pastorale begeleiding*, Meinema, Zoetermeer, 2007

Goodhew, Roberts & Volland, *'Fresh!' An introduction to Fresh Expressions of Church and Pioneer Ministry*, SCM Press, London, 2012

Bob ter Haar en Tony Addy, *Urban Mission* - in: Brochure Stadspredikant Antwerpen 1989 -2009, Waar het visioen ontbreekt, verwildert het volk, brochure PSC, Antwerpen, 2009

Karl Hartenstein, *Wozu nötigt die Finanzlage der Mission*. In: *Evangelisches Missions-Magazin* 79, 1934, p. 217–229

Veli-Matti Kärkkäinen, *Pneumatology The Holy Spirit in Ecumenical, International, and Contextual Perspective*, Baker Academic, Grand Rapids, 2002

Jooseop Keum (ed.), *Together towards Life, Mission and Evangelism in Changing Landscapes*, WCC Publications 2013

Emmanuel Levinas, *Difficile Liberté*, Albin Michel, Parijs, 1984

Emmanuel Levinas, *Totalité et Infini, Essai sur l'extériorité*, Hachette. Parijs, 1961

Guy Liagre, *Basis en Ambt: over de ambtsvraag in de Verenigde Protestantse Kerk in België*. In *Michsjol* 10 (3), 2001

Kevin P. Lines, *The Continued Importance of a Mission Moratorium*, paper, 2008

Memo voor Eigentijds kerkzijn vanuit de missionaire dag 'Missie in de Marge', Mechelen, 2019

Jürgen Moltmann, *The Spirit of Life: A Universal Affirmation*. Minneapolis: Fortress, 1992

Jürgen Moltmann, *Der Geist des Lebens, Eine ganzheitliche Pneumatologie*, Christian Kaiser Verlag, München, 1991

Moonjang Lee, *Rethinking the Nature of Christian Mission*, in: Charles E. van Engen, *The State of Missiology Today: Global Innovations in Christian Witness*, Intervarsity Press, Westmont, 2016, (ebook-versie) p.306

Emerito P. Nacpil, "Mission But Not Missionaries," *International Review of Mission* 90, 1971

Stefan Paas, *Vreemdelingen en priesters. Christelijke missie in een postchristelijke omgeving*, Zoetermeer: Boekencentrum, 2015

Pionieren - Eigentijds Kerk-Zijn, Brochure naar aanleiding van de studiedag pionieren, VPKB-studievergadering, 2018/2019

Pioniers in de VPKB: Statuut, opleiding en bevoegdheden: voorstellen voor de toekomst, Sacramenten in Fresh Expressions of Church: een korte verkenning, VPKB, 2020

Edward W. Poitras, *Saint Augustine and the Missio Dei, A reflection on Mission at the close of the Twentieth Century*, *Mission Studies* 0168-9789, Brill, Leiden, 1984

Liesbeth Pulinx, *Een Mission (Im)possible voor de kerk: uitdagingen voor de Rooms-katholieke kerk in Vlaanderen vanuit hedendaagse missionaire inzichten*. Dissertatie. Katholieke Universiteit Leuven, 2017

Karl Rahner, *the Legacy of Vatican 11, and Its Urgency for Theology Today*, *Catholic Theological Society Proceedings*, E. Dreyer, 1996

Konrad Raiser, *The Holy Spirit in Modern Ecumenical Thought*, in: *The Ecumenical Review* 41, no. 3, 1989

Henk de Roest, *En de wind steekt op! Kleine ecclesiologie van de hoop*, Kok Boekencentrum, Utrecht, 2005

K.A. Schippers, *Kerkelijke presentie in een oude stadswijk*, Kok, Kampen, 1990

The Archbishops' Council, *A Mission-shaped Church*, Church House Publishing, 2004

Thomas Schirmacher, *Missio Dei – Mission aus dem Wesen Gottes*, Verlag für Theologie und Religionswissenschaft, Nürnberg, 2011

Gerold Schwarz, *The Legacy of Karl Hartenstein*, in: *International Bulletin of Missionary Research*, July, 1984 / 07 Vol. 8; Iss. 3

Calvin Shenk, *A Relevant Theology of Presence, A Mission Focus Pamphlet*, Focus, Bemidji, 1982

Luc Tanja, *Zoeken naar Presentie, Masterscriptie Contextual and Cross-Cultural Theologies*, Vrije Universiteit, 2010

Nel Verhoeven, *Wat is onderzoek? Praktijkboek methoden en technieken voor het hoger onderwijs*, Boom Uitgevers, Meppel, (2007) 2006

Pete Ward, *Liquid Church*, Hendrickson Publishers, Peabody, 2002

Werkverslag van de stadspredikant te Antwerpen, PSC, 2017

David Martin Whitworth, *Missio Dei and the Means of Grace: A Theology of Participation*, Wipf and Stock, Eugene (Oregon), 2019

Johannes Verkuyl, *Contemporary Missiology: An Introduction*, Eerdmans, Grand Rapids 1988

Walter Wink, *The Powers that Be, Theology for a New Millenium*, Doubleday, New York 1998

Robert Wuthnow, *Loose Connections: Joining Together in America's Fragmented Communities*, Harvard University, Press 1998

BIJLAGEN

A. VRAGENLIJST

PNEUMATOLOGIE

1. Ervaar je Gods aanwezigheid?
2. Wat inspireert je in je werk?

LIQUID CHURCH

3. Wat vertellen mensen die je tegen komt over God?

ROL VAN JEZUS

4. Op welke manieren sta je mensen bij in je werk?
5. Is de opdracht van Jezus in Mat. 25:35-40 voor jou belangrijk of zijn er andere Bijbelsverzen die je met name inspireren?

MISSIE

6. Betrek je mensen door je werk direct of indirect bij de kerk?
7. Speelt missie daarbij een rol?
8. Is het stichten van gemeenschap een uitgangspunt?

PRESENTIE

9. Werk je oplossingsgericht/doelgericht?
10. Wat is voor jou de meerwaarde van luisteren naar de verhalen van mensen?
11. Hoe ga je om met mensen die totaal verschillen van jou?

12. Is er sprake van assessment in je werk?

ECCLESIOLOGISCH

Fresh Expressions

13. Hoe wordt je doelgroep omschreven? Wat is het achterliggende beleid?

14. Hoe leg je contact met hen?

15. Welke vormen van samenkomst komen voor in je werk?

16. Zijn dit wat jou betreft vormen van kerkzijn? Wat bepaalt dat?

17. Ontstaan er door activiteiten vormen van gemeenschap en verbondenheid?

18. Wat maakt dat mensen terugkeren naar activiteiten?

Ecclesiologisch model

19. Is het bestaande model van de VPKB goed uitgerust voor het opnemen van deze nieuwe vormen?

'Mixed Economy'

20. Hoe gaan de georganiseerde activiteiten samen met de reguliere gemeentes in jouw stad?

21. Is er een samenwerking met sociaal-culturele organisaties in je stad? Zo ja, hoe verloopt deze?

CONTEXTUEEL

22. Je werk speelt zich af in de biotoop van een stad; op welke manier bepaalt de stad jouw werk?

23. Je werkt in buiten de kerk in de samenleving. Hoe speel je in op de specifieke culturen in je stad?

24. Komt het samenkomen van culturen terug in de soort activiteiten die je organiseert of waar je aan mee werkt?

HET AMBT

25. Vanuit welke opdracht werk je? Hoe zien je belangrijkste taken eruit zoals door de VPKB samengesteld?

26. Hoe zien je belangrijkste taken eruit zoals door de VPKB samengesteld?

27. Wat zijn de grootste uitdagingen in je werk?

CHAPLAINCY

28. Hanteer je bepaalde methodes?

PREDIKANT

29. In hoeverre komt je werk overeen met dat van een reguliere predikant en in hoeverre wijkt het af?

KERKENRAAD

30. Hoe word je ondersteund in je werk bij het ontbreken van een kerkenraad? Wat komt daar voor in de plaats?

31. In hoeverre werkt de huidige structuur?

32. Behoeft deze nog aanpassing?

TOEKOMST

33. Wat is je hoop voor de toekomst, wat is de kerk waar je van droomt?

B. INTERVIEWS

Omwillen van privacy-overwegingen zijn de namen van de deelnemers en de werkingen dit onderzoeksverslag geanonimiseerd.

a) Interview met stadspredikant Anna

Ervaar je Gods aanwezigheid?

Ja, als momenten van inspiratie.

B. Kan je een voorbeeld noemen?

Een psychiatrische patient die altijd belde, soms ook als het mij slecht uitkwam. Ik heb al zo vaak gemerkt bij haar: ze lijkt wel een soort engel van God, maar dan moet ik eerst voorbij dat gevoel van 'het komt nu niet uit, wat vervelend'. Een engel, omdat ze vervolgens iets zegt in haar eigen verwerking, wat ik ook net moest horen. Wat mij ook al eens op mijn nummer zette. Dat heb ik met sommige mensen.

Of ik zeg of doe zelf iets wat ik helemaal niet verwacht van mezelf.

Ontmoetingen van hart tot hart, waarin mensen zich aan je toevertrouwen. Ik voel die als Heilige Momenten; daar kan ik erg van onder de indruk zijn. Gods aanwezigheid, zo zie ik dat.

Wat inspireert je in je werk?

Dit is wat ik wil doen. Omdat ik hier het meeste kans maak om God tegen te komen. Omdat dit mijn ding is, omdat ik dan mezelf het meest op mijn gemak voel, ik het meest mijzelf voel. Omdat het veel voldoening geeft om te zien hoe mensen weer op adem komen; gezien worden, erkend worden, zich beluisterd voelen. Zich bevestigd voelen ook in het feit dat ze goed bezig zijn. Dat gaat ook om medewerkers, niet alleen om de mensen op de straat.

Het doet ook veel als mensen zeggen; hier komen we tot rust na de oorlog en alle noodhulp.

Wat vertellen mensen die je tegen komt over God?

Het is heel verschillend; God ervaren ze als de hulpbron van hun leven, of als de man met de baard die veroordelend is en alles ertussen. Sommige worstelen met God, omdat ze van Allah moeten aanvaarden wat Hij op hun pad brengt. Op de Bijbelbabbel bij Senioren komen ook mensen die zeggen: ik heb er niks mee, of ik ben kritisch. Deze vrijheid is er helemaal, dat is belangrijk.

Op welke manieren sta je mensen bij in je werk?

Er zijn drie niveaus. Er is het basiswerk dat op straat plaatsvindt, op inloopplekken, op huisbezoeken. Het gaat dan om presentie bij mensen in armoede, mensen zonder dak boven hun hoofd of thuislozen, gevluchte jongeren, klanten in de sociale kruidenier en bewoners van de Y *[een sociaal huisvestingsproject, in het leven geroepen betaalbare appartementen met laagdrempelige begeleiding voor erkende vluchtelingen, B.]*. Dat is de basis van mijn werk. Het draait om het je blootstellen aan de realiteit. Het gaat erom met hen op te trekken, met hen samen te zijn, hen te beluisteren.

De tweede laag in mijn werk bestaat eruit om vrijwilligers en stagiairs te zoeken en op te volgen. Ook dit doe ik vanuit de presentiebenadering; vrijwilligers en stagiairs hebben net zo goed behoefte om bijgestaan te worden in hun sterktes, om twijfels te delen, om kwetsbaarheden van in het werk te bespreken. Zij zijn net zozeer mensen waar ik mee werk als de mensen in het basispresentiewerk. En ook het bijstaan van kerkmensen, sympathisanten vanuit de kerk, die meeleven en in deze wereld leven, die leven met de vragen die de wereld oproept. *"Hoe gaan we daar in ons geloof mee om?"* is daarbij vaak de onderliggende vraag.

Twee keer per jaar ga ik zelf voor in elke kerk die met onze organisatie verbonden is, andere zondagen ga ik er naar de dienst, net ook om aanspreekbaar te zijn voor de gemeenteleden als stadspredikant. Mensen willen wel eens wat erover kwijt, of spreken over vluchtelingen, armoede, diaconie etcetera.

De derde laag bestaat uit netwerken in en samenwerken met organisaties; vrijwilligersorganisaties, overkoepelende organisaties, al dan niet van kerkelijke aard. Kerkelijke organisaties zijn de regionale informele kerkkoepel en de districtsvergadering. Niet-kerkelijke organisaties zijn de organisaties die werken rond armoede en vlucht. Samen geven we een stem aan hetgeen we in ons werk meekrijgen aan ervaringen. Dit vertalen we in signalen, in noden en aanbevelingen en deze koepels brengen deze signalen en aanbevelingen op andere niveaus en bij beleidsorganen in.

Is de opdracht van Jezus in Mat. 25:35-40 voor jou belangrijk of heb je een andere Bijbelspreuk die je met name inspireert?

'De minste onder ons' of 'de kwetsbare' vind ik niet echt goede termen. Sommige mensen hebben minder draagvlak door de omstandigheden of hun jeugd maar zijn daarin soms juist heel strijdlustig en krachtig. 'De minst geziene': dat is een goede benaming en is mijn richtlijn. We doen dat samen als Lichaam van Christus; met de aalmoezeniers, diakenen, met hulpinitiatieven.

Onze focus is: de omweg te maken. Zoals Jezus de omweg maakte voor de Samaritaanse vrouw; hij maakte letterlijk een omweg. Ik ben daarbij ook maar een mens, ik heb niet altijd zin in weer een appèl. Maar als ziekenhuispastor leerde ik al: dit zou Jezus kunnen zijn. Ik geloof niet in algehele goddelijke leiding maar wel dat ik moet hier nu zijn.

Hoe wordt de doelgroep omschreven? Wat is het achterliggende beleid?

De doelgroepen voor mij als stadspredikant zijn divers en zijn bepaald door de organisatie waarbinnen ik werk, met haar deelwerkingen:

- de Jongerenwerking: jongeren tussen zeventien en vijfentwintig jaar, bij aanmelding, zonder familie in België. Dit omdat ze door meerderjarig te worden in veel hulpverlening buiten de boot vallen.

- de Seniorenwerking Open Huis: ouderen met armoede-ervaring. Maar we vragen niets en stellen geen voorwaarden; wie komt, is welkom. Wel spreken en werken we rond armoedebestrijding; wie zich aangesproken voelt doet mee. We gaan ervanuit dat dit zichzelf selecteert.

- in het huisvestingsproject: gevluchte gezinnen uit Oekraïne en Syrië.

- in mijn verdere presentiewerk: klanten in de sociale kruidenier met wie we partner zijn, dak- en thuislozen in het onthaal van de bevriende organisatie, en wie er maar op mijn weg komt; in mijn buurt en werk zijn dat vanzelf mensen in armoede en op de vlucht.

- mensen in de kerken

Zoals gezegd bevinden mijn doelgroepen zich vanuit het basiswerk op drie niveaus: basis, begeleiders en kerken/netwerken.

B.: Spreek je op straat specifiek mensen die mogelijk in bepaalde doelgroepen vallen?

Ik ben geen straatpastor zoals anderen. Ik werk vanuit bestaande werkingen en gebruik deze als inbedding. Later kom ik de mensen op straat tegen of op andere plekken, en dan spreek ik hen natuurlijk aan als ik de kans en gelegenheid zie. En zo leer ik ook weer anderen kennen.

Hoe leg je contact met hen?

Het werkt heel organisch. In het begin vond ik het lastig en vroeg mezelf ook af in hoeverre ik straatpastor wilde zijn. Gelukkig leerden mensen mij kennen. Als ik zie dat iemand dakloos is, heb ik de neiging eens te gaan praten, contact te maken. Ik stel dan vragen als: *Hoe gaat het vandaag met je? Het is wel koud hè? Al die regen al de tijd is ook niet leuk.* Soms zeggen ze: *Ik voel me ziek en moe.* Soms vraag ik of ze een plek hebben om te slapen vannacht, om eventueel te verwijzen. Soms geef ik wat geld of eten, een beetje vanuit het buikgevoel.

Welke vormen van samenkomst komen voor in je werk?

In de kerken van mijn stad als ik er voorga, en als ik in de kerken aanwezig ben, in hun kerkdiensten en sommige activiteiten.

Verder organiseer ik met de commissie stadspredikant een jaarlijks diaconaal ontbijt. Dit is voor iedereen die diaconaal betrokken en bezig is in de kerk. De bedoeling is om samen te zijn en je niet alleen in je werk te voelen maar om daarover eens te kunnen uitwisselen en delen met elkaar.

Toen we onze appartementen voor de vluchtelinggezinnen inrichtten met gedoneerde meubels, ontstond er spontaan ook een mooi samengaan en samenzijn van een diverse groep kerkelijke vrijwilligers, die tussen de camionladingen door met elkaar in gesprek raakten.

Dan is er natuurlijk de maandelijkse Bijbelbabbel met mensen in armoede.

We hebben vluchtelingenjongeren en ouderen in armoede wel eens samen gebracht in activiteiten. Maar dat werkte soms wel, soms niet. Omdat ze elkaar letterlijk niet verstaan; plat dialect tegenover mensen die nauwelijks Nederlands spreken.

Een Nieuwjaarsdronk op de binnenkoer van de kerk met beide groepen werkte beter. Er waren lekkere hapjes en een medewerker las zijn nieuwjaarsbrief op rijm voor. Er was een jongere die Afghaanse raadseltjes opgaf. De ouderen snapten de humor ervan niet, maar vonden het toch leuk. Iemand zong

Afghaans liedjes en die teksten werden vertaald. Nu is een van de ex-jongeren medewerker van ons Open Huis voor Senioren. Ze vinden hem heel lief en hij doet heel erg zijn best. Dat is een mooi samengaan; mensen maken elkaar mee.

B: Heb je activiteiten zelf bedacht?

Het diaconaal ontbijt hebben we bedacht als commissie stadspredikant. Daar ging als inzet een uitvoerige bevraging aan vooraf door mij van alle diaconaal geëngageerden (formeel en informeel) van de dragende kerken. Over hun engagement, visie, moeiten en hoe ze diaconie in de kerk ervaren en wat ik daar in zou kunnen betekenen als hun diaconale stadspredikant. *'Ik ben een doener en ik wil niet voor het voetlicht komen'* was een uitspraak die veel terugkwam. Door dit gespreksontbijt voor hen te organiseren willen we bekrachtigen hoe belangrijk diaconie en diaconale inzet is.

Zijn dit wat jou betreft vormen van kerkzijn? Wat bepaalt dat?

Ja. Vooral de Bijbelbabbel. Fijn om hun het v/Verhaal te laten doen. Hier klopt voor mij het hart van mijn werk. Daar gebeurt wat ik kan zien als kerkzijn. Samen onbevangen de eigen verhalen en de Grote Verhalen op elkaar laten inwerken.

Ontstaan er door activiteiten vormen van gemeenschap en verbondenheid?

In de werkingen ontstaat veel onderling contact, men ontmoet elkaar, in en los van activiteiten. Ik kom overal, ondersteunend en verbindend.

Is het bestaande model van de VPKB goed uitgerust voor het opnemen van deze nieuwe vormen?

De werelden van kerk en PSC's zijn meer uit elkaar gedreven.

De PSC's werden vroeger ervaren als: 'Het is van ons, van onze kerken.' Toen waren er ook meer vrijwilligers vanuit de kerk. Op een gegeven moment is het PSC een fusie aangegaan met CAW om daardoor broodnodige subsidie te kunnen krijgen. Dat proces en het loslaten van een aantal initiatieven hebben mogelijk wat vervreemdend gewerkt bij kerkmensen en naar de VPKB. Later is de Jongerenwerking wel weer teruggehaald door het PSC als eigen werking, in samenwerking met CAW. Maar we werken minder expliciet religieus dan vroeger.

Wat de kant van de kerk betreft: vroeger had je in de VPKB een gevoel van één grote familie; het gemeenschapsgevoel en de gezamenlijke betrokkenheid ook naar de wereld is nu veel minder. De kerk plooit zich meer terug op zondags gebeuren.

Hoe gaan de georganiseerde activiteiten vanuit PSC samen met de reguliere gemeentes in jouw stad?

Ik probeer steeds aan de gemeentes in mijn stad aan te bieden om te komen praten over ons werk, maar het gebeurt niet. Ik ben sowieso informeel in de kerken aanwezig om aanspreekbaar te zijn. Als ik voorga, vertel ik over ons werk, bijv. over ons studiefonds voor gevluchte kinderen en jongeren. Ook schrijf ik in de kerkbladen en in mijn blog en sociale media om ons werk onder de aandacht te brengen. Maar het blijven vaak gescheiden werelden.

Is er een samenwerking met sociaal-culturele organisaties in je stad? Zo ja, hoe verloopt deze?

Ik werk één keer per week in het bevriende daklozenonthaal en één keer per week in de sociale kruidenier en neem maandelijks deel aan het Straatoverleg en regelmatig aan samenwerkingskoepels. Ik neem contact met hulpverleners als het nodig is. Vaak fungeer ik ook als contactpersoon van onze mensen en van onze organisatie voor deze instanties.

De samenwerking is goed, tot mijn verrassing. Het PSC heeft een goede naam in het middenveld van deze stad. En in de praktijk wordt het taboe op religieus geïnspireerde organisaties minder. Er wordt nu aan gewerkt om bruggen te slaan, ondermeer vanuit de UA waar een onderzoeksproject is gestart om beeldvorming, het vertrouwen en de samenwerking tussen levensbeschouwelijke organisaties en sociale organisaties te verbeteren. Daarbij komt wel dat sociaal werk nu meer op de schouders van vrije vzw's terechtkomt dan vroeger doordat de reguliere sociale organisaties steeds minder personeel krijgen en het personeel minder tijd heeft voor meer werk en meer afgebakende taken. Onze generalistische gedreven inbreng is welkom. Een mooi voorbeeld is ook: in het Straatoverleg zitten reguliere en levensbeschouwelijke organisaties in gelijkwaardigheid met elkaar aan tafel, het wordt zelfs voorgezeten door een pastor.

Wat maakt dat mensen terugkeren naar activiteiten?

Ze kennen het en voelen zich er veilig en gezien.

Betrek je mensen door je werk direct of indirect bij de kerk? Speelt missie daarbij een rol?

De vraag is wat je onder missie verstaat. Dit heeft te maken met Godsbeeld, wereldbeeld en mensbeeld. Ik wil mensen als volwaardig en waardevol bejegenen, zoals Jezus. Ik werk zelf vanuit onze inspiratie; die is wat ons zelf draagt en drijft en wat onze prioriteiten bepaalt. Die is eerder profetisch gericht, op een warme en rechtvaardige wereld. In onze dagelijkse werking staan we open voor iedereen, zonder verwachting.

Ik zal een voorbeeld geven: een spontaan moment van dansen met jongeren, dat is iets missionairs in mijn ogen, omdat je laat zien waar het om moet gaan in de omgang tussen mensen. We zoeken samen een samenleving waarin zoveel mogelijk mensen zoveel mogelijk tot hun recht komen. Het kan echt anders, een andere wereld is mogelijk. Dat bedoel ik met 'profetisch bezig zijn'. Evangelisatie zie ik eerder als: dat mensen met hoekjes en stekels zich in de kerk kunnen thuis voelen. Dan is er nog werk te doen voor de kerken.

Is het stichten van gemeenschap een uitgangspunt?

Geen uitgangspunt, maar ik geloof wel heel erg dat mensen gemeenschap nodig hebben. Al doende zie je hen leren samenleven en zich openstellen voor anderen. Jongeren die nu in de pastorie van een van de kerken samenkomen, zeggen soms als ze naar de kerk kijken: 'ik zou daar ook eens willen komen.' Maar de drempel van de kerk is wel hoog. Zondag waren er een paar nieuwe mensen van andere afkomst in de kerkdienst. Niemand durfde ze aanspreken. Ze zaten daar precies verloren. De drempel voor gemeenteleden om mensen aan te spreken is kennelijk ook groot.

Dus zou de kerk moeten veranderen. Kerkmensen willen wel graag. Er bestaat veel lieve inzet ook achter de schermen. Maar de kerk zou meer een plek moeten kunnen zijn waar je gewoon veilig een grote teen kan uitsteken. Inloopmomenten zouden daarbij welkom zijn.

De kerk van X organiseerde tot corona een maandelijks maaltijd, in praktijk kwamen er dan veel ouderen, ook wel loslopende zielen, soms een ex-psychiatrische patiënt. Dat was een mooi initiatief.

Je werk speelt zich af in de biotoop van een stad; op welke manier bepaalt de stad jouw werk?

De stad wordt *mijn* biotoop. Ik ben zo dankbaar dat ik hier in X. woon [*een achterstandswijk B.*], omdat ik dan in hun leven deel. De deining, het ritme van de wijk, de Ramadan, daar zit ik dan middenin. De stad is een bruisend geheel, morgen is het *Pride*... Ook het zwerfvuil, de stank, de spanningen. Het doet mij vaak realiseren, dat het nog maar het puntje van ijsberg is wat ik zie, een fractie van de realiteit van deze wijk.

Je werkt buiten de kerk in de samenleving. Hoe speel je in op de specifieke culturen in je stad?

Je leeft tussen deze mensen, je past je taal aan. Ik neem ook wel 's '*inshallah*' of '*alhamdulillah*' in de mond. We vormen samen één mensheid en we moeten in vrede samenleven, dan doe ik qua geloofstaal mee en leg daarmee verbinding. Ook dat is presentie, vind ik: je taal aanpassen. Inspelen ook op opleidingsniveau, taalschat, dialect, daarin steeds afstemmen om contact te maken. Dat wordt positief ervaren of soms wordt er wat gelachen omdat ik de typische tongval niet heb. Ik vraag hun hoe ze de ramadan ervaren, ik interesseer me voor hun cultuur en land van oorsprong, dat vinden ze fijn.

Komt het samenkomen van culturen terug in de soort activiteiten die je organiseert of waar je aan mee werkt?

Ja. Waar verschillende culturen samenkomen zoals in de Jongerenwerking en in het huisvestingsproject, zijn deze culturen vanzelf aanwezig als een mooie mix. Ik doe bijvoorbeeld ook mee aan een Iftar-maaltijd, met de jongeren en via onze medewerker Mohammed ook met de ouderen; die worden dan meegenomen.

Hanteer je bepaalde methodes?

Ik hanteer vooral de presentiemethode. De kern van deze methode is net dat het geen methode is, het is een benadering, een houding om je voortdurend in te oefenen. Het draait om het beoefenen van volstrekte gelijkwaardigheid. Niet paternalistisch zijn, niet bepalen wat er met iemand moet gebeuren. Maar menselijk aanwezig zijn, verhalen horen, rond armoede, rond uitsluiting en die dan present stellen in het grotere verhaal. Het wordt wel een methode genoemd, en studenten hebben er een powerpoint van gezien, de naam Andries Baart is hen wel bekend. Maar het vergt veel meer. Na 45 jaar van ons bestaan is het bij de sociale partners inmiddels ook bekend dat wij zo werken. Als vzw kunnen wij eigen accenten leggen en deze benadering hoog houden.

Werk je oplossingsgericht/doelgericht?

Onze organisatie wel, voorzover het gaat om bijvoorbeeld huisvesting en de eerste maatschappelijke noden. Eerst een huis, dan kan er meer gebeuren. Dat wordt ook door de mensen zelf steeds aangekaart. De nood is enorm. Huisvesting en eenzaamheid, dat zijn de meest voorkomende problemen. Daarom werken we hierin vooral aan het bieden van veiligheid en ondersteuning. Woningnood en sociaal isolement kan je oplossen door goedkope co-housing met begeleiding in het leven te roepen. Maar de problemen op dit vlak zijn te groot voor ons als kleine organisatie om allemaal op te lossen. Wij beogen pilootprojecten die hopelijk worden opgepakt door het CAW of andere.

Wat is voor jou de meerwaarde van luisteren naar de verhalen van mensen?

Ik werk vanuit presentie; alles moet gestoeld zijn op de ervaringen van de mensen. Daarin laat ik me voortdurend leren door hen. Ik gebruik geen behandelplan. Ze kunnen hun gal spuwen en 'al spuwend' tot rust komen. Ze moeten zich in hun ongebreidelde zelf kunnen uiten, zoals ze zich willen uiten.

Hoe ga je om met mensen die totaal verschillen van jou?

Vooraf in dankbaarheid. Ik hou er juist van als mensen anders zijn dan ik. Ik word daardoor het meest uitgedaagd. Het hangt samen met mijn theologie: vreemdeling zijn op aarde. Dat hangt samen met het denken van Buber, van Levinas en met presentietheorie: de ander als de Ander zien. Je wordt alleen ik, als de ander 'jij' blijft, niet een projectiescherm van jezelf of van je doelen en verwachtingen wordt.

Ik heb uiteindelijk geen benul van de leefwereld van een ander. Zelfs als ik luister, weet ik nog niet wat het is om de deur 'uitgeshot' te zijn, of dat je zo arm bent dat de regen binnenlekt in je huis, of dat je gevluht bent. Het stemt bescheiden. Het doet mij eerbied hebben. Daarom heb ik ook geen zin om te oordelen over verslaving en relaties. Dit helpt me om open te luisteren en nergens van te schrikken. De verhalen raken me wel: ze ontzetten en verbijsteren me. Ik weet dat het zo is en ik weet het niet echt, want ieder verhaal is anders. Het laat me nooit ongemoeid. Schrikken in mijn werk gebeurt nog altijd...

Kan je afstand nemen?

Soms niet, nee. Soms lig ik wakker van iemand die ik ontmoet heb die onder een brug in de regen slaapt. Of van iemand die niet verder wil leven; natuurlijk raakt je dat. Maar ik kan er mee omgaan, ik doe soms heel andere dingen. Je moet af en toe je hoofd leeg maken. Dat maakt dat je wat kan hebben.

Is er sprake van assessment in je werk?

Nauwelijks, ik ben geen maatschappelijk assistent. Ik werk altijd in contexten waarin deze werkzaam zijn. Maatschappelijke begeleiders houden het overzicht, ik houd het alleen bij mijn functie: present zijn. Je moet als presentiewerker juist afleren iets te willen oplossen. Want dan denk je teveel; ik moet daar wat aan doen. Vaak hebben mensen ook al zelf aan een oplossing gedacht of van alles geprobeerd, daarmee hoeft je niet aan te komen. Je moet jezelf eerder vrij houden voor de ander en zijn/haar verhaal. Gelijkwaardigheid bewaren. Jezelf vrij houden om het verhaal van de ander ten volle te laten spreken.

Wat is het doel van je gesprekken met mensen in je stad ?

Geen doel, wel een effect, hoop ik, iets waar ik ruimte voor wil bieden. Mensen willen graag een klankbord om te bekijken: hoe kan ik verder? Waaraan ontleen ik mijn kracht? Ze vragen zich af en hebben nood aan bevestiging: 'Eigenlijk ben ik toch krachtig?' Ik bevestig die kracht. Ze worden zo vaak gezien als probleemgevallen en als je dat helemaal internaliseert daalt je zelfwaarde. Mensen raken vaak ontgoocheld in hulpverleners. Ze verliezen zo een stuk zelfrespect en vertrouwen in anderen. Ik wil hen opnieuw valideren. Maar ik wil daarbij niet dat mensen alleen maar sterk zijn. Integendeel, ze moeten juist ook hun klachten kwijt kunnen. Daar is weinig ruimte voor in onze samenleving: Ongezouten je gal spuwen. Dan merk ik uit ondervinding; dat je ze gewoon moet laten razen, dan ga ik er niet tegenin. Het doet ze deugd. Ik neem mensen altijd serieus. Er zijn ook daklozen die een fantasiewereld opbouwen; daar luister ik ook naar. Achter deze verhalen zit de mens die

serieus genomen wil worden. Ze testen me zo soms ook wel: hoe ga je reageren als ik dit vertel? Mag ik met alle rariteiten zijn wie ik ben?

In welke zin speelt het geloof een rol in de gesprekken die je voert?

Het geloof geeft mij zelf richting aan hoe ik de mensen zie en met hen omga. Ik wil de mensen zien door Gods ogen en Jezus' liefde voor hen belichamen.

Als het gaat om expliciet geloof in gesprekken kom ik dat het gemakkelijkst tegen bij moslims. Sommige moslims vragen door, en ze zijn heel blij als ze horen dat ik dominee ben en ze het over het geloof kunnen hebben. Ook bij daklozen is zingeving een thema. Dat heeft alles te maken met hoe kwetsbaar een mens kan zijn als je op straat woont. Wat helpt je in zo'n situatie om het nog vol te houden? Wat maakt dat je waardevol bent, zodat je kan doorzetten? Soms is dat God. Ook voor sommige ouderen in armoede en voor gevluchte jongeren is geloof een belangrijke krachtbron.

B: Ik zag dat tijdens mijn veldonderzoek, bijvoorbeeld bij een transvrouw die een tijdje op straat woonde. Zij was erg zelfbewust, goed van de tongriem gesneden, ze liet zich niets welgevalen...

De transvrouwen hebben moeten vechten voor hun plek in de wereld. Ze hebben een begrip van; *Ik ben ook een mens, ik heb ook rechten, waarom zal ik me laten kapot maken?*

Het is verwonderlijk hoeveel daklozen het fijn vinden dat we juist in de kerk een inloop hebben. Het doet iets. God, als persoon, zegt hen niet altijd iets, maar wel het gevoel dat er iets is waar je je aan kan optrekken. Dat het leven niet alleen maar materieel is, niet alleen maar de omstandigheden waar je je in bevindt. En dat mensen voor meer bestemd is dan alleen maar ellende en vernedering. En dat er in zo'n kerk een warm onthaal is voor hen, lekkers, inzet; velen beseffen dat.

Vanuit welke opdracht werk je? Hoe zien je belangrijkste taken eruit zoals door de VPKB samengesteld?

Ik ben vrijgesteld diaconaal predikant. Ik word daarbij gedragen door de lokale kerken en gedragen door het PSC om diaconaal aanwezig te zijn.

Hoe zien je belangrijkste taken eruit zoals door de VPKB samengesteld?

Voorgaan in de kerken en middenin de samenleving staan. Ik verbind kerk en samenleving met elkaar in mijn functie, over en weer. Het diaconaat is het belangrijkste. Dit betrek ik vooral op maatschappelijke problematieken. Ik ben geen binnenkerkelijke pastor, maar wel beschikbaar voor en bekwaam tot goede gesprekken, begeleidingen en trouw contact.

Wat zijn de grootste uitdagingen in je werk?

De kerk. Ik heb het er moeilijk mee dat de kerk zo spartelend aan zelfbehoud doet, terwijl we zo veel moois kunnen doen. Openheid, medemenselijkheid, aanvaarding, menswaardigheid, voor mensen gaan, het profetische, de blik op de samenleving, dat het anders kan en moet, dat hebben we als kerk te bieden.

De huidige kerken worden in hun algemeenheid getekend door een grote moeheid. Gemeentes zijn vaak al blij dat ze hun kerkdiensten kunnen houden, dat ze iemand kunnen vinden om op het orgel te spelen. Meer zit er vaak niet meer in. Terwijl de kerk zou kunnen opbloeien. Er heerst in de protestantse kerk ook het gevoel; we zijn zo klein binnen een katholieke en seculiere

samenleving, die ons niet eens kent. Vaak voelen kerken zich niet verbonden met de buurt waarin de kerk staat.

Het streven naar een warme kerk was altijd de slogan van de synodevoorzitter. Maar nu lijkt het primaire doel van het kerkverband vooral dat alle kerken en gemeentes behouden blijven.

En verdere uitdagingen vind ik natuurlijk de maatschappelijke problemen op structureel niveau: de politiek die vaak niet meewerkt, de huisvestingsproblematiek, het feit dat armoede slecht aangepakt wordt, het hele integratiediscours.

In hoeverre komt je werk overeen met dat van een reguliere predikant en in hoeverre wijkt het af?

Ik voel me echt predikant aangezien ik de kerntaken van een reguliere predikant vervul. Ik voel mij in mijn element als diaconaal predikant: als ik vanuit die gekleurde huisbezoeken mag doen, mensen nabij mag zijn, luisteren en gesprekken voeren. Dat ik mensen mag verbinden, vrijwilligers motiveren. Dat is eigenlijk wat een gemeentepredikant ook doet. Ik heb het voorrecht dat ik vrijgesteld ben, dat ik dit heel breed kan doen bij iedereen die op mijn pad komt. Ik mag op deze manier treden in de voetstappen van Jezus. Jezus zou naar de mensen in T [*de rosse buurt B.*] wandelen.

Het is wel een eenzaam werk, hoewel ik alle inbeddingen heb [*B.: commissie stadspredikant, PSC*]. Maar in het dagelijks werk zelf, blijft het een heel aparte rol die ik heb. Het is ook niet zomaar door iedereen te plaatsen. Je werkt namens de kerken, maar hoe betrokken zijn de kerken eigenlijk bij mijn werk? In hoeverre laten ze het aan ons over? Er is gelukkig wel betrokkenheid, er zijn mensen die zeggen; ik lees je blog, ik vind het heel fijn dat je doet.

Heb je contact met predikanten in je stad en werk je samen?

Ja. Ik ben voorzitter van de lokale informele koepel en we doen dingen samen. Ik heb ook contact met de gemeentes, rechtstreeks en via de commissieleden, ze helpen me hetgeen ik schrijf in de kerkbladen onder de aandacht te brengen. Er wordt voor gecollecteerd e.a...

Hoe word je ondersteund in je werk bij het ontbreken van een kerkenraad? Wat komt daar voor in de plaats?

De commissie, die bestaat uit gemeenteleden van de zes kerken, is mijn kerkenraad.

In hoeverre werkt de huidige structuur?

De structuur werkt voldoende.

Behoeft deze nog aanpassing?

Nee.

Tenslotte: wat is je hoop voor de toekomst, wat is de kerk waar je van droomt?

De kerk waar ik van droom is een 'zooitje ongeregeld'. Een samenkomen van mensen in hun ongepolijst zijn, met tattoo's, niet zo netjes, die gewoon binnen komen zeilen, koffie komen drinken, binnenvallen. En dat we op zo'n losse manier met elkaar Godzoekend kunnen zijn.

b) Interview met stadspredikant Bea

Ervaar je Gods aanwezigheid?

Soms wel. Als ik met iemand spreek en het is een kostbaar gesprek dan geldt voor mij onverkort: *'Waar twee of drie in mijn naam aanwezig zijn'*. Het is het gevoel dat er soms een engeltje op je schouder zit. Dat samen met mij verheugd zit te wezen. Deze momenten van inspiratie, die heb ik om de haverklap! Het is zo belangrijk om open te staan voor alles wat je niet verwacht. Dat kan een gesprek zijn met iemand die normaal gesproken heel nors is en zich toch opent.

Wat inspireert je in je werk?

Een plek in het leven te kunnen roepen, samen maaltijden te delen waar het Woord ter sprake kan komen en te spreken over wat het Woord betekent voor het leven van ieder van ons. Het mooie van Y [voetbalclub voor daklozen, B.] is bijvoorbeeld dat wedaar komen om te voetballen. Het op dat moment niet interessant dat ik dan 'de predikant' ben, ik word ook de huid volgescholden door de coach als ik iets fout doe. Maar hij heeft spelinzicht, van hem kan ik het hebben. Op voet van gelijkheid staan, dat vind ik heel belangrijk. We zijn allemaal kinderen van God, zeker als we in Zijn Naam samen te komen.

Wat vertellen mensen die je tegen komt over God?

Dat is heel verschillend. God heeft hen in de steek gelaten. Er zijn ook mensen die juist veel met spiritualiteit hebben, tot en met mensen voor wie God een vanzelfsprekende metgezel is. Mensen zien Hem soms als problematisch. mensen hebben soms trauma's opgelopen in het geloof. Of hun vroegere relatie met de kerk is niet meer vanzelfsprekend.

Op welke manieren sta je mensen bij in je werk?

Naar mensen luisteren, dat is een heel belangrijk deel van mijn werk. Dat wil niet zeggen dat ik niet kleine, praktische dingen voor iemand regel, dat gebeurt ook wel, maar het voornaamste is: Naar mensen luisteren. Dat heeft voor mij met het volgende te maken: In de tijd dat ik nog in S. [andere stad waar deze ambtsdrager eerst werkzaam was, B.] met dakloze mensen werkte, vertelde één van hen me; "Weet je, geen dak boven je hoofd, dat is één ding, maar als oud vuil gebruikt worden, dat is iets heel anders"... Dat heb ik onthouden. Of ik nou met mensen die als prostituée werken of in de gevangenis zitten praat. Ik wil ze duidelijk maken: Jij bent de moeite waard. Genoeg de moeite waard om tijd voor jou vrij te maken: Ik wil je verhaal horen.

Ik weet dat mensen iets aan deze gesprekken hebben. Maar tegelijkertijd; hun situatie verandert er niet door. Ik probeer mensen die in een beroerde situatie zitten bij te staan. Ik vind dat daarin een spanning zit; die beroerde situatie zou er niet moeten zijn.

B.: Voel je daarin soms machteloos?

Ja, het is best vaak: 'ik sta erbij en ik kijk ernaar'. Ik ben bij een aantal organisaties betrokken die daadwerkelijk iets aan de problematiek doen, maar dan krijg je ook te maken met het politieke vlak. Dat is vaak vechten tegen de bierkaai. Mijn uitgangspunt blijft; de situatie zou niet mogen bestaan. Ik kan er ook niets aan doen, maar 'het most niet magge'.

Is de opdracht van Jezus in Mat. 25:35-40 voor jou belangrijk of heb je een andere Bijbelspreuk die je met name inspireert?

Mat. 25 is een geweldig vers, maar soms vind ik het wat vroom klinken. Maar het is wel waar. Van nog meer waarde vind ik het moment waarop je ziet dat mensen aan de rafelrand net zo zijn als jij. De eerste keer dat ik kennismakte met ex-drugsgebruikers, dat je dan merkt; He, jij bent een mens, net zoals ik. Dat je elkaar in de ogen kijkt. Het moment dat je getroffen wordt door iemands menselijkheid, dan kan je niet langer de andere kant uitkijken. Geraakt worden, dat is voor mij belangrijk. We lezen heel vaak in het Evangelie dat Jezus geraakt werd, doordat iemand verlamd was en iemand in nood geraakte. Dat Jezus geraakt werd, dat vind ik essentieel. Dat geeft mij aan hoe mensen geloven kunnen; je te laten raken. Geraakt worden door wat er in Gods gebroken wereld allemaal op je af komt.

Hoe wordt de doelgroep omschreven? Wat is het achterliggende beleid?

De doelgroep is bestaat uit mensen in kwetsbare posities; mensen aan de rafelrand, noem ik ze meestal.

Ik ben als stadspredikant aangesteld voor de hele stad; De stad is vrij groot, kent een grote stadsproblematiek. Ik ben daarom, voor ik dit werk ging doen met straatpastores gaan praten in Nederland. Allen zeiden ze: 'Je kan in je eentje niet de hele stad aan; je moet keuzes maken'. Ik houd me daarom wel aan mijn geografische opdracht; maar daarbinnen maak ik keuzes als het gaat om groepen mensen; dak- thuislozen, prostituées, mensen in de gevangenis.

Er zijn geen scherpe grenzen; een jongen uit Jemen is vluchteling, maar hem ken ik van de voetbal, niet van de straat. Ik kom daarnaast ook in de gevangenis, niet als aalmoezenier, maar als stadspredikant. Al tijdens mijn sollicitatie heb ik gezegd, dat ik ook vind dat ik daar thuis hoor. Daklozen en gevangenen weten immers van elkaar, ze beoren deels tot dezelfde groep. Ik kan als stadspredikant ook met deze mensen in contact staan, meer dan wanneer ik alleen gemeentepredikant zou zijn en daarnaast aalmoezenier.

B: Waar heeft het verband tussen daklozen en gedetineerden vooral mee te maken, hoezo kom je beide groepen op beide plekken tegen?

Dat heeft te maken met het ontbreken van goede reclassering; dat was dertig jaar geleden ook al in Y. het geval. Mensen worden wel een beetje geholpen door het maatschappelijk werk, maar niet echt langdurig begeleid. Dan merk je toch dat voor iemand die in de bajes heeft gezeten, om terug te keren naar de maatschappij een enorme opgave is. Meestal heeft iemand die in de bajes terecht komt al een achterstand; uit welk nest diegene komt of drugsproblematiek. Ze willen helemaal geen draaideurcrimineel zijn, maar het probleem is de verslaving. Daarnaast kennen ze ook alleen maar de drugscene. Buiten die scene is alles roofoverval, een plek om aan geld te komen. Hun wereld is de drugscene, in de gevangenis kicken ze af, waar ze beroerd weinig hulp bij krijgen. Iemand die dan zo

uit de gevangenis komt, keert terug in een wereld die vijandig is of jachtterrein, en gaat terug naar de vertrouwde groep: dat blijft heel moeilijk.

Hoe leg je contact met hen?

Ik ga de straat op en werk met een aantal organisaties samen. Ik heb in de begintijd kennis gemaakt met allerlei organisaties, met als eerste doel om door te verwijzen. Ik wilde de sociale kaart goed in mijn achterhoofd krijgen, om te kunnen zeggen tegen mensen; 'Joh, ga eens met die en die praten'. Daarnaast heb ik elementaire kennis van psychologie, dat komt ook van pas.

Welke vormen van samenkomst komen voor in je werk?

Zelf organiseren doe ik nog niet, ik ben nog geen jaar bezig. Ik denk er wel over. Eerst moet ik de scene van daklozen kennen. Weten wie daar belangstelling voor zou hebben. Dat heeft even wat meer tijd nodig.

Wat ik daarbij heel belangrijk vind, is de communicatie met de twee VPKB-gemeentes in mijn stad en om daar regelmatig iets te laten horen over wat ik op straat tegenkom. Ik kom in mijn preken altijd terug op hetgeen ik in mijn werk tegenkom. Ook als ik mijn preek voorbereid en de Bijbel lees, kom ik dingen tegen: 'Hé, dat doet me denken aan werk op straat'. Dat is niet met de haren erbij gesleept, ik zie echt de link en leg deze altijd op een homiletisch verantwoorde manier.

B.: Kan je daar eens een voorbeeld van geven, van een recente preek?

De preek van vandaag was gebaseerd op een preek die ik eerder in de gevangenis gaf. Trouwens, als ik een preekbeurt heb in gevangenis en in de kerk, schrijf ik de preek voor de gevangenis als eerste, dat is dan mijn uitgangspunt. De 'bajesprek' is mijn uitgangspunt en dat kleed ik dan verder voor de gemeente aan.

Mijn vorige preek ging over Petrus: U bent Messias, Zoon van de levende God, ze mogen u toch niet zomaar aan het kruis nagelen [Mat. 16:21 ev., B.]. Sterven aan het kruis in die tijd was voorbehouden aan slaven en aan opstandelingen. De manier waarop Jezus Messias was, ging in tegen hetgeen Petrus zich bij een Messias voorgesteld, hij begreep het niet. Maar Jezus ging naast de mensen staan die lijden. Hij is die God die mensen de moeite waard vindt. In de preek draaide het dan ook om: 'laat je door niemand wijsmaken dat je niet de moeite waard, maak ook jezelf niet wijs dat je niet de moeite waard bent'.

B.: Is er een verschil in hoe mensen binnen de gevangenis en binnen een reguliere op dezelfde preek reageren?

In de kerk reageren mensen meestal gemakkelijker dan in de gevangenis. In de kerk waren een aantal mensen er erg over te spreken en werden erdoor geraakt. In de bajes krijg je weinig reactie. Maar daarom bereid ik er mijn voorbeden niet voor, ik hoor wel wat er gebeurd is in de bajes, ik wil ingaan op wat er speelt. Ik wacht wat komt er op dat moment op komt, noem het de Geest. Mijn voorbeden liggen dan in het verlengde. En dan zegt iemand naderhand: 'Dat vond ik zo'n mooi gebed'.

Zijn dit wat jou betreft vormen van kerkzijn? Wat bepaalt dat?

Daar wil ik niet te gemakkelijk 'Ja' op zeggen. Ik denk het niet. Wat betreft het voetballen en de daklozenopvang, zou ik dat niet willen beweren. Wel gaat het daar om vormen van gemeenschap. Als kerkgemeenschap leven we van het Woord en we noemen dat het Woord van God, al is het door mensen opgeschreven. Maar het Woord, de Bijbel, moet ter sprake komen, wil het om kerkzijn gaan. Liefst wordt ook nog het Heilig Avondmaal gevierd, al gaat het maar om het delen van koffie en koffiekoeken. Maar als ik iemand spreek en het gaat over fundamentele dingen, over geloof, dan geldt 'Waar er twee of drie in mijn naam aanwezig zijn..'. In deze fase van de opbouw van mijn werk, heb ik dat dus vaker in individuele gesprekken, niet waar mensen bijeen komen in grotere getale.

Ontstaan er door activiteiten vormen van gemeenschap en verbondenheid?

De daklozenopvang is ruig, maar mensen kennen elkaar, ze kijken soms ook naar elkaar om, ook op straat. Dat het een vorm van gemeenschap, dat vind ik heel belangrijk.

Is het bestaande model van de VPKB goed uitgerust voor het opnemen van deze nieuwe vormen?

De kerk is voortgekomen uit kleine gemeenschappen, die het Woord lazen en het brood braken, dat blijft de basis van de kerk. Ik denk ook dat we in de tijd waarin we nu leven, vormen van straatpastoraat nodig hebben; die twee horen bij elkaar. Het gaat mij om een wisselwerking. Ik geef hier concreet vorm aan door contacten bij VPKB-gemeenten te onderhouden en door voor te gaan in de beide VPKB-kerken van mijn stad en om daar te delen wat ik mijn werk tegenkom. Ook om te praten met mensen in de kerk. Wat ik tegen kom. Ik voel me soms een ambassadeur van de straat.

Hoe gaan deze activiteiten samen met de reguliere gemeentes en diensten in jouw stad?

Er komen vrijwilligers vanuit de kerk naar de straat. Er zitten er in de klankbordgroep. We kijken naar de mogelijkheden van een nieuw inloophuis, want er is nog geen inloophuis waar je kan zijn en verblijven, en verder niets.

Is er een samenwerking met sociaal-culturele organisaties in je stad? Zo ja, hoe verloopt deze?

De stad heeft een enorm middenveld, daar kan je je werk alleen doen als er sprake is van heel goede samenwerking. Ook om te kijken wat ik specifiek kan bijdragen. Mijn bijdragen zijn vooral daar waar zingevingsvragen in het geding komen. Ik heb goed contact met de hele sociale sector; met name met de mensen van het straathoekwerk. In mijn stad heb je het KRAS-netwerk, van oorsprong katholiek. Koepel van stuk of twintig vrijwilligersorganisaties op het gebied van armoede, huisvesting, voedsel, sociale ondersteuning. Van oorsprong is het sociale middenveld van oorsprong groot. Dat maakt een groot verschil uit.

Wat maakt dat mensen terugkeren naar activiteiten?

Ze hebben er belang bij. Ze komen wat halen. Ik moet benadrukken; ik vind dat legitiem.

Betrek je mensen door je werk bij de kerk?

Toevallig of per ongeluk; Ik ben er niet op uit.

Speelt missie daarin een rol? Hoe zou je missie in je werk omschrijven?

Ik ben niet voor het winnen van zieltjes, maar ik geloof daadwerkelijk dat het Evangelie goed nieuws is. Dat zal vooral met daden te maken hebben; 'Wij moeten het Evangelie verkondigen, desnoods met woorden' zoals Franciscus dat ooit zei. Of althans worden die woorden aan hem toegeschreven.

Ik ben zelf gegrepen door het Evangelie, de verhalen rond die Jezus van Nazareth. Ik geloof er vast in dat we in Jezus God ontmoeten en God mens is geworden, ook in lijden en sterven, of misschien wel juist in lijden en sterven. Dat we een visioen mogen hebben: De wereld van ons; 'het ken anders en het mot anders'. Dat vind ik een belangrijk besef, dat is belangrijk voor de wereld waar we in leven. God vind je belangrijk en jij als Gods kind bent *qualitate qua* de moeite waard. Als ik dat kan overbrengen, is mijn missie geslaagd.

Is het stichten van gemeenschap een uitgangspunt?

Geloof heeft met gemeenschap te maken. Dat is voorlopig nog een droom en een visioen. God schenkt ons niet voor niets dromen en visioenen. Iedereen laten zien dat ze kind van God zijn is daarbij het begin. Als ik gemeenschap kan stichten, waar mensen steun aan elkaar hebben, waar mensen elkaar troosten, uitdagen, dan hoort dat erbij.

Je werk speelt zich af in de biotoop van een stad; op welke manier bepaalt de stad jouw werk?

De manier waarop ik nu mijn werk gestalte geef, dat zou er in een andere stad heel anders uitzien. Een stad met stadsproblematiek maar ook een stad met groot maatschappelijk middenveld, met een dienst van heel betrokken straathoekwerkers, het sociale weefsel van de stad is heel anders dan die van een andere stad.

B.: Kan je daarvan een concreet voorbeeld geven?

Ik doe nu nog alles samen met straathoekwerkers, dat is een stedelijke dienst, in Y is deze allang wegbezuinigd. Daar zou ik eerder het werk gestalte geven zoals manier straatwerkers dit doen en meer praktische hulp verlenen.

Je werkt in buiten de kerk in de samenleving. Hoe speel je in op de specifieke culturen in je stad?

De inwoners van de stad kunnen heel direct zijn, tenminste voor Belgische begrippen. Daar hou ik wel van. Ze nemen geen blad voor de mond, kunnen soms lekker rauw uit de hoek komen, hebben vaak veel te mopperen, maar kom als buitenstaander niet aan hen. Op straat zijn daarnaast veel mensen van allochtone afkomst. Hier heb je een grote Turkse gemeenschap, maar die zijn wel heel erg Turks op de Vlaamse manier. Je neemt je eigen cultuur mee, maar de cultuur van een stad is ook fluïde, is steeds in beweging. Wat eigen is aan stad, is de grote mobiliteit. de kern van cultuur in een stad is beweging.

Komt dit terug in de soort activiteiten die je organiseert of waar je aan mee werkt?

Op het moment inderdaad in een interlevensbeschouwelijke werkgroep. Daarin zijn verschillende kerken, boeddhisten, moslims en ook de Sikh-gemeenschap aanwezig. In februari doen we een Vredeswake samen. Ook houden we een Nakba-herdenking.

B.: De joden doen niet mee aan dit overleg?

Er is in onze stad een kleine Joodse gemeenschap, die enorm op zichzelf is. Op de dag van de levensbeschouwing aan de Universiteit ontmoetten we wel vertegenwoordigers van de Joodse gemeenschap.

Hanteer je bepaalde methodes?

Zo ik een methode hanteer, is dat de presentiebenadering. Dat deed ik eigenlijk al voor ik het zo ging noemen. Deze benadering is zo ontstaan in jaren negentig, ik zat in zelfde vakgroep als Andries Baart. Zijn presentietheorie is het inkaderen van en reflecteren op zaken die op zich heel vanzelfsprekend zijn. Kenmerkend zijn: Trouw zijn, een gesprek aangaan, in termen van je gesprekspartner spreken. De tijd nemen. Je tempo aanpassen aan diegene met wie je spreekt. Als je er bij stil staat; denk je; dat is eigenlijk wel heel logisch. Het is in wezen gewoon goede menselijke omgang. Het sterkste aan presentietheorie is dat het woorden geeft, een kader geeft. Er is geen daadwerkelijke aanpak en methode, het is uit de praktijk ontstaan. Het is ontstaan uit een systematische reflectie op het oude wijkpastoraat.

B.: Waarom zou je dit niet als een methode omschrijven?

Omdat je alleen je tempo aanpast, de weg gaan die die mens gaat. Je wijst geen weg, je loopt alleen een eindje mee. Dat betekent dat je nooit systematisch bezig bent. Zou je dat doen, dan zou je iemand in een keurslijf dwingen. Dat willen we juist niet doen.

Werk je oplossingsgericht/ doelgericht?

Nee. Ik vind het wel belangrijk om iemand te helpen verwoorden wat zijn of haar probleem is. Soms weten ze dat niet. Wat is armoede bijvoorbeeld eigenlijk? Mensen kennen de weg niet of ze worden niet gehoord. Omdat ze ander taalgebruik hebben of hun situatie niet weten te verwoorden. Of omdat ze niet op eigen uitleg en eigen termen verstaan worden. Wat ik dan niet doe is een oplossing aandragen. Vaak is dat ook niet nodig, ze helpen meestal zichzelf.

B.: Kan je daar voorbeelden van geven?

Ik sprak met een vluchteling uit Jemen; zijn vrouw en dochter zijn daar nog steeds, hij kwam destijds in een bootje aan. Het enige dat hij nodig had was om aan een verblijfsstatus te komen. Zodra hij de wegen wist, heeft hij behoorlijk aangepakt, zijn weg gevonden en alles weten te regelen. Dat geldt ook

voor daklozen. Er heerst een vooroordeel dat zij zich laten drijven, passief zijn. Maar daklozen zijn actiever dan de meeste mensen. Er gaat zoveel energie in steken om te overleven. Een uitzondering is de verslavingsproblematiek. Ik heb ingewoond in een huis van ex-verslaafden. Iemand die verslaafd is, voor deze persoon bestaat er niets anders meer. Dat staat enorm in de weg. In dat huis zeiden ze zelf ook: Een junk is niet te vertrouwen. Iemand die verslaafd is, denkt alleen; 'Het volgende shot, hoe kom ik eraan?' Op straat, bij het Sint-Pietersstation, spreek ik nu nog met ze. In de daklozenopvang mag niet gebruikt worden, maar ja, soms zijn ze wel duidelijk onder invloed, als ze binnenkomen.

Is het zichtbaar als mensen gebruiken of dakloos zijn?

Sommigen zien er piekfijn uit, zodat ze niet opvallen op straat. Dat heeft te maken met trots en met eigenwaarde. Dat is eigenlijk ook het echte punt. Daarnaast is het probleem; geen dak boven je hoofd hebben; op je hoede zijn, de impact die dat heeft, het dagelijkse overleven: dat kost veel energie.

Wat is voor jou de meerwaarde van luisteren naar de verhalen van mensen?

Dat heeft alles te maken met gevoel van eigenwaarde. Ik wil dat ze gaan beseffen: Er zijn mensen die mij nog steeds gewoon als mens zien.

B; Zeggen ze dat? Hoe merk je dat?

Vaak laten ze dat via non-verbale communicatie merken. Soms vrij expliciet. Een mevrouw op straat is altijd heel blij als ze me ziet. Als hun gezicht oplicht, is mijn dag weer goed.

Hoe ga je om met mensen die totaal verschillen van jou?

Ik zeg niet dat ik dat altijd even gemakkelijk vind. Dat heeft te maken met de verhalen die mensen meedragen. Ik wil altijd iedereen waarderen. We verschillen misschien wel erg, maar voor mij ben jij nog steeds een zoon of dochter van God en ik wil je leren kennen. Soms moet je uit je comfortzone stappen; geduld hebben, je eigen oordeel, dat wij als mensen onherroepelijk hebben, opschorten. Ik heb ook wel een mens gesproken, waarbij ik denk; Wat ben jij voor een rare pisang. Dan blijken er toch nog heel andere kanten achter zo iemand te zitten. Waar ik wel moeite mee heb, zijn mensen die opeens agressief worden. Hoe maak je dan nog contact?

B.: Ik was daar bij tijdens mijn veldonderzoek in de daklozenopvang; hoe pak je dat aan?

De daklozenopvang is de ruigste inloop, die twee waarover je het hebt, kregen ruzie. Ik heb ze uit elkaar geduwd en zeg dan; Als je dat doet, heb ik liever niet dat je het hier doet, hier heeft iedereen er last van. En dat werkte. De regels [van de daklozenopvang, B.] zijn er niet voor niets; ze zijn er voor het welzijn van iedereen. Als je een beroep doet op het welzijn van iedereen, zijn mensen daar wel gevoelig voor.

B.: Is dit iets dat vaker gebeurt in de opvang?

Meestal niet. Het probleem was dat het die dag te vol werd [vanwege de feestdag was de andere opvang gesloten, B.]. Dan zijn er veel mensen aanwezig in een kleine ruimte en worden ze sneller

agressief. Iedereen die iedereen gedaan heeft wat die kwam doen; je ziet, het is nogal vol hier, mag ik je vragen naar buiten te gaan; want het wordt hier al gauw vol. Beroep doen op het algemeen welzijn en duidelijk maken waarom je het vraagt, op respectvolle wijze, dat werkt meestal wel. Je probeert dat na het incident nog eens te bespreken, maar als ze niet wil, dan komt er geen gesprek. Dat heeft ook te maken met 'op de voorwaarden van de ander te werken', de ander te respecteren. Maar als iemand aanspreekbaar is, is er iets mogelijk. Of later, als iemand naast me komt zitten, toevallig of niet. Maar dan ga ik het er juist niet over hebben. Er zit altijd een andere kant aan, je bent meer dan je agressieve gedrag. Hoe je iemand benadert, bepaalt ook veel van de manier waarop iemand reageert. Als je laat zien; ik respecteer dat je nu niet goed in je vel zit, dan heeft dat ook invloed. Dan wordt die persoon niet op haar agressie aangesproken.

Is er sprake van assessment in je werk?

Veel mensen op straat lopen met met psychologische of psychiatrische problemen rond, of zoals dat nu heet; ze zijn 'psychisch kwetsbaar'. Als iemand er open voor staat, verwijs ik wel door.

In welke zin speelt het geloof een rol in de gesprekken die je voert?

Ik zal er altijd heel open over zijn dat ik werk vanuit de Protestantse kerk en soms komen mensen er dan zelf op, als ze daarvoor open staan.

B; kan je een voorbeeld geven?

Er is een mevrouw die op een vaste plek in de stad zit; daar ga ik wel eens naast zitten en dan hebben over het geloof; zij is diepgelovig. Een ander wil mij altijd bekeren tot Islam, dan probeer ik ook duidelijk te maken; Ik heb groot respect voor jouw geloof, ik beschouw de profeet Mohammed, vrede zij met hem, als een groot profeet, maar hij is niet *mijn* profeet. En soms kom ik mensen met een kerkelijke achtergrond tegen, die het fijn vinden en er erg aan toe zijn om over het geloof te praten. Die mensen zijn eerder geneigd om meer fundamentele vragen te stellen.

B.: Kan je voorbeelden van dit soort fundamentele vragen geven die zij soms stellen?

Hoe is het mogelijk dat mensen soms zo harteloos zijn? Ze vragen mij daarbij ook altijd: Wat vind jij daarvan?

B.: Hoe reageer jij daarop?

Dan zeg ik: 'Goh, jij hebt dat blijkbaar zo ervaren; wat is er dan gebeurd?' Ik zal het concretiseren, dan kom je samen op allerlei dingen. En soms zeg ik in zijn algemeenheid: 'We leven in een ontzettend onvolmaakte wereld. God zag ooit wel dat het goed is, maar sindsdien is het behoorlijk misgegaan. In een niet-gebroken wereld zou het niet zo moeten zijn dat jij geen dak boven je hoofd hebt.'

Vanuit welke opdracht werk je?

Dat staat in de visienota, die stuur ik je op.

Wat zijn de grootste uitdagingen in je werk?

We hebben een nieuwe Reformatie nodig in de kerk, dat is de grootste uitdaging. Hoe kan de kerk nog goed nieuws zijn voor mensen in deze tijd, in dit deel van de wereld? De kerk is zo ontzettend in zichzelf gekeerd geraakt. De kerk kan niet accepteren dat we geen volkskerk meer zijn. Dat kinderen de kerk niet meer binnenkomen. Gelovig zijn is geen vanzelfsprekendheid meer. De kerk weet daar niet mee om te gaan.

In hoeverre komt je werk overeen met dat van een reguliere predikant en in hoeverre wijkt het af?

Reguliere predikanten en stadspredikanten blijven beiden bij Het Woord. De Schrift blijft uitgangspunt. Ook als reguliere kerk moet je in een samenleving staan, dat is belangrijk, dus ook dat deed ik ook in F. *[gemeente waar zij als predikant werkte, B.]*. Hoewel de Coronacrisis net losbarstte, begon ik om als predikant contacten te leggen met een organisatie, waarin armen het woord kunnen nemen. Ook sprak ik met de wijkopbouworganisatie en waren er plannen voor een gemeenschappelijke moestuin. Als stadspredikant doe ik dezelfde dingen.

Ik ben hier daarnaast in zekere zin ook aan het pionieren. In de zin van; ik ben dingen aan het opbouwen: dat is pionieren. Pionieren zie ik als iets nieuws beginnen, waar het oude niet meer voldoet. Beginnen waar nog niets bestaat heeft. We moeten in de kerk allemaal pionier worden. Ik geloof in het evangelie verkondigen door daden!

B.; Ben je voor een hybride vorm?

Een hybride vorm zou eigenlijk heel mooi zijn. Ik ben nu bezig om mensen binnen te brengen. Eigenlijk zou je daar een eigen soort predikant voor moeten hebben.

Heb je contact met predikanten in je stad en werk je samen?

Het contact is over het algemeen goed. De twee gemeentes hebben een verschillende cultuur. De ene gemeente is traditioneler en dat merk je ook in bijvoorbeeld de preek. De andere is al dertig jaar op de eigen wijk betrokken, ze heeft zin voor deze wijk en de gemeente heeft een open karakter. Ik heb met allebei mijn collega's een goede relatie.

Hoe ziet je netwerk eruit binnen VPKB

Dat zijn de mensen die eenzelfde soort werk doen; stadspredikanten, de pionier en collega's uit gemeentes die maatschappelijk betrokken zijn.

B.: Was er geen sprake van een commissie die ondersteunend werkt?

De klankbordgroep is een officieuze groep.

Hoe word je ondersteund in je werk bij het ontbreken van een kerkenraad? Wat komt daar voor in de plaats?

Ik ondervind steun van Anna [*andere stadspredikant, B.*] en R. [*een predikant uit een van de gemeentes in de stad, B.*].

In hoeverre werkt de huidige structuur?

In Synodevergadering krijgen we een stem, dat vind ik belangrijk. Eerder hadden we geen enkele stem. Veel mensen in de VPKB vinden ons soms maar rare snuiters. Dat is enigszins begrijpelijk: Als je vanuit een bepaald kerkbeeld in die kerk gefunctioneerd hebt en er gaan mensen pionieren en er gaan mensen met daklozen praten of met vluchtelingen, is het niet meteen voor iedereen duidelijk dat dit ook kerk is. Men is er enigszins verlegen mee. De structuur van de kerk werd dan ook jaren niet aangepast. Laten we daarbij niet vergeten dat eerste stadspredikant een plaatselijk initiatief was, het had niets met de landelijke VPKB te maken. Daarvoor heeft mijn collega al jaren zitten te drammen, in de positieve zin van het woord, dat is ook nodig voor verandering.

Behoeft de structuur nu nog aanpassing?

Het gaat vooral om het uitgangspunt: Het verhaal dat niet klopt en aangepast moet worden. Iedereen binnen de VPKB heeft het over de leegloop. maar ik vind dat helemaal niet interessant. Ik vind het interessanter om te zien hoe wij in deze tijd ook nog duidelijk kunnen maken dat het Evangelie nog steeds goed nieuws is. Hoe geven we het Evangelie gestalte in deze tijd; dat lijkt me een veel belangrijkere vraag. Ja, het vanzelfsprekende van de kerk is er nu af. Daarom is het nu of weer een zoektocht. We moeten opnieuw uitzoeken hoe we Christus kunnen navolgen. Dat is dan ook gewoon een kwestie van 'ergens beginnen'. Toen Franciscus de opdracht van God kreeg 'Herstel mijn huis.', wist hij ook niet hoe of wat. Hij begon dan maar eerst het kerkje op te knappen, waar hij priester was, daarna kwam de rest vanzelf. Dat is de geest die we nodig hebben. Het moet anders, laten we gewoon ergens beginnen.

Tenslotte; Wat is je hoop voor de toekomst, wat is de kerk van je dromen?

Ik zou het mooi vinden om bijeenkomsten in het leven kunnen roepen uit de dak- en thuislozenwereld samen te komen om samen te eten en de Schrift ter sprake brengen. Wat betekent dit voor ieder van ons. Een plek waar iedereen oprecht welkom is, niet alleen in naam. Waar een taal gesproken wordt die voor iedereen verstaanbaar is. Het is zo vaak alleen jargon dat in de kerk gebruikt wordt. Natuurlijk heb je begrippen die in onze traditie centraal staan, Het Koninkrijk Gods, zonde etcetera, maar dan vertel ik er wel meteen bij wat ik ermee bedoel. We moeten een taal met elkaar spreken, die voor iedereen van betekenis is. Geloof gaat over betekenis.

Het hangt er daarbij wel af hoe je met de Bijbel omgaat. Er staan verhalen in waarvan de haren je te berge rijzen, maar anderzijds kan je dan niet zeggen; dan moeten we het maar zonder de Bijbel doen. In de Bijbel staat de neergeslagen en opgeschreven geloofservaring van mensen. Wat hebben mensen ervaren met die God van Israël. Ik leid jullie naar de vrijheid toe, maar het is wel een vrijheid in de woestijn'. Dichter bij het Woord van God kunnen we niet komen dan via de Bijbel. Er zit wel een kloof in van tweeduizend jaar tijd, geografisch gezien gaat het om honderden kilometer. Je hebt mensen nodig die het duidelijk maken; waarom heeft het voor ons hier en nu betekenis?

Mijn grootste droom wil ik nog verwezenlijken. In de komende jaren wil ik iets goeds opbouwen, de kant van gemeenschap uit. Als ik ooit zal ophouden, moet er een gemeenschap zijn gesticht. Daar is nu nog weinig sprake van en het is niet gemakkelijk. Ik maak daar plannen voor. Ik wil een opvolger krijgen en tegen die tijd iets achterlaten.

c) Interview met pionier Chris

Ervaar je Gods aanwezigheid, heb je momenten van inspiratie?

Zeker.

B.: Hoe?

Een soort basisrust die ik vaak, niet altijd ervaar. Waardoor ik vanuit die rust mijn werk kan doen. Dat noem ik Gods aanwezigheid.

Wat inspireert je in je werk?

Als mensen iets moois bedenken voor 1 november, de herdenkingsdienst en iemand komt met een idee en dat wordt opgepakt dan denk ik; prachtig. Er gebeuren mooie dingen in de wereld, je moet ze zien. Je hebt soms een andere bril nodig, maar ze gebeuren wel. Tegelijkertijd gebeuren er ook satanische, afbrekende dingen. Daar voel ik me machteloos bij. In een preek heb ik daarover mijn moedeloosheid gedeeld. En dan zijn er toch mensen en die gaan helpen, daarin zie je Gods aanwezigheid. Aanwezig zijn, vanuit presenttheorie, terwijl mensen soms bijna niet meer te redden zijn. Mijn hoop is dat die mensen er toch altijd zijn.

Wat vertellen mensen die je tegen komt over God?

Ze weten niet of Hij er is, ze praten er gemakkelijk over. Ze roepen Hem soms ter verantwoording. Ik vind het belangrijkste dat God aanwezig is. Op allerlei manieren in onze werkelijkheid is Hij aanwezig. Eerst dacht ik nog; Hij is aanwezig in het lijden, omdat je dat terugziet in Jezus. Maar er is meer; de oproep aan mensen om zich te bekeren. Ik zal zelf nooit expliciet proberen te bekeren, maar in een preek of in een gesprek zit wel vaak een appèl.

Op welke manier sta je mensen bij in je werk?

Door te zorgen dat mensen elkaar ontmoeten; met koffie na de dienst, dat mensen op bijeenkomsten elkaar op een goede manier spreken.

Ben je geïnspireerd door Mat. 25 of een ander vers uit de Bijbel dat voor jou van toepassing is op je werk?

Voor mij is Psalm 42 heel belangrijk, dit gaat over het verlangen naar God. Dit is ook het verlangen naar het goede. Die hunkering, dat verlangen is mooi verwoord, het verlangen dat te bereiken dat haast ongrijpbaar is. Ik vind ook het dubbele hierin mooi; Gods nabijheid en Zijn afwezigheid. Alsof het om een idealisme gaat dat niet haalbaar is. 'Dat Koninkrijk, komt er nog wat van?' [*naar het gedicht Graf te Blauwhuis van Gerard Reve, B.*]

Hoe wordt de doelgroep omschreven? Wat is het achterliggende beleid?

Ik heb liever geen doelgroep. Daar ben ik zelfs bang voor geweest. Als bij de eerste activiteiten vijf drugsverslaafden komen, heb je kans dat je een groep voor drugsverslaafden krijgt. Als er zeven Irakezen komen in de dienst, krijg je zo een aanzuigende werking. Ik ben heel erg tegen het denken vanuit doelgroepen. Ik krijg liever iedereen binnen, een gemengde en pluralistische groep.

Hoe leg je contact met hen?

Door verschillende activiteiten te organiseren die divers zijn en een divers publiek aanspreken. Door samen te werken met andere organisaties in de stad.

Welke vormen van samenkomst komen voor in je werk?

We organiseren een koffiemiddag om de mensen uit de wijk bieden contacten leggen. Er is de wekelijkse Bijbelgespreksgroep. Dan werken we samen met het vroegere protestantse- sociale werk, die doen verschillende activiteiten, mijn vrouw doet ook mee en helpt mensen van andere afkomst om Nederlands te leren. Ik geef computerlessen. En ik zit in het bestuur ervan. Er is groepje jongemannen. Vlaamse jongens/mannen met een katholieke achtergrond, met wie ik over het geloof praat.

De zondagse eredienst doen we ook in afwisseling met de katholieke kerk, we zitten in hun kerk. De eredienst was een gegeven voor de kerk waar we in werken. We hebben mensen nodig die erediensten nodig, het is een voorwaarde om de ruimte te kunnen gebruiken. De liturgie van de diensten kan daarbij verschillen; we doen ook wel eens een huisliturgie volgens het dienstboek. Daar zit een kop en een start aan, bijbel, lied, gebed. Wat gezegd wordt is echter vrij kort en daar kunnen mensen vervolgens op reageren. Daar komen weer andere mensen op af. Het is de tweede zondag. Er komen zelfs mensen speciaal voor; dat het niet van één kant komt spreekt hen aan.

De vijfde zondag hebben we een creatieve viering. Zo zijn we een keer naar de film geweest, over 'Onze Natuur'. In de bioscoop hebben we nog een kerkelijk lied gezongen.

We hadden ook een keer een poëziedienst. Er was ook ooit een DJ en iedereen mocht binnen het thema van de dienst zijn of haar lievelingslied opgeven en vertellen waarom dit hem of haar raakte. Ook organiseerden we ooit een kerkdienst rondom kunst, rondom kunstwerken in de kerk, met als thema 'Vallen en Opstaan'. De kunstwerken waren van een kunstenaar uit de wijk die zelf door periodes van duisternis heen was gegaan en nog ging. Dat was zichtbaar in zijn werk, dat titels als 'Ontworsteling' of 'Ontknoping' droeg. Zo konden er existentiële gesprekken ontstaan.

Ook dachten we aan een pelgrimsdienst; wandelen door de wijk. De Tegensprek-preek is ook een idee. Controversiële dingen verkondigen, waar mensen vervolgens tegenin kunnen gaan.

Zijn dit wat jou betreft vormen van kerkzijn? Wat bepaalt dat?

Ja, zolang de kerk en het Woord daarin een rol spelen.

Ontstaan er door activiteiten vormen van gemeenschap en verbondenheid?

Er ontstaan netwerken. Met de R. [*organisatie in de stad, B.*], bijvoorbeeld. Deze organisatie promoot het fietsen in de stad. Die vergaderingen zijn vooral gezellig. Luisteren en samenzijn, komen ze op vredeswandeling, geven folders door en affiches. Door je contacten wordt het breder.

Ik durf te zeggen dat de Protestantse kerk weer opnieuw op de kaart gezet is in de wijk en in de stad. Er zijn heel veel contacten ontstaan tussen mensen onderling en we hebben zelf ook heel veel mensen leren kennen. Zowel binnen de VPKB als in de stad. Niet dat dit altijd leidt tot doop en belijdenis, het is een andere manier.

Is het bestaande model van de VPKB goed uitgerust voor het integreren van een nieuwe vorm als pionieren?

Ik hang er als eenling wel wat bij, wij doen er veel aan om aanwezig te zijn op districtsvergaderingen en pastorale dagen. Ik heb me altijd gesteund geweten door kerk, maar het was wel lang zoeken. Als ik zelf niet proactief zou zijn, was ik vereenzaamd. Dit is met voormalige collega's gebeurd. Sommigen zijn daarom zelfs opgestapt en is er een pioniersplek opgeheven.

In mijn geval is dat anders; ik ben altijd ondersteund door E. [*naburige gemeente B.*], praktisch en vooral bemoedigend, maar ik ben niet ondersteund qua visie. Er was geen beeld wat een pionier kan doen.. Er was geen algemeen beeld van wat doen pioniers; wat moeten ze doen? Ik heb een plan gekregen, dit was redelijk goed, maar ik kon er wel veel vraagtekens bij plaatsen.

Je bent als pionier ook *binnen* de kerk aan het pionieren. Ik ben diaken met speciale opdracht, daar voel ik me senang bij, het past ook goed bij mijn kwaliteiten.

Hoe gaan deze activiteiten samen met de reguliere gemeentes in jouw stad?

We organiseren oecumenische diensten waar ook katholieken aanwezig zijn en er komen nog steeds mensen van de voormalige gemeente, die er ooit was. In de stad is ook een Anglicaanse kerk, daar ga ik mee samenwerken, de deken kwam al langs. Wij hebben daarnaast veel contacten met katholieken, dat kan natuurlijk ook niet anders.

Is er een samenwerking met sociaal-culturele organisaties in je stad? Zo ja, hoe verloopt deze?

Ik werk wel samen met organisaties. Er zijn oecumenische diensten, de koffiemiddag is ook een gezamenlijke activiteit. Verder organiseren we gezamenlijke tentoonstellingen in de kerk, momenteel is er een expositie over de wijk en de kerk in vroeger tijden. Y [*kerkelijke organisatie, B.*] is tegenwoordig ook oecumenisch. Deze organisatie kan om die reden ook gemakkelijker overheidsfinanciering krijgen.

B: Lukt het je om mensen uit de wijk die de eredienst bezoeken hierin mee te krijgen?

Ik vraag mensen nog niet om concrete zaken te doen. Maar de koffiemiddag van vorige werk bijvoorbeeld werd gedaan door de mensen die normaal gezien op de koffiemiddag komen, wij waren elders, ze deden het nu zelf! De kerkgemeenschap zou ik willen omvormen tot een team, dat is de zorg voor de nabije toekomst, maar het werkt nog niet op die manier, tot nu toe. Dat kan ook aan mijn aanpak liggen. Hiervoor zat ik in het onderwijs, dat was heel anders, daar hangt het misschien mee samen.

Wat maakt dat mensen terugkeren naar activiteiten?

Inspiratie en creativiteit. Als pionieren doen wij nieuwe, bijzondere dingen. Zo vinden we steeds weer nieuwe mensen. Dat is ook het nadeel van pionieren, mensen verwachten voortdurend iets nieuws. Dat kan wel zijn effect hebben op de betrokkenheid. De dingen die mij enthousiast maken, maken daarbij niet per se anderen enthousiast. Ik ken dat uit het onderwijs; als je een vak geeft, moet je vooral de leerlingen enthousiast maken. Je kan niet alleen maar chocola geven als ze dat willen, je moet als voorganger ze ook durven meenemen naar hetgeen waar het om gaat. En je moet ook durven botsen.

Betrek je mensen door je werk direct of indirect bij de kerk?

Mensen komen ook naar de dienst, meestal zijn dat oud-leden van de vroegere gemeente, een enkele keer komen ze ook via activiteiten binnen.

Speelt missie daarin een rol? Hoe zou je missie in je werk omschrijven?

Voor mij is geloof een cadeau dat je krijgt, dat kan je mensen niet aanpraten. Evangelisatie, daar heb ik wel moeite mee. Ik ben heel goed thuis in de bronnen van het christelijk geloof, de traditie en Bijbel en leg gemakkelijk verbinding tussen Bijbel en de ervaringen van mensen nu. Ik vind het ook belangrijk om die bruggetjes te maken, maar vooral vanuit een duidelijke vraag van een persoon. Als iemand het erover heeft, zal ik antwoord geven.

Mensen hebben misschien een achterhaald beeld van wat christendom in essentie inhoudt. Dat het dichter staat bij wat wij beleven als moderne mensen en niet iets dat ver weg is. Mensen denken vaak nog teveel in stereotype beelden over het christelijk geloof; wat mag en wat mag niet. Ik vind het daarom interessant om bijbelstudie te doen met mensen, om dit zo om te buigen. Ik zit daarnaast geregeld met twee jongemannen samen, die het een en ander hebben meegemaakt en als christen willen gaan leven, ze vinden het persoonlijk gesprek daarbij de moeite waard. We kijken samen waar ze tegenaan lopen en wat de Bijbel daarover zegt, hoe met situaties om te gaan.

B.: Kan je daar eens een voorbeeld van geven?

Door negatieve gedachten word je naar beneden getrokken, merken ze. De HEER is mijn licht en mijn heil, waarvoor zou ik vrezen [*Psalm 27, B.*], zeg ik hen dan. Dit kan je als een mantra gebruiken en gebruiken, als je weer een zwarte bril op hebt. Ik vertel ze daarbij dat mensen de kampen hebben overleefd, door de Schrift zo geïnternaliseerd te hebben, dat dit hun helpt in moeilijke situaties. Dat ze zich daar staande hielden in Siberië of in de kampen, zoals de Joden. Mensen de kracht van de Bijbel te tonen, dat doe ik graag. Aanwezig mogen zijn en daarin verbonden zijn met de bronnen. Daarvoor moet je theologie hebben gestudeerd. Ik ben tegen de lekenpionier, indien deze onvoldoende bagage heeft, maar dat opdoen van kennis van de Bijbel kan wel op vele manieren, niet alleen via de universiteit.

Is het stichten van gemeenschap een uitgangspunt?

Dat is zeker belangrijk. Ik ben voor een volkskerk, niet alleen voor een enkele doelgroep, ouderen, of andersgeaarden, maar een gemengde gemeenschap, een diverse gemeenschap.

Je werk speelt zich af in de biotoop van een stad; op welke manier bepaalt de stad jouw werk?

In de stad kijk ik met wie ik kan samenwerken. Ik ben in weerwil van de overheersende religie bewuster protestant geworden door dit contact. De eerbied voor het sacrament, de hiërarchie binnen de katholieke kerk is mij vreemd. Ik geloof in het priesterschap van alle gelovigen. Leken geef ik juist een rol binnen de kerk. Zo hebben we de tweede zondag een kringviering, waarbij er interactie is, waarbij mensen zelf iets kunnen voorbereiden.

Je werkt in buiten de kerk in de samenleving. Hoe speel je in op de specifieke culturen in je stad?

Wij hebben van de stad daarvoor een prijs gekregen, voor het bij elkaar brengen van mensen met een andere achtergrond. In het werk merk ik wel dat het Protestantisme door velen als een sekte wordt gezien. Soms hebben ze zelfs associaties met Jevoha's. Ze vragen dan aan mij: Gaan jullie ook langs de deur, hebben jullie dezelfde Bijbel als de katholieken, vieren jullie ook kerst?' Dat is lastig. Als je mensen op een eenvoudige manier met het christelijke geloof wil verbinden, dan lijkt de katholieke manier de meest aangewezen manier hier in België, omdat deze bekend is. Het protestantse, daar hebben ze niet zo'n beeld bij. En tegelijkertijd zijn velen katholieken het zat in de eigen kerk, vanwege slechte ervaringen of omdat ze verhalen horen hierover. De Katholieke Kerk krimpt wel, maar dat betekent niet dit een groei bij ons als protestanten teweeg brengt. Sommige ex-katholieken nemen me het zelfs kwalijk dat ik oecumenische diensten samen met de katholieken organiseer.

Komt dit terug in de soort activiteiten die je organiseert of de sociaal-culturele instellingen waar je aan meewerkt?

We krijgen scholen over de vloer, en vertellen over het protestantisme. Ik overdrijf soms de tegenstellingen om duidelijk te maken dat we anders zijn. Waar we ook veel tijd in steken is de Vredeswandeling; daar zijn we een van de belangrijkste organisatoren van. Verbinding is daar het doel.

Hanteer je bepaalde methodes?

Ik ben niet zo'n methodemens, ik heb wel veel methodes geleerd, ik pas uiteindelijk een mix van methodes toe. Presentietheorie, een methode van opbouwwerker. Ik deed mijn opleiding aan het NBI dat later Windesheim werd, en daarna Kampen [*Theologische Universiteit Kampen, B.*]. Mijn methode is er één van de ontmoeting met de ander. Ik vind de vrijheid van de ander heel belangrijk, ik vind mijn eigen vrijheid ook belangrijk. Ik vind vrijheid een christelijk begrip; in de vrijheid van Christus te staan. Vrijheid is voor mij een basisbegrip. Ik leg geen druk op mensen, waardoor de betrokkenheid vrijblijvend blijft en waardoor je gemakkelijker iets kan opbouwen. Vrijblijvend heeft ook zijn nadeel: Vrijheid bieden of je naar eredienst komt of niet, mee doet aan een activiteit of niet, maakt dat mensen ook eerder de vrijheid voelen om ergens niet aan mee te doen, om wel te zien of ze die keer eens komen of niet. Wij hanteren andere vormen om mensen te binden.

Werk je oplossingsgericht/doelgericht?

Mijn doel is; dat iemand zich als mens gezien voelt. Aanwezig zijn en mensen weer verbinden met elkaar en met de traditie, met het christelijke geloof en Jezus, daar draait het om.

Wat is voor jou de meerwaarde van luisteren naar de verhalen van mensen?

Ik ga niet echt de stad in om mensen aan te spreken. We zijn aanwezig in de kerk en in de wijk. Wat ik kan noemen, is dat we met onze hond door de wijk wandelen en met dat beest erbij heb je veel contact, niet alleen met hondenbezitters, maar ook met anderen. Nu heb ik altijd wel een gesprekje met mensen. Omdat mensen weten dat je bij de kerk bent, lijkt het of ze gemakkelijker met je praten over wat ze dwars zit, gezondheidsproblemen, relationele problemen. Soms is dat lastig. Een persoon kan vaak vrolijk en humoristisch zijn, maar als hij mij tegenkomt, dan komt hij met zijn zorgen bij mij aan. Ik wordt als zielzorger gezien, als iemand van de kerk, dan denken ze dat te kunnen doen. Zo iemand zit dan in een klaagmodus. Dat probeer ik dan soms toch weer om te buigen in een gesprek.

Hoe ga je om met mensen die totaal verschillen van jou? Hoe benader je deze?

Ik baseer dat op wat ik in het onderwijs leerde; een manier van communiceren die 'waarden-loos' is. Ik houd mijn mening voor me, waardoor de contacten met een ander vrij gemakkelijk verlopen, ook als deze heel anders zijn dan ik.

Is er sprake van assessment in je werk?

Nee.

In welke zin speelt het geloof een rol in de activiteiten die je doet?

Ik denk aan mijn vrouw, die een rol speelt als het gaat om engagement, zo houdt ze iedere keer een praatje bij de koffiemiddag en vertelt dan over andere mensen, daardoor verbindt ze mensen. Als iemand die geregeld naar de groep kwam, is overleden, steken we een kaars aan en wordt er een lied uit het Liedboek gezongen. Zo komt het geloof toch naar voren in activiteiten. Of iemand van de groep ging voor langere tijd op reis en we zongen hem toe; Ga met God, Vaya con Dios. Heel veel mensen hebben uiteindelijk iets met God, ook als ze erover mopperen. André Hazes zingt ook over de hemel, dat is een soort volksdevotie die gewoon aanwezig is onder mensen, heel simpel, daar kan je heel goed bij aansluiten. In de wandelgang van de wijk merken we dat ook; dan vragen ze of ik voor hen wil bidden. Die mensen weten; je hebt iets met de kerk. Ze vragen dan ook wel eens; steek een kaars voor ze aan. Dat is misschien ook Missio Dei.

Vanuit welke opdracht werk je?

Het ambt van pionieren is het ambt van diaken is geworden. Dat vind ik heel belangrijk. Een geordineerd diaken; daar zit het woord 'dienaar' in, je dient de kerk, maar je dient ook de gemeenschap. Dienen in de samenleving. Ik hoop dat dienen samen te doen met degenen die zondags in de eredienst komen, dat je samen dient en dienend aanwezig bent. Ik wil de mensen daartoe motiveren en stimuleren. Mijn echtgenote en ik zijn degenen die dit in de praktijk

daadwerkelijk handen en voeten geven. De bedoeling is om de protestantse aanwezigheid in de stad opnieuw vorm te geven. In het statuut van de pioniers staat ook al; je kan dat niet op voorhand dichttimmeren, dit is afhankelijk van de stad, van de locatie.

Hoe zien je belangrijkste taken eruit zoals door de VPKB samengesteld?

We hebben een percentage bovenplaatselijk werk, zoals deelname in de Commissie van Toelating. Daar gaat het om veel e-mails en bijlages en zeer verantwoordelijk werk. Dat is niet altijd gemakkelijk met het pionieren te combineren. Na vijf jaar werk moest ik een uitgebreide evaluatie schrijven en daarnaast heb ik eens in de twee jaar een gesprek Met de Commissie van Opvolging. De agenda loopt vanzelf vol.

Wat zijn de grootste uitdagingen in je werk?

Eenzame mannen in de wijk zijn een probleem. Zij raken vaak sociaal geïsoleerd en gaan soms ook drinken. Dat is problematisch.

B.: Werk je daarvoor samen met andere instanties, bijv. die mensen met een alcoholverslaving helpen.

Nee. In het pionieren ben je aanwezig en gaandeweg ontdek je dingen en komen die op je pad. De laatste maanden word ik hier meer mee geconfronteerd en vraag mij af; wat moet ik hiermee? De hulp hier is anders dan in Nederland, Hier is het vaak de psychiatrische zorg die begeleidt bij het afkicken. Ik begin me te realiseren dat het echt een probleem is. Vergaderingen waar ook wordt gedronken e.a.. Eenzaamheid is een groot thema, met name in België. Mijn vrouw bezoekt ook oudere dames die eenzaam zijn. Ik wil een nieuw pionierproject opbouwen en mogelijk daar iets meer mee doen.

In hoeverre komt je werk overeen met dat van een reguliere predikant en in hoeverre wijkt het af?

Ik ben liever niet een predikant, die huisbezoeken en ziekenbezoeken doet. En met een kerkenraad die zegt; Dat verwachten we van je. Ik vind het mooier om zelf zaken te ontwikkelen, op de rand van kerk en samenleving te functioneren. Als iemand in het ziekenhuis ligt die protestants is, dan bellen ze mij ook. Of als er een begrafenis is en degene is geen lid van een gemeente in de buurt. Wat ik doe is dus eigenlijk 'predikant-plus' zijn. Ik moet er eerder op letten dat ik blijf pionieren en niet teveel aan predikantsvragen toegeef.

Heb je contact met predikanten in je stad en werk je samen?

Nee, want er zijn geen predikanten van de VPKB in onze stad aanwezig. Ik heb wel contact met P. [predikant in naburige stad, B.].

Hoe word je ondersteund in je werk bij het ontbreken van een kerkenraad? Wat komt daar voor in de plaats?

Ik werk samen met T. [*naburige stad, B.*], ik vergader daar af en toe met de kerkenraad mee. Je hebt daar altijd met persoonlijkheden te maken, soms werkt dat goed, soms niet. De predikant daar is veel gestructureerder en formeler dan ik. Ik voel dan dat ik een bijrol speel tijdens vergaderingen. Samenwerking moet echter gelijkwaardig zijn. Met een oud-collega in de buurt ging de samenwerking moeizamer, hij was arrogant en ik ging daar tegenin.

Als je mij gaat behandelen als student ben en een predikant is de professor, dan werkt samenwerking tussen pionier en predikanten niet. Maar dit is vaak ook niet het geval.

In hoeverre werkt de huidige structuur?

In mijn vorige baan merkte ik dat je een werkvorm die in het ene bedrijf goed werkt, niet zomaar te implementeren is in een ander bedrijf. Dat geldt ook voor het pionieren. Om te pionieren moet je vooral kijken naar de omgeving en je afvragen; wat zou hier nodig zijn? Gelukkig geeft de VPKB wat dat betreft carte blanche, dat is zeker ook nodig, al zal niet iedereen daaraan steun ontleen. Ik zie dat nadeel bij academici die nog jong zijn.

Behoeft deze nog aanpassing?

Ik zei eens tegen de Synodevoorzitter: 'Zouden we als predikanten niet part-time moeten werken en zo in de maatschappij moeten staan?' In een toekomst zal de overheid de subsidies toch verder terugschroeven. Predikanten zouden meer in de praktijk moeten staan. Als je zorgt dat je met mensen werkt die ook iets anders doen, ben je als kerk automatisch meer aanwezig in de samenleving. Daarnaast moet er meer vorming en bijscholing zijn voor de predikanten; cursussen over Bijbelkennis, christelijke ethiek en presentietheorie.

Tenslotte; Wat is de kerk waar je van droomt?

Een diverse gemeenschap die ook echt verlangt om het Woord in daden om te zetten. En die daar samen naar zoekt. Waarbij de Bijbel niet een blauwdruk is, alleen een boekje, maar die leidt tot een echte zoektocht, waarin we ons af vragen: Wat kunnen wij hier op dit moment doen? Wie hebben we nodig, wat hebben we nodig. De gemeenschap als een *work in progress*.

d) Interview met diaken Dirk

Ervaar je Gods aanwezigheid?

Ja. Mensen die hier komen, zeggen vaak tegen mij: 'Dit is een huis van God'. Ze zeggen; 'Ik voel me hier helemaal op mijn gemak, elders, in andere vriendengroepen, moet ik me waar maken, maar hier ben ik niet bang.' Dat zegt iets over de sfeer van God waarin je je thuis mag voelen. Je merkt daarnaast God ook op in de ontvankelijkheid die mensen hebben voor wat je probeert uit dragen vanuit het Evangelie. Dat proef je net zo goed in de stiltes, in het gebed. Of als je zaken probeert te organiseren, en die gaan dan heel anders, dan je je hebt voorgenomen. We zeggen hier vaak; Toeval bestaat niet. Ik wil niet marionet van god zijn, maar wat ik geleerd heb om niet alles te willen bereiken, wat ik me voorgenomen heb.

Wat inspireert je in je werk?

Ik ben geraakt door het Evangelie en ik merk door wat we hier zijn gaan doen, dat dit ook echt betekenis heeft. Bijvoorbeeld: Ik gaf hier een keer een jongerenavond, en ik laat aan de jongeren van 16+ Bijbelteksten lezen en vroeg wat ze vonden. Ze maakten foto's van de teksten met hun telefoon. Eén zei: 'Het is echt waar wat er staat'. Een half jaar later krijg ik van een van die jongeren een berichtje met een van die teksten. En die jongen is niet christelijk, en dan denk je, als je merkt dat mensen daar houvast aan hebben; dat is mooi. We hebben Ruth gelezen met moslimvrouwen, boek Ruth komt niet voor in de Koran, en als je dan merkt dat ze emotioneel worden, omdat ze hun levensverhaal daarin terugzien, dan moeten we zoiets gewoon blijven delen. Vorig jaar ging ik met studenten praten en eens vragen, uit belangstelling; hoe zit het met filosofie? Krijg je een vak filosofie? Ze krijgen alleen een oplistijng van de filosofen die er geweest zijn, een denkkader, maar er wordt niet echt gediscussieerd. En religie? Nee dat helemaal niet. Dan zeg ik; Kom eens langs, als ik merk dat sommigen wel geïnteresseerd zijn. Want veel studenten zijn op zoek naar zingeving, zeker sinds de Corona.

Wat vertellen mensen die je tegenkomt over God?

Mensen die hier komen spreken er graag over. De dame van vanmorgen was verdrietig, omdat haar schoondochter in ziekenhuis lag en verlamd was geraakt. Ze had kracht nodig en gebed en steun. Dan hopen ze dat dit van God komt. Zij is een Assyrische christen, maar heeft ook moslims in haar familie.

Op welke manieren sta je mensen bij in je werk?

Door activiteiten te organiseren vanuit de Geestelijke Werken Van barmhartigheid zoals Thomas van Aquino deze noemde. Daarbij draait het om '*being with*'. Om gastvrijheid, waarachtig zijn, vernieuwend zijn. Het is belangrijk dat je waarachtig bent, eerlijk het verhaal vertelt. Vernieuwing is ook Bijbels, zoals wedergeboorte. Wij willen vernieuwing voor de buurt.

Is de opdracht van Jezus in Mat. 25:35-40 voor jou belangrijk of heb je een andere Bijbelspreuk die je met name inspireert?

Mat. 25 is heel belangrijk. De gevangenen bezoeken, sociaal werk doen. Als iemand verhuist en die heeft geen auto, gaan we die voor hem zoeken. Als er papieren moeten worden ingevuld en ik kan dat niet, gaan we naar een andere instantie zoeken, ik ken ook een paar pro deo-advocaten. Daarnaast speelt Mat. 28 voor mij ook een grote rol: 'Ga heen en maak discipelen'. Allebei vindt plaats door het bieden van een thuis; mensen moeten eerst weten dat ze hier altijd terecht kunnen.

Hoe wordt de doelgroep omschreven? Wat is het achterliggende beleid?

De doelgroep is; jongeren uit W [*postcode van de wijk, B.*] en hun families. Wij richten ons daarbij ook op moslims, dit is het grootste deel van de populatie.

Hoe leg je contact met hen? Ga je ook straat op?

Ze komen naar centrum X, maar ik kom daarop overal in de wijk. Ik ken de wijk op mijn duimpje, spreek met iedereen, kom in de winkels, ga uit eten in de restaurantjes van Afghanen of bij mensen van andere afkomst. We spreken hier alle ouders van jongeren die naar onze werkingen komen en bezoeken hen ook thuis. Ik wil altijd de gezinssituatie leren kennen.

Welke vormen van samenkomst komen voor in je werk?

Wij doen hier alles, behalve een [*liturgische, B.*] samenkomst. Ik doop wel kinderen uit de buurt en ga soms voor in de gemeentes in de stad, ik ga ook pastorale gesprekken aan, we doen aan diaconie en spreken over het geloof. Wij organiseren daarnaast veel activiteiten; huiswerkbegeleiding, sportcommunity, de meisjesclub, avonden over zingeving. Maar vooral zijn we een inloophuis, mensen kunnen hier alle dagen bij ons terecht.

Zijn dit wat jou betreft vormen van kerkzijn? Wat bepaalt dat?

Ja. De kerk wordt in de Bijbel wel beschreven als een kudde en als een tempel. Wij herkennen ons in beiden. Een kudde, want mensen komen hier ofwel een maand, of vijf jaar lang. In die kudde bevinden zich dan christenen die altijd aanwezig blijven voor deze mensen. We zijn daarom ook een tempel, een geestelijke tempel. We zijn beschikbaar voor mensen die zich willen laten bouwen en vullen door God. Zo zijn we kerk.

Ontstaan er door activiteiten vormen van gemeenschap en verbondenheid?

Ja. Ook al hebben we geen [*liturgische, B.*] samenkomst, er is een heel sterke verbinding. Wij merken dat die verbinding blijft, op de belangrijke momenten komt men weer terug. Een moeder belde me, die hier nooit geweest is, alleen haar kind komt hier. Ze zei; 'Ik moet geopereerd worden; kom je langs?'. Dat vind ik ook kerkzijn, dat is ook een verbinding die meer is dan alleen bevriend zijn; dat is *community*.

Is het bestaande model van de VPKB goed uitgerust voor het opnemen van deze nieuwe vormen?

Laat ik zeggen dat ik blij ben met de chaplaincy-activiteiten van Leendert-Jan. Maar de VPKB moet echt aan de slag. Een ander spoor durft de VPKB niet aan. Dezelfde mensen hebben er zo lang aan het roer gezeten, dat ze niet een nieuwe koers varen durven. Het Protestantisme heeft veel in zich om sociaal bezig te zijn vanuit de bijbel, de VPKB mag zich daar wel wat meer voor inzetten.

Hoe gaan de georganiseerde activiteiten samen met de reguliere gemeentes in jouw stad?

Er zou meer samenwerking moeten komen. Het zou mooi zijn als dat een gezamenlijk proces wordt. Eventueel zouden we in het district een rol kunnen krijgen, zodat het een spiegel wordt voor anderen in het district. Maar nu worden we zelfs niet bevraagd. Niemand komt maar eens kijken vanuit de VPKB. In een andere stad had men zich ontfenmt over een Afghaan, wij hadden in dat geval advies kunnen geven, maar ons wordt niets gevraagd.

Is er een samenwerking met sociaal-culturele organisaties in je stad? Zo ja, hoe verloopt deze?

Wij werken samen met een heel aantal organisaties, o.a. wijkopbouw, buursport, en organisaties die zich bezighouden met sociaal werk vanuit levensbeschouwelijke hoek.

Wat maakt dat mensen terugkeren naar activiteiten?

Ze voelen zich hier thuis.

Betrek je mensen door je werk direct of indirect bij de kerk?

Ja, door mensen te trouwen in de kerk, door er hun kinderen te dopen. Door mee te werken aan bijv. een kerstdienst van een van de gemeentes. Dan blijkt; van hen kwamen er drie jongeren, wij hadden acht jongeren en er waren er nog acht, die ruzie maakten omdat ze niet meekonden. Er is hier een enorm potentieel voor kerk. In de kerk zijn nauwelijks nog kinderen en jongeren, die komen hier wel.

Speelt missie daarbij een rol?

Wij willen niet evangeliseren zoals men vroeger deed, niets door de strot duwen. Maar als je merkt dat mensen geïnteresseerd zijn en ze houvast aan het geloof hebben, is dat mooi. Missie vindt hier plaats in een bepaalde vorm; we zijn heel open in het tonen dat het evangelie van betekenis is op alle terreinen van het leven. Dat willen we samen ontdekken. Mensen komen binnen, ik weet niet wie ze zijn. Er komt hier een schepsel van God binnen is mijn eerste gedachte. In Christus hebben ze een toekomst, daar moeten we samen op naar zoek. Dit gaat verder dan de presentiegedachte. Wat we doen is 'relationele evangelisatie'. We willen niet bekeren, proselitisme daar houden we niet van. Maar je kan wel verleiden. Ik word ook verleid door de commercie om chocolade te eten en een Citroën te kopen. Wij hebben iets prachtigs, luister naar dit verhaal! Ik vind dat wij trotser mogen zijn, of misschien is dat het woord niet; vrijmoedig mogen zijn. Wij hebben goud in huis.

Is het stichten van gemeenschap een uitgangspunt?

Ja. Een gemeenschap waarin de focus steeds weer teruggebracht wordt naar het geloof. Zo voerden we laatst 'De week van de Focus' in. Het was na de voetbalkampioenschappen en iedereen zat hier voor de tv. Toen voerden we dat in. Het ging om; ons weer terug focussen op Pasen; de Stille Week op een eigentijdse manier. Een van jongeren vertelde over Pasen en als een gemeenschap zaten we te luisteren, daarna ging iedereen naar huis. Iemand die daar toevallig bij was, komt nu al een jaar lang hier, omdat haar dat raakte. Zo wordt de gemeenschap opgebouwd en uitgebreid.

Je werk speelt zich af in de biotoop van een stad; op welke manier bepaalt de stad jouw werk?

De stad is heel wreed, wat mensen elkaar kunnen aandoen., dat dragen wij ook mee. Ik spreek wel eens met politie in beveiligde ruimtes over wat er aan de hand is in bepaalde families. De problematieken van drugs en de drugsoorlog. Er zijn jongens die daarbij betrokken zijn. Wij stellen ons op als een broer, we willen dat zij op het rechte pad komen. Ik ga naar ouders en zeg; 'Praat eens met hem'.

Je werkt in buiten de kerk in de samenleving. Hoe speel je in op de specifieke culturen in je stad?

In organisaties is er sprake van de relatie tussen client en de hulpverlener. Dat werkt niet in deze wijk met al die verschillen en achtergronden, we moeten veel overbruggen. Hier is onze relatie met anderen eerder; broer en vader, broer en zus. Zoals dit in Afrika en in het Midden-Oosten meer het geval is. En zoals God ooit koos Vader en Zoon te zijn, zo zijn wij allen broers. We proberen zo de lege plekken in thuissituatie op te vullen.

Komt het samenkomen van culturen terug in de soort activiteiten die je organiseert of waar je aan mee werkt?

Ja, er zijn genoeg discussies met moslims over wie Jezus is, wat het Christendom is. Daar hebben ze soms heel onjuiste ideeën over. Sommige beweren dat de Bijbel vervalst is, sommigen is geleerd dat christenen niet deugen. Wij praten erover, ik luister altijd naar wat ze zeggen, ze mogen hier alles zeggen. Zo bouw je bruggen.

Hanteer je bepaalde methodes?

Wij kiezen ervoor om activiteiten 'met', niet activiteiten 'voor' mensen te organiseren. Dat gebeurt vanuit de presentiegedachte. Je bent christen, zo ben je samen met de mensen. Als iemand voetbalt, moet de vrijwilliger niet alleen aandacht hebben voor de wedstrijd, maar ook voor de mens.

Het is een vorm van presentietheorie. We zijn present, maar er is duidelijk een vraag naar meer, daar moet je op ingaan. We organiseren een verdiepingsavond, omdat jongeren ons dat vroegen. Een meisjesclub, omdat meisjes dat wilden, huiswerkbegeleiding op vraag van ouders. Je bent ontvankelijk in en aanwezig en present, maar met een open Bijbel, met het Evangelie in de hand. Tijdens een maaltijd praten we, dat is ook waar men in de samenleving nood aan heeft, zingeving. Maar eerst moeten we samen zijn, 'being with'. Dan komt er later opeens een heel levensverhaal.

Werk je oplossingsgericht/doelgericht?

We hadden laatst een overleg over een gezin met een heel aantal partijen; wie van hen was er nou echt begaan met die familie? Veel organisaties zijn vaak heel formeel. Een functionaris doet wat er van haar gevraagd wordt. Ze werken oplossingsgericht; maar wij gaan mee met die familie, leven met hen samen. De mensen weten dat ze hier altijd terecht kunnen. Dus, nee.

Wat is voor jou de meerwaarde van luisteren naar de verhalen van mensen?

De meerwaarde is dat ik namens God aan het werk kan zijn en in contact kan staan met mensen. Jezus was elke dag met de mensen. Iemand belde me nog gisteravond om 23:00 uur voor een gesprek over relaties, dan neem ik op.

Hoe ga je om met mensen die totaal verschillen van jou?

Wij zijn hier niet namens onszelf. Mensen veroordelen snel, dat mag niet. Je wil iets anders laten zien dan je om je heen ziet. We hebben hier geen kruis hangen, daar was eens kritiek op; jullie zijn toch christelijk? Wij zijn gevraagd de holebivlag uit te hangen, dat doen we ook niet. Iedereen is hier welkom en dat weten de mensen. Ik bemiddel wel eens tussen ruzies of als een Koert en een Turk eens aan tafel zitten of een Assyriër en een moslim. We hebben hier soms mensen die boos naar buiten stormen, maar die houden we tegen; eerst praten, we zijn hier familie. Er zijn hier mensen met zulke verschillende geloofsopvattingen die zo fundamenteel verschillend zijn; als dit kan, kunnen we het zeker ook over holebi's hebben.

Is er sprake van assessment in je werk?

Nee.

Vanuit welke opdracht werk je? Hoe zien je belangrijkste taken eruit zoals door de VPKB samengesteld?

Ik ben diaken met bijzondere opdracht. Ik zou op termijn graag als pionier aangesteld worden.

Hoe zien je belangrijkste taken eruit zoals door de VPKB samengesteld?

De diaconie en de protestantse kerk hier te vertegenwoordigen, een brug zijn tussen de kerk en de maatschappij.

Wat zijn de grootste uitdagingen in je werk?

De financiën. Ik word betaald, de jeugdwerker wordt betaald, maar waar betalen we verder de werkingen van? En het onderhoud van het pand? Het naai-atelier, de koffiemiddag, huiswerkbegeleiding etc.? Iedereen kan hier altijd binnenlopen voor koffie of iets te eten, daarnaast zijn er mensen in nood die iets nodig hebben. Het is moeilijk en kost veel tijd om aan fondsen e.a. te komen. De connectie met andere organisaties is ook lastig, wij willen een brug zijn tussen geloof en maatschappij; beiden trekken aan u. Je moet vooral dienstbaar zijn aan de kerk, vindt de VPKB en wij moeten dienstbaar zijn aan de buurt, vindt het maatschappelijk veld, die weer eisen dat we geen missionarissen zijn, anders krijgen we geen geld.

In hoeverre komt je werk overeen met dat van een reguliere predikant en in hoeverre wijkt het af?

Ik heb alle onderdelen afgelegd en ben al proponent predikant. Dus ik doe ook zaken als dopen, voorgaan, ik trouw mensen uit de wijk in de kerk, ik bid met de mensen. Maar ik heb geen gemeente, ik ben er voor de wijk. Mijn kerntaken zijn diaconie en wijkpastoraat.

Hoe word je ondersteund in je werk bij het ontbreken van een kerkenraad? Wat komt daarvoor in de plaats?

We hopen op meer ondersteuning. We hebben nu een jongerenwerker waarvan we hopen dat deze ook pionier kan worden, want we zijn hier alle dagen van de week open voor activiteiten en dan is er nog het voetbal en zijn er nog de huisbezoeken; we gaan langs alle gezinnen van jongeren die hier komen langs.

In hoeverre werkt de huidige structuur?

Ik denk dat dit beter een pioniersplek wordt, dit past binnen de structuur van de VPKB, is een relatief nieuw statuut en past bij wat we hier proberen te doen. Steven Fuite zei me dat een pioniersplek moest ontstaan uit gemeente.

Behoeft deze nog aanpassing?

De samenwerking met de gemeentes kan beter. En de samenwerking met de andere lagen in de VPKB. Ik heb hier zelden iemand gezien die vroeg; hoe doen jullie het hier? Er zou een plaats moeten zijn voor andere vormen. De kerk kan zich op verschillende manieren uiten, dit is er eentje van. We zijn als vzw eigenlijk niet goed ingebed, maar we willen wel dat dit ingebed wordt binnen de kerk. Dat blijkt niet vanzelfsprekend voor de VPKB. Dan denk ik; kijk naar de situatie, naar wat we al doen. Ga ontspannen om met kerkelijke regels; vertrouw elkaar. Het wantrouwen is huizenhoog. Wij kregen toen we het over pionieren hadden, als vraag van het district; Waarom willen jullie graag bij de VPKB horen? Shocking. Ik ben protestant, die gaat de kerk niet achterlaten, vertrouw daar ook op. Het Protestantisme heeft veel in zich om sociaal bezig te zijn vanuit de bijbel, de VPKB mag zich wel wat meer inzetten hiervoor. We moeten naar buiten gaan, als je dan vastzit aan een of andere visie en beleid, dat ga je verliezen. Alles draait om dat gedachtengoed van de kerk, daar moeten wij ons aan houden. Maar daarbuiten is de wereld, daar moet je vanuit gaan, anders werkt het niet. Men heeft het in de VPKB over van alles; centralisatie, decentralisatie, maar waar is de community?

Tenslotte; Wat is je hoop voor de toekomst, wat is de kerk waar je van droomt?

Ik wil een centrale plek blijven zijn voor de wijk. Een brug tussen kerk en jongeren, die hier iets leren over het christelijk geloof en dienstbaar zijn aan VPKB. Andersom onze kennis doorgeven aan de VPKB. Daarbij in de maatschappij aanspreekpunt zijn als het gaat om het geloof; lezingen geven, spreken op hogescholen, wat we al doen. Dat men ook buiten de kerk weet; daar kunnen we naartoe voor kennis en wijsheid. Daarvoor moeten we juist onze huidige identiteit behouden. Er zijn mensen in de VPKB die zeggen; jullie moeten meer een christelijke identiteit uitdragen, maar dan blijven die jongeren weg. En de stad zegt dan weer omgekeerd; jullie moeten minder christelijk zijn, meer neutraal zijn. Maar wij willen het Evangelie in de praktijk brengen en bespreekbaar maken, zonder te bekeren.